AYŞE KULİN

Aylardan Kasım Günlerden Perşembe

BİRİNCİ BASKI 150.000 ADET

Roman

EVEREST 25. YIL

Bu kitapta okuyacaklarınızı, O'nun hakkında yazılmış pek çok kitabı okuyup inceleyerek edindiğim birikimi yüreğimdeki Atatürk sevgisiyle harmanlayarak yazdım.

İstedim ki okurlarımı bu kitapta İyi Asker ve Kurucu Devlet Adamı Atatürk'ün değil, çocuk Mustafa'nın, delikanlı Mustafa Kemal'in, dost, âşık, evli, boşanmış ve en sonunda hasta ama her dem yalnız bir adamın iç dünyasına götüreyim.

Hatalarım olduysa O, beni kocaman yüreğiyle umarım bağışlar.

EVEREST
www.everestyayinlari.com
f/everestyayinlari
/everestkitap
/everestyayinlari

9 786253 695033

EVEREST
2829

AYŞE KULİN

ESERLER

1. *Güneşe Dön Yüzünü* (Öykü)
2. *Bir Tatlı Huzur* (Biyografi)
3. *Foto Sabah Resimleri* (Öykü)
4. *Adı: Aylin* (Biyografik Roman)
5. *Geniş Zamanlar* (Öykü)
6. *Sevdalinka* (Roman)
7. *Füreya* (Biyografik Roman)
8. *Köprü* (Roman)
9. *İçimde Kızıl Bir Gül Gibi* (Deneme)
10. *Babama* (Şiir)
11. *Nefes Nefese* (Roman)
12. *Kardelenler* (Anlatı-Araştırma)
13. *Gece Sesleri* (Roman)
14. *Bir Gün* (Roman)
15. *Bir Varmış Bir Yokmuş* (Öykü)
16. *Veda* (Anı-Roman), *Veda* (Çizgi Roman)
17. *Sit Nene'nin Masalları* (Çocuk Kitabı)
18. *Umut* (Anı-Roman)
19. *Taş Duvar Açık Pencere* (Derleme)
20. *Türkan-Tek ve Tek Başına* (Anı-Roman)
21. *Hayat-Dürbünümde Kırk Sene* (Anı-Roman)
22. *Hüzün-Dürbünümde Kırk Sene* (Anı-Roman)
23. *Gizli Anların Yolcusu* (Roman)
24. *Saklı Şiirler* (Şiir)
25. *Sessiz Öyküler* (Öykü Derlemesi)
26. *Bora'nın Kitabı* (Roman)
27. *Dönüş* (Roman)
28. *Hayal* (Anı-Roman)
29. *Handan* (Roman)
30. *Tutsak Güneş* (Roman)
31. *Kanadı Kırık Kuşlar* (Roman)
32. *Kördüğüm* (Roman)
33. *Son* (Roman)
34. *Her Yerde Kan Var* (Roman)
35. *Hazan* (Anı-Roman)
36. *Taksiii* (Anı)
37. *Doğdum. Kızdım* (Öykü)
38. *Yarın Yok* (Roman)
39. *Dört Gün Üç Gece* (Roman)
40. *Kalemimle Kırk Sene*
41. *Kardelenler* (Anlatı; Everest Yayınları, 2025)
42. *Aylardan Kasım Günlerden Perşembe* (Roman)

AYŞE KULİN

Aylardan Kasım Günlerden Perşembe

§

Yayın No 2829
Türkçe Edebiyat 1143

Aylardan Kasım Günlerden Perşembe
Ayşe Kulin

Editörler: Beyza Ertem, Mehmet Murat Somer
Düzeltmen: Yılmaz Akan
Kapak Tasarımı: Hamdi Akçay
Sayfa Tasarımı: Simge Sunar

© 2025, Everest Yayınları
Kaynak belirtilerek yapılacak kısa alıntılar dışında hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Basım: Ekim 2025

ISBN 978-625-369-503-3
Sertifika No: 43949

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 45099
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8
Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 34 20-21 Faks: (0212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap
www.facebook.com/everestyayinlari
www.instagram.com/everestyayinlari

Everest Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

Aylardan Kasım
Günlerden Perşembe

Bölüm 1

Hayalleri Olan Bir Çocuk

Annem Büyüyünce Rençper Olacağımı Sanıyor

Kulağıma aşina gelen seslerle uyandım, kafamı kaldırıp konuşmaların geldiği yöne baktım.

Annemle komşumuz Fazıla Teyze hâlâ balkondaydılar. Akşam serilmek üzere, sabah toparlanıp duvar kenarına istiflenen şiltelerin tepesine uzanmış onları dinlerken içim geçmiş demek ki. Mevzu değişmemiş, ben dalmadan önce Fazıla Teyze oğlunun haylazlığından dem vuruyordu, şimdi de annem bana biçtiği hafızlığı kabul etmediğim için benim dikkafalılığımdan şikâyet ediyor.

Ah annem! Hafız olursam, cennette yerimin hazır olacağından o kadar emin ki sanki bana hamileyken Allah'la arasında bir anlaşma yapmış da doğacak çocuğu erkek olur ve hayatta kalırsa, o çocuğu Allah yoluna yönlendireceğine dair

yemin etmiş. Çocuklarını kaybetmiş olduğundan, beş vakit namazında, dininin kurallarını aksatmadan yerine getiren çok dindar bir kadındır anneciğim. Ben hem erkek olup hem de hayatta kalıp okul çağıma erişince, Allahına verdiği sözü tutmak için benden illa hafız olmamı isteme hakkı doğdu.

Neyse ki o sırada babam hâlâ hayattaydı ve annemden çok daha açık fikirli bir insandı. Beni okula başlayacağım yıl Selanik'te açılan ve Avrupai bir eğitim veren Şemsi Efendi adlı özel mektebe yazdırmıştı. Evde kıyamet koptu. Annem ilk kez babama karşı geldi, ağladı, haykırdı, bağırdı çağırdı ve kısa bir süre için de olsa, dediğini yaptırdı.

Annemin istediği mektebe başlayacağım sabah bana beyaz bir entari giydirdiler, başıma sırma işlemeli bir sarık sardılar, elime yaldızlanmış bir dal verdiler. Evimizin kapısı da yeşil dallarla süslendi ve gideceğim mektebin hoca efendisi bütün talebeleriyle birlikte dualar okuyarak beni evimizden almaya geldi. Annemle babamın ellerini öptükten sonra, ben yine dualar eşliğinde, alay halinde yürüyen çocukların arasına karışıp mahalleyi baştan başa geçerken evlerin pencereleri açıldı, yüksek sesle hayırlara vesile olsun duaları okundu.

Nihayet semtimizdeki camiye bitişik, Fatma Molla isimli mektebime vardık.

Buraya kadar tüm dikkatler benim üzerimde, tüm alkışlar da benim için olduğundan hayatımdan pek memnundum. Mektebin önünde yeniden dualar okundu ve sonra hoca, beni elimden tutarak beyaza boyanmış bir odaya soktu, rahlenin

üzerinde açık duran Kur'an'ın yanına gitmemi söyledi. Odada zaten rahlenin üzerindeki Kur'an'dan başka bir şey yoktu. Hocanın emrettiği gibi rahlenin önünde dizlerimin üzerine oturdum ve Kur'an'ın kutsal kelamının ne olduğunu hocadan dinlemeye başladım. Söylediklerinden hiçbir şey anlamıyordum, dizlerimin üzerinde oturmaktan da canım acımaya başlamıştı ama annemi memnun etmiştim ya bu yüzden ben de memnundum.

Sonraki günlerde mektepte diğer çocuklarla beraber yere bağdaş kurup oturuyor, öğrenmekte olduğumuz Arapça harfleri kucağımızdaki kâğıda en güzel şekilde yazmaya çalışıyorduk.

Selanik'te Rum, hatta Bulgar arkadaşlarım vardı, onların gittikleri okullarda böyle yerde oturulmuyordu. Kucakta yazı yazmak madem bu kadar zordu, niye biz de Hıristiyan çocukların kendi okullarında yaptıkları gibi sıralarda oturup yazmıyor, iki büklüm oluyorduk? Bir akşam evde bu soruyu babama sordum. Azar işiteceğimi umarken, babam bana hak verdi. Sanırım bu babamla ilk fikrî dayanışmamızdı. Babamın da benim gibi düşündüğünü öğrenince hem şaşırmış hem de çok sevinmiştim.

Ertesi gün Fatma Molla Mektebi'nde yine dizlerimizin üzerinde ders yaparken, bir gece önce babamdan aldığım cesaretle hocaya dizlerimin tutulduğunu söyleyerek ayağa kalktım.

"Çabuk yerine çök," diyen hocayı dinlemeyip ayakta dikilmeyi sürdürdüm.

O gün ders bitmeden evime yollandım.

Bir hafta sonra sınıfta bir arkadaşımla kavgaya tutuşunca hoca bir önceki kabahatimin de acısını çıkarmak istercesine beni falaka değneğiyle çok fena dövdü. Eve yüzümde ve kollarımda o dayağın izlerini taşıyan berelerle döndüm. Akşamüstü beni şikâyete evimize gelen hocayla babam aralarında ne konuştular bilmiyorum ama hoca gittikten sonra babam beni o okuldan alacağını, Selanik'te o yıl yeni açılan ve çağdaş eğitim veren Şemsi Efendi Özel Mektebi'ne yazdıracağını söyledi. Annemin heyecanla beklediği hafız okuluna başlama törenim başarıyla gerçekleşmiş, anneciğimin gönlü yapılmış olsa da ben dizlerimin üzerinde eğitim yapılan okuluma bir türlü uyum sağlayamıyordum, masalarda ders göreceğim bir okula gitme zamanı gelmişti. Babam bunları söylerken bana göz kırpmayı da ihmal etmemişti.

Bir sonraki okulum artık hepimizin sıralarda oturup küçük masalarımızda yazı yazdığımız Şemsi Efendi Mektebi'ydi. Doğru bildiğimde ısrarcı olmanın hayrını da böylece henüz ilkokul öğrencisiyken öğrenmiş oldum.

Çok mutlu ve çok başarılı olduğum yeni okulumda geçen zamanım meğer çocukluğumun en güzel günleriymiş. Evimiz, babamın işleri iyi giderken harem ve selamlık olarak yaptırdığı bahçe içindeki iki evden biriydi. Bizimki geniş odaları olan iki katlı, ferah güzel bir evdi ve ön cephesi arnavutkaldırımı döşeli bir sokağa bakardı. Arka bahçesinde kardeşim Makbule ve yan komşumuzun oğlu, yaşıtım Nuri'yle

neşe içinde itişe kakışa oynarken pek yakında güzel evimizden ayrılacağımız aklımızın ucundan geçmezdi.

Heyhat, o güzel günler ne yazık ki uzun sürmedi.

Babam artık hastaydı, işe gidemiyor, evdeyken de hep ya odasındaki yatağında ya da oturma odasındaki divanda yatıyordu. İşte o günlerin birinde annem beni okuldan aldı ve kız kardeşimle birlikte, Hüseyin Dayımın Selanik'e birkaç saat uzaklıktaki çiftliğine yolladı.

Makbule de, ben de çok üzülmüştük. Hüseyin Dayım annemize anlayış göstermemiz gerektiğini, babamızın hasta halini görüp üzülmememiz için evden uzaklaştırıldığımızı söylemişti ama ben anlamıştım; babam artık çalışamadığı için benim okul paramı ödeyemiyordu.

Bir süre sonra babamızın ölüm haberini alınca iki kardeş dayımla birlikte keder içinde Selanik'teki evimize döndük, cenazemizi kaldırdıktan sonra annemi de alıp hep birlikte yine dayı evine geri geldik. Ben geri dönmek ve okulumu illa bitirmek istiyordum ki ileride doğru dürüst bir işim olsun, hayatım dayımın çiftliğindeki kargaları kovalamakla geçmesin.

Kâtip olaydım mesela... Ya da asker!

Evet, evet, kesinlikle asker! Çünkü asker kıyafetleri çok hoşuma gidiyordu. Ceketlerinin önünde çift sıra altın gibi parlayan düğmeleri vardı, kollarının konçları sırmalıydı. Geçtikleri her yerde göz çeliyorlardı, herkes saygı duyuyordu askerlere ama benim anneciğim asker olmamam için kim bilir ne dualar okuyordu sabahlara kadar.

O da haklıydı, babam öleli beri üzerime titrer olmuştu çünkü evinin tek erkeği bendim artık. Benden dört yaş küçük kız kardeşim Makbule de vardı, üstelik kime çektiyse iri yapılı bir kızdı, boyu neredeyse benim boyuma yetişmişti de neye yarar! Bizde kızlar çalışamaz ki eve ekmek parası getirebilsinler. Bizim evin yükü benim omuzlarımda olacaktı, benden önce iki erkek iki de kız evlat kaybeden anneciğime ve Makbule'ye elim ekmek tuttuğu günden itibaren elbette ben bakacaktım. Hatta ant içmiştim, hele para kazanmaya başlayayım, Selanik'te güzel bir bahçe içindeki harem selamlık pembe evlerimizi de ne yapıp edip geri alacaktım. Eskisi gibi büyük evde biz oturacaktık, küçük evi kiraya verecektik.

Ama şimdi, hemen şiltelerin üzerinden inmeliyim ki annem içeri girecek olursa beni burada yakalamasın, yoksa yine çok kızacak bana. Kaç kere söz verdim, tozlu elbiselerimle istiflenmiş yatakların üzerine tırmanmayacağıma, sanki elbiselerimin kiri tozu benim kabahatimmiş gibi! Bütün gün gübreyle, toprakla, tezekle kucak kucağa olursan, mandaların peşinden koşar, fasulyeleri lahanaları yemesinler diye elinde bir değnekle karga kovalarsan, bir de Makbule'yle itişip kakışırsan, bir yere uzanmayagör, yorgunluktan hemen uyku bastırır böyle.

Tam şiltelerin üzerinden inecekken rüzgâr perdeyi savurdu, annemin yüzünü gördüm.

A! O da ne? Ağlıyor muydu anneciğim?

Hemen yere atlayıp balkon kapısına koştum ama annemin Fazıla Teyze'ye söylediklerini işitince, içeri girmeden,

olduğum yerde kaldım. Annem, arkadaşına babamı anlatıyordu; babamın ölümünün üzerinden çok zaman geçmesine rağmen, sesinde sanki onu kaybettiği günkü derin acıyla ve üstelik konuşması da hıçkırıklarla kesilerek.

Neden? Benim bilmediğim ne olmuştu annemi böyle ağlatacak? Babam hakkında birileri kötü şeyler söyleyerek mi üzmüştü onu? Öğrenmeli ve onu üzen her kimse, gidip ona dersini vermeliydim!

Yanlış bir iş yaptığımın farkındaydım ama merakıma yenilerek, balkon kapısının ardına sinip annemin arkadaşına anlattıklarını dinlemeye başladım. Uzun süre hiç kıpırdamadan, çıt çıkarmadan, nefesimi tutarak dinledim onları.

"Zübeydeciğim, Ali Rıza'nın sonunu vallahi hastalık filan değil, lanet olası Papaz Köprüsü'ndeki evde çektiğiniz çile getirdi," diyordu Fazıla Teyze, "Ali Rıza seni Selanik'teki evinizden alıp, o kuş uçmaz, kervan geçmez sınır kasabasına taşımasaydı, sınır eşkıyasıyla cebelleşmeye kalkmasaydı şimdi hayatta olurdu. Ah, ah! Her neyse, ölünün arkasından konuşmak doğru değil ama keşke seni Selanik'te, babanın evinde bırakaydı da..."

Annem konuşturmadı arkadaşını:

"İlahi Fazıla, insanlar niye yuva kurar ki? Rabbim iyi günde, kötü günde birlik olun demiş madem, her yere uzak, kasvetli kasabada kocamı yapayalnız bırakmazdım. Ben gitmek istemeseydim, beyim asla ısrar etmezdi."

"Sen kendin anlatmıştın bana o lanet yerde ne hekim ne de ilaç bulunurdu diye. Ömerimle Ahmetimi bu yüzden toprağa verdim demiştin ya, bu yüzden söyledim."

"Haklısın ama Rabbim bana kocama hizmet etmeyi de buyurmuş... Neyse, kaderimiz böyleymiş!"

"Rahmetli keşke Selanik'e veya Manastır'a tayinini isteseydi..."

Annem yine lafını kesti arkadaşının:

"İstemez olur mu? Hele o korkunç geceden sonra, kaç kere başvurdu başka bir yere tayin için."

"Hangi korkunç geceden sonra?"

"Anlatmadım mıydı sana? Hani fırtınanın çok şiddetli olduğu bir gece, jandarmalar gece yarısı evimize gelmiş, Ali Rıza Beyimi alıp çıkmışlardı, ben yine kereste kaçakçılarıyla uğraşacaklarını sanmıştım. Kocam saatler sonra döndüğünde bitkindi. Bana hiçbir şey söylemedi ama ben sonradan öğrendim, dalgalar iki evladımızın yattığı, kumsala yakın mezarlığa kadar ulaşmış, darmaduman etmiş mezarlığı. Ortaya saçılan cesetlere de çakallar musallat olmuş."

Annem hıçkırdı, yemenisinin ucuyla gözyaşlarını sildi.

"Ah kardeşim, neler çekmişsin! Keşke hemen Selanik'e döneydin."

"Öyle yaptım zaten. Bir süreliğine o lanetli evden uzaklaşmak istedim. Rahmetli beyim de memuriyetten istifa edip ticaret hayatına atılma kararını işte o günlerde aldıydı. Almaz olaydı keşke, ticaret namuslu insanlara göre değilmiş. Neyse ki başlarda işleri iyi giderken Selanik'teki pembe evimizi yaptırmıştı, oraya taşınmış, rahat bir nefes almıştık ama güzel günlerimiz uzun sürmedi ki, eşkıya yine hiç rahat vermedi beyime. Rüşvet vermezsen kerestelerini yakarız, kütüklerin kıyıya taşınmasına da engel oluruz diye tehdit ediyorlarmış.

Namusuna, şerefine bu kadar düşkün olan adam hiç rüşvete boyun eğer mi! En sonunda bu işten vazgeçti, tuz ticareti yapmaya kalktı. Orada da aynı vaziyetle karşılaşınca ticaretten tümden vazgeçip memuriyete geri dönmek istedi. Zaten ne zamandır mevcut memurların bile maaşını ödeyemeyen devlet, talebini kabul etmeyince..." Anneciğimin sesi yine titremeye başlamıştı ama ağlamadı, bir an nefeslendi ve devam etti.

"İşsiz kalmak kocamın çok ağırına gitmişti, o bunalımla içkiye dadandı. Ben nasıl üzüldüm anlatamam, Fazıla, ağlamalarım, yalvarmalarım da fayda etmedi, mum gibi erimeye başladı koca adam. Sonunda içkiden filan değil, vallahi kederden, bağırsak veremine yakalandı. Üç sene dayanılmaz acılar çektikten sonra, beni yetimlerimle tek başıma bırakıp... Ah zavallı, bahtsızım benim, zavallı kocam... Evlatlarına doyamadan..." Annem yine hıçkırıklara boğuldu.

Ben annemin ağladığını ilk kez babamın vefatında görmüştüm. Sonraki günlerde biz çocuklarına, ben şimdi babanızın ruhu için dua edeceğim, beni sakın rahatsız etmeyin, diyerek odasına kapanırdı. Mırıl mırıl dua okuduğunu duyar, rahatsız etmezdik anamızı. Odasından çıktığında gözleri hep kızarmış olurdu. Sormuştum bir keresinde, ağladın mı sen anne, diye. Uzun süre Kur'an okudum ya, o yüzden kızarmıştır gözlerim, demişti, üzüntüsünü belli etmeyi sevmezdi çocuklarına. Ben onu babamın vefatından beri böyle hıçkırarak ağlarken şimdi, ikinci kez görüyordum, koşup ona sarılmak istedim ama tuttum kendimi. Çocuklarının önünde hep dik duran annem eminim ağladığını bilmemi istemezdi.

"Senin acılarını deştim, affet kardeşim," diyordu Fazıla Teyze.

"İyi oldu, Fazıla. Kimseye açılamamıştım, hele çocuklarıma hiç belli etmemeye çalıştım, içimde sakladım acımı hep. Biraz ferahladım şimdi. Bu anlattıklarım aramızda kalsın, e mi kardeşim?"

Annemin sözlerini işitince bulunduğum yerde âdeta nefes almaya korkarak, kıpırdamadan durdum, onları gizlice dinlediğimi bilsinler istemedim. Çok etkilenmiştim duyduklarımdan, benim de gözpınarlarıma yaşlar birikmişti.

Ben küçükken vefat eden rahmetli babam çok dürüst bir adammış madem, ben de onun hayatta kalan yegâne oğlu olarak, tıpkı onun gibi hayatım boyunca hep dürüst olmalıydım.

Ama ben anneme babamın yaşatamadığı saadeti yaşatabilmek için mutlaka başarılı da olmalıydım. Benim çok başarılı olmamı babam da istemişti ki, pek sevdiği karısının tüm itirazlarına karşı gelmiş ve beni sarıklı hocaların ders verdiği, hafız yetiştiren mahalle mektebi yerine adı Şemsi Efendi olan özel mektebe göndermişti.

Oraya devam edebileydim matematik, geometri, biyoloji, tarih ve coğrafya da öğrenecektim. Dolayısıyla hangi işe girdiyse talihi yaver gitmediği için kahrından hastalanıp ölüp giden zavallı babama bir gönül borcum vardı artık, onun benim için seçtiği mektebe ne yapıp edip geri dönmeli ve o mektebi birincilikle bitirmeliydim; ama nasıl?

Babamın vefatından sonra annem ve kardeşimle birlikte, Selanik'e birkaç saat uzaklıkta bir çiftlikte kâhyalık yapan

dayımın yanına taşınmak üzereydik de, ben hiç gitmek istemiyordum. Manevi baskı belki işe yarardı; anneme, babamın ruhu huzur bulsun diye mektebime geri gitmeliyim diye tutturdum.

"Selanik'te kalmamıza imkân yok, evlerimizi kiraya verdim, burada ne evimiz var artık ne de başımızda bir erkek," diyen anneme, "Ben varım ya," demiştim. "Beni mektebime geri gönder, mezun olunca bir işe girer çalışır, sana ve kardeşime ben bakarım. Zaten biz Selanikli olduğumuza göre, babam da Selanik'te kalmamızı isterdi."

"Yazgımız böyleymiş, Mustafam, kadere karşı gelinmez!" demişti annem.

Annemin gözünde kaderin hükmü babamın hatırından daha güçlü olmalıydı ki ne dedimse beni dinlemedi. Bir hafta sonra yine dayımın yanına dönmüştük ve ben dayımıza çiftlikte lahanalara dadanan kargaları kovalayarak, ufak tefek ayak işlerine de bakarak yardımcı olmaya başlamıştım.

Şimdi annemin, arkadaşına anlattıklarını dinlerken anlıyordum ki onun hayattaki en büyük dayanağı bendim. O halde ailenin erkeği de bendim, annemle kardeşim madem bu hayatta bana emanettiler, hangi işi tutarsam tutayım başarılı olmaya mecburdum.

Yenilmek yok, Mustafa, diye söz verdim kendime, asla yenilmek yok! Hep muzaffer olmalıydım ki anneciğim zavallı babamın ona istemeden yaşattığı hayal kırıklıklarını unutsun, benim başarılarımla avunsun. Tombalak ve inatçı kız kardeşime de ileride iyi bir koca bulunursa ne âlâ, bulunmazsa onu da himayeme alırdım.

Ama muzaffer olmak için illa iyi bir mektepte okumam lazımdı. Büyüdüğümde ailemin üzerinden ne olursa olsun elimi çekmeyeceğime dair yemin ettikten sonra, kapının arkasından çıkıp balkona geçtim.

"A! Nereden çıktın, Mustafam, içeride miydin sen?" diye sordu annem.

Fazıla Teyze'nin elini öpüp başıma koydum.

"Şimdi geldim," dedim, "Makbule de döndü tarladan, size birer kahve yapsın mı?"

"Çay demlesin de hep birlikte içelim," dedi annem.

"Artık koca oğlan olmuş, kahveye müsaade yok mu?" diye sordu Fazıla Teyze.

"Yok! Önce hele eli bir iş tutsun, sonra içer kahvesini," dedi annem.

"Rençper oldu ya işte," dedi Fazıla Teyze, bana göz kırparak, "tarlada çalışıyor ya, dayısı da ondan çok memnunmuş diye duydum."

"Ben rençper olmayacağım, okula gideceğim," dedim.

"Hoca mı olacaksın?"

"Asker olacağım."

"Allah yazdıysa bozsun," dedi annem, "ben seni savaş meydanlarında ölesin diye doğurmadım. Dayın seni ileride bu çiftliği idare etmen için ne güzel yetiştiriyor."

Annem en büyük hayalimin askeri okula gitmek olduğunu bilmesine rağmen, benim dayımın yanında rençper veya çiftlik kâhyası olarak yetişeceğime inanıyordu. İtiraz etmeye hazırlandığımı yüzümdeki ifadeden anlayınca hemen lafı değiştirdi:

"Fazıla Teyze'nin canı kahve çekmiş madem, çay yerine kahve yapsın Makbule."

Lüzumsuz münakaşalara girmemeyi dayımdan öğrenmiştim, yanlarından uzaklaşıp mutfaktaki kardeşime seslendim:

"Makbuleee, iki şekerli kahve yap annemle misafirine."

"Elin yok mu senin, göstermiştim sana nasıl yapılacağını, sen yap," diye geri seslendi kardeşim.

"Beni yanına getirtme, bak fena olur. Ben senin ağabeyinim."

"Ama ben senden iki parmak daha uzunum."

"Çünkü giydiğin takunyanın dört parmak ökçesi var."

"Kavganızı yanımızda yapmayın," dedi annem, "haydi git, kardeşine yardım et."

Ben mutfağa girerken Makbule bana takunyasının tekini fırlattı.

"Ölç bakalım kaç parmakmış ökçe!"

Neyse ki isabet ettiremedi, yoksa misafir filan tanımazdım. Fazıla Teyze gittikten sonra gösterecektim ona ökçenin kaç parmak olduğunu. Aslında içim rahattı çünkü annem bana, kızlar çabuk uzar, sonra dururlar, sen on sekizine kadar uzamaya devam edecek, kardeşini geçeceksin," demişti. O gece yatağa yattığımda üç şey için dua ettim: Birincisi ne yapıp edip askeri okula gireyim, ikincisi boyum Makbule'nin boyunu geçsin ve son olarak da anneciğimi hayatı boyunca para sıkıntısı çektirmeden gül gibi yaşatabileyim. Ama bu son dileğim, bostan ve bakla tarlalarının bekçiliğini yaparak, kardeşimle birlikte kargaları kovalayarak nasıl gerçekleşecekti, bilemiyordum.

Hayalim Gerçek Oluyor

Dayım Hüseyin Efendi nihayet çiftlik kâhyalığının bana göre olmadığını ve mektebe gidemediğim için çok üzüldüğümü anlamıştı. Bir akşam, yemeğimizi yedikten sonra bana,

"Gel seninle biraz konuşalım, yeğen," dedi.

Kadınların yanından ayrılıp sundurmanın oraya geçtik.

"Mustafa, sen hayatta ne yapmak istiyorsun?" diye sordu dayım.

"Okumak istiyorum, dayı; ama hafız ya da imam olmak için değil."

"Oğlum, bulunduğumuz köyde mektep yok, burada ancak bir imamdan veya bir papazdan ders alabilirsin. Mektepteyken en sevdiğin ders neydi senin?"

"Matematik."

"O zaman papaz efendiye başvurmamız gerekecek."

"Vuralım, dayı. Matematik derslerini papaz efendiyle ayarlayalım."

"Ama bu annenin pek hoşuna gitmez. Babacığının matemini tutarken bir de buna üzülmesin. Bak ne diyeceğim, şöyle yapalım, matematik derslerini papaz efendiyle ayarlayayım, annenin gönlü olsun diye hafız efendiden de Kur'an dersi al."

"Ben hatim indirdim ya..."

"Hayat bir denge meselesidir, yeğenim, benim gibi toprakla uğraşaydın daha iyi anlardın bu dediğimi. Değil sadece hayvanların, kara toprağın bile huyuna suyuna gideceksin ki netice al. Zamanında gübreleyecek, zamanında dinlendireceksin, yoksa küser, mahsul vermez. Toprak böyleyse, insan niye değişik olsun ki!"

Biraz düşündü dayım, sonra bana dedi ki:

"Bizim çiftliğin kâtibinden defter tutmayı öğrenmek ve yazını ilerletmek için ders almaya ne dersin? Anneni de sevindirmiş olursun."

Dayıma hak verdim, böylece komşu köyün çalı çiftliğinde papazların ders verdiği okulda matematik derslerine katılıyor, bizim çiftliğin kâtibinden de yazı dersi alıyor ve defter tutmayı öğreniyordum. Yazı konusunda kâtibin bana öğreteceği pek fazla bir şeyi yoktu, okuma ve yazmayı zaten çoktan sökmüştüm. Derslere devam ettikçe yazım güzelleşecek zanneden annem sevinsin diye alıyordum bu dersi.

O yazın sonunda bir gün dayım beni yanına çağırdı:

"Sen akıllı bir çocuksun, Mustafa, madem sözümü dinledin, anneni de mutlu ettin, iyi bir tahsil görmen için ben arkanda duracağım. Annen illa hafız olmanı istiyor ama baban ölmeden önce bana vasiyet etmiş, Mustafam benim gibi sınır

kasabalarında eziyet çekmesin, büyükşehirlerde iş tutacak tahsili olsun, demişti," dedi, "zavallı adam hayattayken mesut olamadı, bari sen iyi bir tahsil gör de ahirette huzur bulsun."

"Çok mu eziyet çekti babam, dayı?"

"Çok! Hiç hak etmedi iş hayatında yaşadıklarını ama neyse ki evinde mutluydu, siz evlatlarını ve annenizi çok severdi."

"Anneme üzülmesin diye soramıyorum, sen anlatsana bana babamı."

"Anlatayım oğlum," dedi dayım, "gel, çardağın oraya gidip gölgede oturalım."

Dayımla birlikte çardağa yürüdük, tahta masaya karşılıklı oturduk.

"Baban dürüst ve merhametli bir adamdı, Mustafam. Ben de pek severdim babanı, hatta annenle evlenmesine ben vesile olmuştum. Yıldızı düşükmüş rahmetlinin. Gümrükteki memuriyetinden sizlere daha iyi bir hayat temin etmek için ayrılmıştı. Yaşadığınız Papaz Köprüsü tam Yunan sınırında, her yere uzak bir yerdir. Nitekim senden önce doğan iki kardeşin hastalandıklarında yakınlarda değil doktor, eczane dahi bulunmadığı için vefat ettiler.

Papaz Köprüsü'nün etrafındaki dağlar ise eşkıyayla doludur, eşkıyalık yapmayan halkın çoğu da kaçakçılık yapar. Gümrük memuru olan babana, bu insanlar kirli işlerini görmezden gelmesi için rüşvet teklif etmişler ama rahmetli çok namusluydu, asla kanundışı işlere karışmak istemedi. Devlet dersen, iflas halinde olduğundan, üç kuruş memur maaşını

bazen aylarca ödeyemiyordu memurlarına. Siz çocuklar fark etmemişsinizdir ama annenle baban maddi bakımdan çok sıkıntı çekiyorlardı. Baban ticarete atılmaya karar verdi. En iyi bildiği iş, yıllarca orman sınırında gümrük memuru olarak çalıştığı için kereste ve kereste tüccarlarıyla ilgili işlerdi. Tanıdığı tüccarlardan biriyle ortak oldu ve kereste işine girdi. Başta işler yolunda gitti, hatta Selanik'teki pembe evlerinizi de ticarete atıldığı o ilk yıllarda yaptırdı. Sonra her şey tersine döndü. Annen buna kader der ama aslında devletin zafiyeti yüzündendir çektikleri."

"Nasıl yani?"

"Şöyle... Şimdi ormanda keresteler kesiliyor ya, bu kerestelerı ormandan çıkarmak için Orman İdaresi'nden ruhsat almak lazım. Sonra bu kerestelerin dört köşe kütükler haline getirilip sevke hazırlanması; daha sonra da Yunanistan'a sevk edilirken gerekli tezkerelerin hazırlanması ve yelkenlilere yüklenmesi lazım. Kısacası Orman İdaresi'nde çalışan memurların, yani gümrükçünün, tüccarın ve nakliyecinin namuslusu, iyi niyetlisi şart. Anlıyor musun ne dediğimi?"

Boş gözlerle yüzüne baktım dayımın.

"Anlayamadın elbette! Bu yaşta ne bilesin ahlaksızlığın ne olduğunu!"

"Sen yine de anlat, dayı. Babam niye hastalandı, niye öldü, anlat bana."

"Sınır kasabasındaki kirli işler yüzünden, yeğenim. Gümrükte, gümrük memurlarının, tüccarın ve nakliyecilerin yanı sıra bir de rüşvetçiler ile eşkıya denen teşkilat vardır."

"Eşkıya?"

"Evet, bildiğimiz eşkıya! En önemli söz onunkidir. Onun payı da verilecek illa. Yoksa ya yangın çıkarır ya mal taşıyan yelkenliyi batırır, tüccarı mahvederler. Baban çok uğraştı bu eşkıyayla, onlar da babanla uğraştılar. Rüşvete yanaşmadığı için ne badireler atlattı, anlatsam dudağın uçuklar."

"Anlat o zaman, dayım. Madem babamı anlatıyorsun bana, bildiğin her şeyi söyle. Annem hiç konuşmuyor."

"Sizi üzmemek için."

"Ben oğluyum, bilmek hakkım ama istemezsen Makbule'ye hiçbir şey anlatmam, dayı."

"Haklısın, oğlu olarak babanın nasıl biri olduğunu bilmen hakkın. Aramızda kalacak ama söz mü?"

"Erkek sözü!"

"Rüşvet koparamayınca bir keresinde çırılçıplak soymuşlar babanı, yolun ortasına bırakmışlar. Öldürün beni, diye yalvarmış. Ama öldürmezler çünkü onların menfaati, bu düzenin kesintiye uğramadan sürmesindedir. İşin içine ölüm karışırsa, işe devletin polisi de karışır, başları derde girer. Baban sonunda Selanik'te gümrük işlerine bakan Ali Paşa'ya gitmişti durumu anlatmaya. Aldığı cevap neydi biliyor musun?"

"Neydi?"

"Sen en iyisi bu işleri bırak, Ali Rıza Efendi, demiş Paşa. Bakmış baban ikna olmuyor, bu kez Olimpos Ormanı'nı içindeki eşkıyayla birlikte yakmasını teklif etmiş. Orman yanınca hem kereste hem de eşkıya ortadan kalkacak ya, mesele kökünden hallolacak yani. Ali Paşa'daki kafaya bak sen! Ödü patlamış babanın, koca orman yanacak, ağaçlarla birlikte

hayvanlar da, börtü böcek de yanacak. Kabul etmemiş elbette, sadece namuslu değil, çok da merhametli bir insandı senin baban, yoksa aradaki yirmi yıllık yaş farkıyla anneni ona verir miydim? Ben çocukluğumuzdan tanırdım rahmetliyi, pek severdim..."

Dayım gözleri dolarak bir Fatiha okudu babamın ruhuna.

"E sonra, dayı?"

"İşte oğlum, çaresiz kalan baban keresteciliği bırakıp tuz ticaretine el atmıştı ama yine rüşvet vermediği için aynı tehditlerden dolayı tuzlarını satamamış, tuzların tamamına yakını elinde erimişti. Zavallı adam ticaretten vazgeçip memuriyete geri dönmek istedi, devlet mevcut memurların maaşını ödeyemezken, o iş de olmadı. Neyse ki bahçenizin içindeki büyük evi kiraya verip küçük eve taşındınız ama bu arada paramızın değeri düşmüş, para pul olmuş, senin tahsil çağın gelmişti; evde iki çocuk daha, bir de ahretlik... Tek bir evin kira geliri bütün bu masrafları karşılayamıyordu, Mustafam."

Dayımın buğulanan gözlerinden süzülen bir yaş damlası burnunun kenarından ağzına doğru aktı sanki.

"Ağlıyor musun, dayı?" diye sordum fısıldar gibi.

"Erkekler ağlamaz, oğlum, tütünün dumanı kaçtı gözüme," dedi dayım, "müsaade et, lafımı tamamlayayım... Baban anneciğine taktığı yüzgörümlüğünü ticarete atılırken bozdurmuş, bir türlü yerine koyamamış, başı eğik kalmıştı. Bütün bu çaresizlikler onu çok üzüyordu. Evine ekmek parası getiremeyen adam sonunda bunalıma girip içkiye sığındıydı.

Hastalandı, bağırsak veremi oldu dedilerdi ama annen babanın üzüntüden öldüğünü söyler. Senin kaderin onunkine sakın benzemesin, oğlum."

"Benzemeyecek çünkü ben tüccar filan değil, asker olmak istiyorum, dayı."

"Askerlikte ölüm var."

"Ölüm zaten var, dayı. Bak, asker olmadığı halde babam da genç yaşta öldü."

"Doğru lafa ne denir, sen kapağı bir mektebe at hele, ne olacağına bakarız," dedi dayım.

"Annemi ikna edebilecek misin?"

"Elimden geleni yapacağım."

"Dayı, biz en iyisi Selanik'e dönelim, ben orada mektepli de olsam vallahi tatillerde gelir, her ne iş varsa yaparım çiftlikte, sana hesaplarda da yardım ederim, vallahi billahi sana ve anneme asla yük olmam."

"Sen mektebe girebilirsen sadece derslerine odaklan," dedi dayım, "annenle kardeşin bana emanet."

Fırladım yerimden, dayımın elini öpüp başıma koydum, içimden Allahım beni mektepli yap, diye yakardım.

O yaz dayım annemi benim hafız, kâhya ya da rençper olmayacağıma, mutlaka bir mektebe gitmem gerektiğine ikna etmiş olmalı ki bu konuşmadan kısa süre sonra annemle Selanik'e, halamın yanına döndük çünkü mektepler açılmak üzereydi ve beni gideceğim mektebe illa kendi emanet etmek istemişti.

Annem benim Mülkiye Rüştiyesi'ne girmemi istiyordu ama ben komşumuz Binbaşı Kadri Bey'in oğlu Ahmet'i asker üniformasıyla gördüğüm andan itibaren kendimi hep o üniformanın içinde hayal etmiştim. Zabitler Rumeli şehirlerindeki caddelerin süsü gibiydiler, parlak düğmeli ceketleri, bellerindeki o yandan sarkan kılıçlarıyla dimdik yürüdüklerinde, halk hayranlıkla seyrederdi onları. Zabit olmak Osmanlı Rumelisi'nde yaşayan bütün erkek çocukların birinci seçimiydi de Askeri Rüştiye sınavlarının çok zor olduğu bilindiğinden, hayallerini sınırlarlardı.

Selanik'te rüştiyelere girme başvuruları başlayınca ben gözümü karartıp, anneme haber vermeden Mülkiye yerine Askeri Rüştiye sınavına başvurdum.

Kazananların listesi açıklandıktan sonra, adımı listenin başlarında gördüm. Soruların matematikle ilgili kısımlarında çok başarı göstermişim. Kazananlar listesinin en başında değildim ama yukarılardaydım.

Müjdemi vermek için eve doğru yürürken kendimi kırmızı zırhlı pantolonum ve göz çelen lacivert üniformamın içinde hayal ediyordum. Birkaç yıl sonra liseye geçtiğimde, belime takacağım kılıcı ve ceketimin kol ağızlarında bükümlerle sınıfımı simgeleyecek mavi şeridi de düşününce, âdeta bir heybet geldi bana. Annemin askeriyeye girme haberime üzüleceğine dair telaşımı attım üzerimden. Suçluluk duygumdan kurtuldum. Dimdik ve sert adımlarla yürüdüm eve kadar.

Ben meslek hayatımdaki yerimi bulmuştum, buna emindim! Okulu bitirip ordu saflarına katıldığımda, üç kıtaya

yayılmış koskoca imparatorluğun dört bir köşesinde, çöllük bölgeler ya da karlı dağlar olsun, hiçbir ayrım yapmadan vatan için kahramanca savaşacaktım ki genç yaşta ölürsem, kazanacağım madalyalarla öldüğüme değsin!

Bu düşünceler içinde evime vardım. Kapıyı vurmama gerek kalmadı, annem beni pencerede bekliyor olmalıydı, kapı hemen açıldı ve ben onun elini öpmeye hamlederken o beni hızla çekip bağrına bastı. Benden sarıklı bir hoca yaratma hayallerini yüreğine gömmüş anneciğime minnet ve sevgiyle sarıldım. Askeriyeye yazıldığımı duyunca gözyaşlarına boğulan annemi nasıl teselli edeceğimi artık biliyordum:

"Bak anneciğim," dedim, "babam bana tek bir hatıra bıraktı." Elimle halamın salonunun duvarında emaneten asılı duran kılıcı işaret ettim.

"Babam o kılıcı 1877 harbinde Mülkiye Gönüllüleri taburundaki geçici subaylığı sırasında taşımış, ben doğunca da kılıcı getirip beşiğimin başına asmış... Sen anlatmıştın bunları bana, anne. Benim içimden fışkıran asker olma arzusu ile bu hikâyenin mutlaka hayırlı bir ilişkisi vardır. Belki de bu yolu bana babacığım açtı, o tek erkek evladının ölmesini ister mi hiç?"

"Haklısın Mustafam," demişti annem, "baban cennette şu anda seninle çok iftihar ediyordur."

Ah ne güzel bir gündü o gün! Annemle sedirde yan yana oturmuştuk, sağ elimi avuçlarının içine almış, dualar okuyup yüzüme üflemişti. Sanki savaş meydanlarında karşılaşacağım

tehlikelere karşı efsunlamıştı beni. Ben, annem bana dualarını okuyup üflerken her zaman yaptığım gibi kıpraşmamış, sabırla son duanın bitmesini beklemiştim. Ve sanırım ilk defa gerçekten inanmıştım annemin dualarının gücüne.

Aynı gece annemi de, beni de uyku tutmamıştı.

Ben sevincimin verdiği heyecandan uyuyamamıştım, annemse ileride asker olacağıma göre, savaş çıkar da cepheye çağrılırsam, ya şehit düşersem diye uyuyamamış.

Ne çare ki kader hükmünü vermişti, ben mülkiyeyi değil, askeriyeyi kazanmıştım, annemin de her dindar insan gibi kaderin önünde boynu kıldan inceydi.

Beni okuluma teslim edip kardeşinin çiftliğine dönerken, "Haydi aslan oğlum benim, yolun açık, ömrün hayırlı ve uzun olsun," demişti.

Önce boynuna atılıp onu öpücüklere boğmuş, sonra elini öpüp başıma koymuştum ve yine hayır duasını okumuştu. Ben de yine sabırla yüzüme doğru okuyup üfleyeceği duasının sonunu beklemiştim. İnşallah temiz yürekli anacığımın dualarını kabul edecekti Rabbim, hatta edeceğinden emindim çünkü ben gerçekleşmesi için ettiğim üç duanın ilk ikisine kavuşmuştum.

Rapla Çiftliği'nin temiz havası ve taze gıdaları sayesinde boyum birkaç santim daha uzamıştı ve askeri rüştiyeye, o güne kadar doğru dürüst bir okul hayatım olmamasına rağmen çok başarılı sınav sonuçlarıyla girmiştim.

Şimdi sıra annemi kimseye muhtaç etmeden mutlu ve müreffeh yaşatmaya gelmişti ama bu dileğimin gerçekleşmesi için önümde uzunca bir yol vardı.

O yolda başarıya doğru sert ve emin adımlarla yürümeliydim ki anneciğimin o güzel mavi gözlerinden tek bir gözyaşı daha akmasın, yüzüne kederin gölgesi hiç düşmesin!

Çok şey mi istiyordum?

Kendimi tutamadım, sık sık, "Allah arsızları sevmez," diyen annemin hep yaptığı gibi ellerimi açıp dua ettim, "Eğer arsızlık ettimse bağışla beni Allahım, elbette sen nasıl istersen öyle olsun ama ben ileride subay olup maaşa bağlanınca, annem ömrü boyunca bir daha kimseye muhtaç kalmasın. Asla sıkıntı çekmesin. Âmin."

Adıma Eklenen Kemal
Evime Eklenen Baba

Askeri Rüştiye'yi kazandığımı öğrendikten sonra, okula girebilmemi sağlayacak izin kâğıdını imzalaması için anneme döktüğüm dillerin sonunda kâğıda mührünü bastırmayı başardığım ve ayrıca üniformamı giymiş olarak elini öpmeye gittiğim işte o iki çok mutlu gün hafızama âdeta kazılıdır da... Her şey gülpembe değildir o döneme dair anılarımda.

Üniformamı ilk kez giymiş olarak evimize gittiğimde annemi beni pencerede beklerken bulmuştum. Kapıya vurmama gerek kalmadan annem kapıyı ardına kadar açmış, bana sarılmış, sonra da bildiği hayır dualarının tekmilini okuyup yüzüme üflemişti. El ele oturma odasına yürüyüp sedire ilişmiştik ve o anın büyüsünü bozmamak için bir süre sessizce yan yana

oturmuştuk. Annem gözlerini karşı duvarda belli bir noktaya dikerek sanki içinden konuşmuştu. Kiminle konuştuğunu sormadım. O noktada babamı gördüğüne neredeyse emindim. Ben de içimden, "Senin gibi dürüst, doğru yoldan ayrılmayan, sana layık bir evlat olacağıma söz veriyorum, baba," derken gözlerim dolmuştu.

Sonra annemin o günü bize nasip eden Allahına ettiği şükür duasını bitirmesini beklemiş, yerimizden kalkıp anneciğimin önceden hazırladığı çorbayı içmek için Makbule'nin kurduğu yer sofrasına geçmiştik. Çok özel ve çok hisli bir gündü, hiç unutmadığım.

Kapısından girdiğim an hemen ısındığım mektebimin ikinci senesindeydim. Okuluma uyum sağlamıştım, derslerim iyi gidiyordu, hatta sınıfın çavuşu olmuştum.

Hocalarımı ve derslerimi de çok seviyordum. Özellikle de Fransızca öğretmenim Yüzbaşı Naki, jimnastik öğretmenim Teğmen Hasip ve aritmetik öğretmenim Yüzbaşı Mustafa en sevdiğim hocalarımdı. Aritmetik öğretmenimin bana hayatımın en kıymetli hediyesini vereceğini ise henüz ne kendi biliyordu ne de ben biliyordum.

Aylar sonra bir gün matematik dersinde hocam beni yanına çağırdı:

"Oğlum, her ikimizin de adı Mustafa. Bu bazen karışıklığa sebep oluyor, bundan böyle senin adın Mustafa Kemal olsun," dedi.

Kemal, olgun insan anlamına da geliyormuş. Demek hocam bende yaşıma göre bir olgunluk sezmişti. Çok duygulandım, sezgileri güçlü adammış, diye düşündüm; annemin ve kardeşimin rahatı, huzuru için çalışacağıma söz veren ben değil miydim? Benim yaşımda başka hangi genç talebe üstlenebilirdi ki böyle ağır mesuliyetleri? Sınıfımızda benden başka yetimler de vardı ama onların mali durumları iyiydi. Aile büyükleriyle kendi evlerinde oturuyorlardı, anneleri benim anneciğim gibi eteğinde çocuklarıyla akraba evlerinde dolaşmak zorunda kalmıyordu.

Nankörlük etmek istemem, dayım da, halam da bizleri misafir ederken gönlümüzü kırmamış, aksine bizi her zaman el üstünde tutmuşlardı ama akraba da olsalar başkalarının evlerinde barınmak beni çok üzüyordu. Okulu bitirip orduya katıldığımda elbette bana bir maaş bağlanacaktı ve ben işte o zaman paramı eğlenceye ya da üstüme başıma harcamayacak, annemi mutlu etmek için onunla ve kardeşimle yaşayabileceğimiz, sadece bize ait bir ev tutacaktım.

Demek istediğim şu ki, ben yetim Mustafa, diğer arkadaşlarımdan, bu gibi mesuliyetlerimden dolayı daha kâmil bir çocuktum. Hocamın elini öpüp ona teşekkür ettim. Çok sevmiştim yeni adımı. Birkaç kere arka arkaya defterime yazdım, sınıftan çıktıktan sonra da tenha bir yere gidip birkaç kere de yüksek sesle söyledim. Mustafa Kemal... Mustafa Kemal... Mustafa Kemal!

İmtihanlar yaklaştığı için bazılarımız geçen iki hafta sonunu okulda çalışarak geçirmiştik çünkü okulda faydalanabileceğimiz iyi kötü bir kitaplığımız vardı ve kimi dersleri kuvvetli olan öğrenciler, dersleri zayıf olanlara o konuları anlamaları için yardımcı oluyorlardı.

Ben bazı arkadaşlarıma matematikte yardımcı olurken, kendim de mesela, Fransızcası iyi olanlardan yararlanarak kapıyordum Fransızcadaki eksiklerimi. Bu şekilde çalışmak hepimizin işine geliyordu. İyiydi yatılı okulda okumak, zorlandığımız derslerde yardım almanın yanı sıra bir ömür sürecek çok sıkı dostluklar da kuruluyordu öğrencilerin arasında. Ama ben arkadaşlarımdan gelen yardımlarla Fransızcamın üstesinden gelemeyeceğimi fark edince başka bir çare düşündüm. Okullar tatile girince, müdüründen izin alarak Selanik'teki Frerler Mektebi'nin hususi sınıfına devam ettim. Fransızcamı böylece kendi sınıfımdaki öğrencilere nazaran daha ileri bir seviyeye taşımış oldum.

Şiir ve edebiyatla tanışmam ise şiire meraklı ve kendi de şiir yazan sınıf arkadaşım Ömer Naci sayesinde gerçekleşmişti. Edebiyat dalları arasında özellikle şiir çok hoşuma gitmişti. Fakat hocalarımızdan biri, bu tarz işler seni iyi bir asker olmaktan uzaklaştırır, diye nasihat ederek, beni şiirle ilgilenmemeye âdeta razı etti. Tavsiyesine uyarak kendi şiir denemelerimden vazgeçmiştim ama şiir okuma, güzel yazı ile güzel hitabet merakım hayatım boyunca devam edecekti.

Okul sıralarında aynı meraka sahip arkadaşlarla bir grup kurmuş, aramızda saat de tutarak belli bir zaman içinde

tamamlanacak hitabet yarışmaları, müsabaka ve münazaralar yapmaya başlamıştık. Müzakereci tarafım da güçlü olmalıydı ki, münazaralarda hep benim bulunduğum taraf kazanırdı.

Lise yıllarımda notları yüksek arkadaşlar arasında sınıfımızın birincisi ya da ikincisi olmak gibi iddialarımız vardı. Bu iddialara kapılmak öğrencileri çalışkan olmaya özendiriyordu. Ben de iddialılar arasında olduğum için, derslerimdeki başarı seviyemi hiç düşürmemiştim. Parlak bir müzakereci olduğum gibi, parlak bir öğrenciydim de.

Ama hayat merdivenlerinde çıkışlar gibi inişler, çakıllı yollar, dikenliteller, gönül kırıklıkları ve tatillerden birinde evime döndüğümde, annemi benden habersiz, hiç tanımadığım bir adamla evlenmiş bulmak da varmış!

Okuldaki ikinci yılımın ilk ayını tamamlamak üzereyken bir hafta sonu yeni edindiğim Kemal adının müjdesini annemle paylaşmak üzere koşturarak eve vardığımda oturma odamızda hiç tanımadığım bir adamla karşılaştım.

Adamın ayağındaki terlikleri yadırgamadım, annem eve kimseyi ayakkabıyla sokmazdı tamam da, bana kapıyı açan annem, saçlarını ensesinde toplamıştı ve başında örtüsü yoktu.

Allah Allah!

Adam ayağa kalkıp bana doğru yürüdü, elini uzattı.

"Hoş geldiniz oğlum, ben de sizi bekliyordum tanışmamız için," dedi.

O sırada Makbule yüzünde tuhaf bir ifadeyle içeriden koşarak geldi, boynuma sarıldı ve kulağıma bir şeyler söyler gibi oldu, itiştirdim onu.

"Ne oluyor burada? Neler dönüyor?" diye sordum.

Annem, "Evladım, üstünü başını çıkarıp gel de konuşalım, sana anlatacaklarım var," derken o yabancı adam da bana aynı anda, "Mustafa Bey oğlum, ben Ragıp, müsaadenle ben izah edeyim," diye atıldı.

"Anne, kim bu adam?" Gözlerim çakmak çakmaktı. Annem, yüzüme bakmadan konuştu:

"Hele bir nefeslen, oğlum, anlatacağım her şeyi."

"Senin bir akraban mı bu bey, yeni keşfettiğin ağabeyin filan mı ki böyle saçın başın açık?"

Kimse yanıtlamadı.

"Makbule, kim bu adam... Bu bey?"

Gözlerini benden kaçıran Makbule'ye sus işareti yapan annemin, "Anlatacağım, otur şuraya Mustafam," derken sesi titriyordu.

"Oğlum, müsaade edin, ben izah edeyim," diyen adama,

"Ben sizi tanımıyorum, efendi. İzahatı Zübeyde Hanım'dan bekliyorum," dedim.

"Biz Ragıp Efendi'yle nikâh kıydık, Mustafam," dedi annem; yüzüme değil, benim arkamda bir noktaya bakıyordu.

"Ne yaptınız? Ne yaptınız?"

"Ragıp Efendi beni istetmişti bir zaman önce, ben hayır demiştim ama o ısrarcı oldu. Oğlum, çok zor durumdayız, biliyorsun işte, şimdi ben düşündüm ki..." Sözünü kestim.

"Anne, evlendin ve bana bunu şimdi mi söylüyorsun?" Yaş akmasın diye çabaladığım gözlerimden ateşler fışkırıyordu.

"Ben ısrar etmiştim size, önceden haber verelim diye ama..." diyordu anneme, Ragıp denen adam.

"MAKBULE!" diye gürledim, "Sen biliyor muydun?"

Annem atıldı, "Makbule de son dakika şey etti... Öğrendi, oğlum, yani izdivaç kararını ben kendim verdim."

Annemin sözünü kestim, "Bana bunu yapmayacaktın, anne," dedim.

"Oğlum, senin de iyiliğin için... Mustafam, seni de düşündüm. Vallahi billahi senin istikbalini de düşündüm."

"Hiç gerek yoktu beni düşünmene. Ben kendi işimi hallediyordum, anne."

İçeriye, odama doğru yürürken annem yolumu keserek bana sarılmak istedi. Geri çekilip sıyrıldım kollarından, yattığım odaya girdim, kapının mandalını taktım. Konsolun çekmelerinden ve sandıktan çıkardığım bana ait birkaç parça giysiyle çamaşırı çıkın yaptığım bir yastık kılıfının içine tıktım. Dışarı çıkıp hızlı adımlarla oturma odasına geri döndüm. O adam, yani annemin kocası, oturduğu sedirden fırladı.

"Mustafa Efendi, oğlum, biz isyanını hak ettik... Bir hata ettik ama annenize değil, bana kızın çünkü... Ben... Benim ısrarım yüzünden..."

"Siz kimsiniz, efendi? Sizi tanımıyorum ben!"

Kapıya yönelirken annem de mutfaktan fırladı, bir kez daha yolumu kesmek istedi.

"Rica ederim, anne," dedim, "yol ver de geçeyim." Ellerim titriyordu, çenem seğiriyordu. Annem çekildi yolumdan ama yalvarmaya devam etti.

"Oğlum, yavrum, biraz dolaş, sakinleşince evine dön. Sana her şeyi baştan anlatacağım," dedi.

Kapıdan çıktım. Yaşlar gözlerimi zorluyor, başım zonkluyordu. Allahım, ne olur ağlamayayım sokağın ortasında, ne olur Allahım, yardım et bana, yollarda rezil etme beni, diye yalvardım.

Hızlı adımlarla yürüyordum, arkamdan koşan ayak seslerini duydum. Büsbütün hızlandım.

"Abi, dursana... Allah aşkına dur, bak düşeceğim vallahi... Abiii!"

Bir şey isteyecekse eğer, bana abi derdi Makbule.

Paldır küldür bir şeyler oldu arkamda, biraz daha koştum, hiç ses gelmeyince durdum. Dönüp baktım, Makbule az ileride neredeyse iki büklümdü, ellerini dizlerine dayamış, nefesleniyordu. Doğruldu, yanıma kadar geldi.

"Bak abi, kalbim küt küt atıyor, vallahi tıkanacaktım. Annemi öldürmek mi istiyorsun? Sen çıkınca fenalık geçirdi zavallı."

"Kocası iyi eder onu, merak etme!"

"Bak Mustafa... Abi... Çok daralıyordu annem, elde yok avuçta yok, onun bunun yanında sürekli sığıntı gibi. Babamın emekli maaşı hiçbir şeye yetmiyor, biliyorsun. Ragıp Bey kaç kere istetmiş annemi, annem kabul etmemiş ama bıçak kemiğe dayanınca... Dinlesene beni, ayıp ediyorsun ama. Ragıp Bey hem varlıklı hem de çok iyi bir adam. İnan bana, tanıyınca çok seveceksin."

"Makbule, evine geri dön," dedim.

"Sen ne yapacaksın?"

"Ben başımın çaresine bakarım. Annem birkaç yıl dişini sıkabilseydi ona da, sana da ben bakacaktım."

"Annemin sıkacak dişi kalmadı. Aşk evliliği mi yaptı sanıyorsun? Annem bize..." Konuşturtmadım kardeşimi.

"Sus! Sakın bizim için evlendi, deme, senin de kalbini kırmayayım."

"Öfken geçince dön evine, annemi üzüntüden hasta etme, e mi!"

"Öfkem geçmeyecek," dedim.

"Sen kendinden başka kimseyi düşünmeyen katı kalpli bir insansın. Annemin şu hayatta çekmediği kalmadı, başında bir erkek olmadan yaşamak kolay mı beş parasız. Diyeceksin ki evimiz kirada. Öyle de iki aydır kirayı ödemediler. Ne yapsın, kadın başına kiracıların kapısına mı dayansaydı?"

"Niye bana söylemedi?"

"Başını belaya sokma diye!"

"Görüyorsun işte beni adam yerine koymuyor."

"Çünkü adam gibi değil, çocuk gibi davranıyorsun. Çaresiz kalmasa evlenir miydi annem dört çocuklu adamla. Genç birine varsa kızmanı anlarım da, yaşlı başlı adamı vallahi varlıklı diye kabul etti." Makbule ayağını kaldırmış, bana delik açılmış ayakkabısının tersini gösterirken bir yandan da sürekli konuşuyordu.

"Bak, ayakkabılarım artık pençe tutmaz oldu, abi. Ragıp Bey'in ablası yapmış bu işi, siz iki dul birbirinize kol kanat gerin, demiş. Bizi kendi evlatlarından ayırmayacağına yemin etmiş adam, üstelik onu tanıyan herkes iyi şeyler söylemiş hakkında."

"Elimden bir kaza çıkacak. Var git yoluna, Makbule," dedim.

"Tamam, gidiyorum. Aklın başına gelince gelir, annemin gönlünü alırsın," dedi, "Ragıp Bey'i de tanıyınca çok seveceksin."

Doğru söylemişti Makbule, Ragıp Bey çok iyi bir adamdı, ileride onu tanıyınca gerçekten çok sevdim ama o gün, sokakta, kardeşime arkamı dönüp elimde çıkınımla yürümeye devam ettim. Ağlamamak için zor tutuyordum kendimi. Okul hafta sonu tatili için kapalıydı, punduna getirip yatakhaneye girerdim herhalde ama okullar yaz tatiline girince ne yapacaktım acaba?

Onu da okullar kapanınca düşünecektim.

Rukiye Teyze diye bildiğim, annemin pek sevdiği bir uzak akrabamız vardı, herhalde ona giderdim. Öyle yaptım, hatta yaz tatilini beklemeden, o gün kapısında bittim kadının. Rukiye Teyze beni sokakta bırakmamıştı ama kendi yuvamın ve anamın sıcaklığını çok aramıştım. Henüz on dört, on beş yaşlarındaydım, yetim olmanın yanı sıra bir anda anasız da kalmıştım. Yüreğim hınçla doluydu.

Çok uzun bir süre affetmedim benden habersiz evlenen annemle sonradan çok seveceğim, çok da iyiliğini göreceğim üvey babamı. Hatta rüştiyeyi bitirdikten sonra, Manastır'daki askeri liseye yatılı olarak yazılabilmemde, onun da parmağı olduğunu öğrenince, ona karşı gösterdiğim tepkiden utanmıştım.

Manastır'daki parasız yatılı lise artık benim yeni yuvamdı. Tahsil masraflarım annemin üzerinden kalktığı için rahatlamıştım, annemle üvey babama olan kızgınlığım yerini

kırgınlığa bırakmıştı ama bu duygular benim dersleri sermeme ya da kendimi avareliğe teslim etmeme değil, ters tepki olarak başarıya odaklanmama vesile olmuştu. Ben tüm okullarımı hep başarılı bir öğrenci olarak bitirecektim.

Siyasete bulaşmam ise Harbiye'deki öğrencilik yıllarıma rastlar.

Yüksek tahsil yılları II. Abdülhamit devrine rast gelen öğrencilerin, hele bir de Namık Kemal âşığı iseler, siyasetin dışında kalmaları imkânsız gibiydi. Namık Kemal'in eserlerini Harbiye öğrencileri bizler şiltelerimizin altında saklıyor, ancak gece ışıklar kapandıktan sonra mum veya fener ışığında, koğuştaki yataklardan birinin çevresinde toplaşmış okurken, kurayla bir de gözcü seçiyorduk ki, hocalardan biri kontrole gelecek olursa gözcü bizi zamanında haberdar etsin, yasak kitapları okurken yakalanmayalım.

Biz öğrenciler kendi edindiğimiz birikim ve bilgilerimizle, derslerimizde de ilerleyip olgunlaştıkça, memleket idaresindeki aksaklıkları fark etmeye başlamıştık. Hiçbirimiz gidişattan memnun değildik ama çare üretmekte yetersiz kalıyorduk. Geldiğimiz ortamlara göre aramızda fikir ayrılıkları da oluyordu haliyle. Hepimizin hemfikir olduğu tek şey, illa bir şey yapmak gerektiğiydi ama o şeyin ne olduğunu bilemiyorduk.

Sonunda içinde muhalif fikirlerimizin de yer alacağı bir gazete çıkarmaya karar verdik ve birkaç baskı yapabilmeyi de başardık. Şansımız sürekli yaver gitmeyecekmiş.

Bir gün bizi çok korkutan bir olay oldu, zamanın maarif nazırı Rıza Paşa biz baskıya hazırladığımız gazetemizi saklayamadan maiyetiyle birlikte içeri daldı. Gazetemizin son nüshası masanın üzerinde duruyordu. Masaya yaklaşıp gazeteye şöyle bir göz attı, yüreğimiz ağzımızda bekledik, hiçbir şey sormadan yürüyüp dışarı çıktı, yandaki sınıfa geçti.

Hepimiz o gün ve daha sonraki günler gazeteyi kimin çıkardığına dair bir soruşturma bekledik.

Elbette sorumluluğu üstlenecek, benim hazırladığım gazetenin bana yardımcı olan arkadaşlarımı da yakmasına göz yummayacaktım, ki ben de tam o günlerde büyük ihtimalle Selanik, en kötü ihtimalle İzmir'e çıkacak tayinimi bekliyordum.

Gazete hakkında soruşturma başlatılmadı. Sultan II. Abdülhamit'in çok tepki almakta olan istibdadına Genelkurmay Başkanı Rıza Paşa ya yeni kurbanlar vermek istememişti ya da merhametli bir adamdı. Hakkında biraz erken karar vermişim.

Tayinim Selanik veya İzmir'e değil, Şam'a çıktı.

Ey her an patlamaya hazır bomba gibi ilk gençlik dönemi ömrümüzün! Zaman her birimizi acımasızca yontacaktı; düşman çizmesi altındaki ülkede siyasi fikir ayrılıklarının teferruat bile sayılmayacağını yaşayarak öğrenecektik biz Harbiyeliler!

Vuslat Mümkün Olmasa da Hatırası Yeter

Dışarıdan bakanlara bir Balkan ülkesine tayin edilmek lütuf gibi gelebilir ama Sofya'ya Fethi'nin sefir, benim de askeri ataşe olarak tayin edilmemiz bir terfi değil, sürgündü.

Sınıf arkadaşım Enver, Edirne'yi düşmandan kurtardıktan sonra harbiye nazırlığına getirilmiş ve rahmetli Sultan Abdülmecit'in torunlarından Naciye Sultan'la evlenerek ününe bir de imtiyaz katmıştı. Saraya damat olduğundan beri verdiği emirlere karşı gelmenin, kararlarına itiraz etmenin mümkün olmadığı bir kudretin sahibiydi artık.

Delikanlılık çağında bile benim gibi tavernalarda, meyhanelerde gezmeyen, hayatın tadını ancak saray çevresinde ikram edilen şerbetler zanneden ve bununla yetinmeyi bilen Enver, benim gençliğimin hakkını vererek sürdürdüğüm hayat tarzıma her zaman burun kıvırmıştı.

Saraylı olmasının getirdiği üstünlüğünü beni uzak yerlere tayinde kullandığını da, rütbemin yükseltilmesine engel olmaya çalıştığını da bilirdim, gözden uzak kalalım diye benim Sofya'ya askeri ataşe, Fethi'nin de sefir tayin edilmemizin onun başının altından çıktığını da!

İyi askerler olduğumuzu kabul etmesine rağmen siyasi görüşlerimiz hiç uyuşmadığı için, Enver bu tayinle bizi çevresinden uzaklaştırmış oluyordu. Kısacası tayinlerimiz bir lütuf değil, sürgündü.

Ben daha önce aynı mantıkla Şam'a tayin edilmiş olduğum için böylesi uzaklaştırmalara alışıktım fakat Fethi ateş püskürüyordu.

Harbiye nazırının emrine kim karşı koyabilirdi ki? Gönülsüzce kalktık gittik orta seviyede bir Balkan kenti olarak bildiğimiz Sofya'ya.

Ayak sürüyerek gittiğim Sofya, tahmin edemeyeceğim ölçüde bir Avrupa şehriydi.

Kısa süre öncesine kadar Osmanlı'nın bir parçası olan topraklarda biz Osmanlılar Hıristiyanlarla diz dize, iç içe yaşamıştık. Müslümanların yaşadığı mahallelerde evlerin perdeleri güneşin batışıyla indirilir, sakinleri neredeyse akşam ezanıyla uykuya dalar, kadınları sokağa peçesiz çıkmaz, hatta gerekmedikçe sokağa hiç çıkmaz, kız çocukları ise okula gönderilmezdi.

Eğlence düşkünü Müslüman erkekler ya kendi mahallelerinin belli semtlerinde bulunan meyhanelerinde eğlenirlerdi

ya da Hıristiyanların, mahallelerindeki içkili-çalgılı lokantalarıyla kafelerinde.

Bu eğlence yeri bolluğuna rağmen yine de Balkan şehirleri Orta Avrupa'nın başşehirleriyle asla kıyaslanamazdı. Ben şehirleşme ve eğlence konusunda Batı'yla farkımızı ilk kez 1910 yılındaki askeri manevraları seyir için Ali Paşa'nın yaveri olarak gittiğim Paris'te açıkça görmüştüm. Geniş bulvarlarının tümü bir meydanda buluşan Paris, sadece eğlence merkezi değildi, aynı zamanda bir mimari tasarım harikasıydı. Şehir planlamalarına o günlerden sonra merak salmışımdır.

İşte bu yüzden Sofya'da da istasyon binasından kalacağımız otele varana kadar geçtiğimiz caddeleri, binaları, parkları bindiğimiz arabada ibretle seyretmiş, otelimize girdiğimizde Bulgar kralının duvarda asılı resmine bakarak, "Önünde saygıyla eğiliyorum, Sayın Kral," demiştim, "şehrini böylesine güzel ve mamur eylediğin için."

Helal olsundu Sofya'yı Paris, Viyana, Berlin gibi Avrupa şehirleriyle yarışabilecek hale sadece beş yıl içinde getirebilmiş olan Bulgar kralına!

Odama yerleşir yerleşmez de hemen şehri dolaşmaya çıkmış, sokaklarında gezinirken tuhaf bir kıskançlık duygusunun içine düşmüştüm. Ben ki dünyanın iki kıtasına yayılabilen yegâne ve ayrıca muhteşem bir doğa harikası olan başşehrimde, gökyüzüne uzanan ince uzun cami minarelerinin meftunuyumdur, ama şehrimin perişanlığını da görmezden gelemem. Işıklı güzel bir caddede yürürken bir köşe dönersiniz, aa, o

da ne! Karşınıza içler acısı bir mezbelelik çıkıvermiştir. Aynı durum Boğaziçi'ndeki tabiat güzelliğinin büyüsüyle mest olmuşken de başınıza gelebilir, Beyoğlu'nun ışıltılı caddesinde gezinirken de. Muhteşem bir Osmanlı konağının yanında, her an yıkılmaya hazır bir virane görmeye hazırdır İstanbullu.

Sofya'da böyle sürprizler yoktu. Geniş caddeleriyle, caddeleri süsleyen ıhlamur ağaçlarıyla, heykeller ve havuzlarla süslenmiş meydanlarıyla, Orta Avrupa'nın herhangi bir başşehrinden farksız, bakımlı bir Avrupa kentiydi Sofya.

Üstelik bana benzersiz bir de hediye hazırlamıştı, adı Dimitrina olan!

Meğer ben hayatımın aşkını, siyasi fikirlerimiz uyuşmadığından beni hep en zor ve en uzak görev noktalarına yollayan saray paşası Enver tarafından sürüldüğüm Sofya'da bulacak, Harbiye'den sınıf arkadaşıma lanet yerine, Dimitrina yüzünden hayır duası okuyacakmışım!

Ey aşk, sen nelere kadirmişsin!

Dimitrina Kovaçeva, Bulgaristan'ın Savunma Bakanı General Kovaçev'in kızıydı.

Tanıştığımız tarihi kalbime kazımış olmalıyım ki hiç unutmamışım, onunla 1914 yılının 24 Mayıs gecesi verilen bir kıyafet balosunda tanıştık.

Dimitrina, pembe elbisesinin içinde taze bir gül gibi narin ve güzel, balo salonunun kapısından ailesiyle birlikte içeri giriyordu. Ben ise az önce geldiğim için kapıya yakın duruyordum. Göz göze geldik. Onun gözleri hayretle açıldı çünkü benim üstümde belimden sarkan kılıcım ve başımdaki

upuzun serpuşumla hayli ürkünç bir uçbeyi kostümü vardı. Bir yardım cemiyetinin kıyafet balosu tertipleyeceğini öğrendiğimde, baloda giyeceğim kıyafeti o günlerde İstanbul'dan gelecek olan bir Türk diplomatına ısmarlamıştım.

Dimitrina'nın gözleri benim kıyafetimden dolayı hayretle açılmış olabilir ama benim ona değen bakışlarımda sadece hayranlık vardı. O güne kadar görmüş olduğum en güzel kıza bakıyordum çünkü. Ben ilginç kıyafetime güvenerek, tanıştırılmamızı beklemeden, sert asker adımlarıyla dimdik, o çok güzel kıza doğru ilerlemiş, kendimi tanıtmış ve önünde reverans yaparak onu dansa davet etmiştim.

Dansa başlarken, "Üstünüzdeki bir yeniçeri kıyafeti mi?" diye sormuştu.

Ona kıyafetim hakkında bilgi verdikten sonra,

"Siz de," demiştim, "pembe bir gülü mü temsil ediyorsunuz?"

"Ben bir roman karakterini temsil ediyorum. Edebiyat sever misiniz?"

"Kadın karakterleri sizi andıracaksa önereceğiniz her kitabı okumaya hazırım."

Dans ederken aramızda Fransızca konuşuyorduk. Ben o güne kadar iyi bildiğimi sandığım Fransızcamdan nedense rahatsız olmuştum. Bunu ona itiraf ettim, çok tatlı bir gülüşle, biz Fransız değiliz ki Fransızcamız mükemmel olsun, dedi; kendi mükemmel Fransızcasını benim Harbiye'de öğrendiğim Fransızcamın seviyesine indirerek. Ben ise o heyecanla ayaklarına basmadığım için Selanik'teyken dans dersleri aldığıma içimden şükrediyordum.

Sohbetimiz ilerledikçe gördüm ki sadece güzel değil, çok iyi eğitilmiş, sanattan siyasete her konuda konuşabilen, pek hoş bir genç kızdı. Piyano ve keman çalıyor, Fransızcanın yanı sıra Almanca da biliyordu.

Gece boyunca dans pistinden hiç ayrılmamış, ayıp ettiğimizi bilmemize rağmen başkalarıyla tek bir dans bile etmemiştik. Belki benim uzun serpuşumdan dolayı ya da dansımız çok uzun sürdüğü için salondaki bütün bakışların üzerimizde olduğunun farkındaydık ama aldırmadık. O gece gözlerimiz sadece birbirimizi görmüştü, davetliler ise bizim birbirimize âşık olduğumuzu. Herkes çeşitli kıyafetleri içinde o kadar neşeliydi, o kadar çok eğleniyordu ki, bize o akşam herhangi bir tepki gelmedi. Gelse de aldırmazdık herhalde, çok şeyi göze alacak kadar âşık olmuştuk. İlk bakışta aşk dedikleri tam da bu olmalıydı!

Gecenin ilerleyen saatlerinde balonun en ilginç kıyafeti açıklandı. Benim kıyafetim çok değişik bulunduğu için birinci olmuştum. Şaşırdığımı söyleyemem çünkü onlarca papaz, asker, doktor ve şövalyenin arasında, belki biraz ürkünç ama kesinlikle ilginç bir kostüm giyiyordum. Yine de Dimitrina'ya, bana şans getirdiği için kıyafetimin birinciliğe layık bulunduğunu söyledim. Kalbini kazanmak için her çareye başvurmaya hazırdım.

O gece saatler ilerledikçe yüksek rütbeli komutanlarla yaşlı konuklar giderek azaldı ve sadece biz gençler kaldık salonda. İşte o zaman Dimitrina salonun ucundaki piyanoya oturup bize neşeli Balkan ezgileri çaldı, tatlı yumuşak sesiyle şarkılar

da söyledi. Ben sadece bir hafta önce hayatımın ilk operası olan *Carmen*'i seyrettiğim akşamki gibi yine mest olmuştum ama bu seferki hayranlığım seyrettiğim ilk operanın büyüsünden değil, Dimitrina'nın güzelliğindendi.

Zihnimde oluşan mükemmel kadın figürü de yine o gece onun sayesinde şekillenmişti.

Balo gecesinden sonra da görüşmeye devam ettik.

Ben artık ona yakınları gibi "Miti" diye hitap ediyordum. Fethi de tıpkı benim gibi o günlerde babası yüksek rütbeli bir asker olan bir başka Bulgar kızına âşıktı ve her ikimizin başında da kavak yelleri esiyordu. Sevgililerimizle birlikte operaya, tiyatroya, konserlere, çaylara, danslı toplantılara gidiyor, Bulgar Devleti'nin resmî kutlama günlerinde verdiği davetlere çağrılıyor, balolara katılıyor, günümüzü gün ediyorduk.

Günler mutluluk içinde akmaktayken Fethi'yle ilelebet Sofya'da kalamayacağımızın bilincinde, sevgililerimizin, biri Bulgar ordusunun genelkurmay başkanı, diğeri halen orduda önemli bir komutan olan babaları acaba kızlarını bize verirler mi diye bir ağız yoklayalım demiştik.

Her iki babanın da yanıtı aynıydı:

"Böyle bir skandal gerçekleşirse, kızlarımızı da, Türk subaylarını da vururuz!"

Neyse ki tam da o günlerde Rumeli'deki Hıristiyan halklar Osmanlı'ya karşı silahlı isyanlara başlamışlardı. Aşk uğruna ölümcül skandallara kurban gitmeden, isyanları bastırmak üzere vatanımıza geri çağrıldık.

Araya savaşlar girdiği için Dimitrina'dan bir daha haber alamadım.

Onu özledim, düşündüm, rüyalarımda gördüm, eline ulaşmayacağını tahmin ettiğim mektuplar da yazdım. Dimitrina, aklıma düştüğünde önceleri hasretten kalbimi kanatan, yıllar içinde ise ruhumu aydınlatan bir hatıraya dönüştü. Bir daha hiç görüşemedik ama bende oluşan eğitimli, kültürlü, kişilik sahibi kadınlara hayranlıkta onun payı büyüktü.

Enver'i, bana ve benim gibi orduya siyasetin asla girmemesi gerektiğine inanan silah arkadaşlarıma yaptığı yanlışlar için lanetlemiyorsam, sebebi Dimitrina'ydı. Çünkü Enver, Fethi'yle beni ayaklarının altında dolaşmayalım diye Sofya'ya tayin etmese, ben Miti'mi tanımayacaktım! Eksik kalacaktım! Gerçek aşktan habersiz ölecektim!

Hayatım boyunca onlarca kadın tanıdım, kimiyle gönül eğledim, kimine acıdım, kimiyle mektuplaştım, kısa bir evlilik yaptım ama sadece Dimitrina'ya sırılsıklam âşık olmuştum.

Aşkın ne yüce bir duygu olduğunu sayesinde öğrenmiştim.

Madem "Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer," demişler, ben belki de hayali cihana değecek aşkı tatmak için sürülmüştüm Sofya'ya!

Bölüm 2

✣

Ormanın Ortasında Tek Başına Bir Ağaç

Hayatın Cilvesi

Gözkapaklarımın üzerinde sanki kum torbaları varmış gibi zorlanarak açtım gözlerimi.

Başımı kaldıracak gücü bulamadığım için ancak tavana bakabildim. Dalgaların tavandaki yansıması beni bir an için yanılttı, önce Savarona'da uyandım diye çok sevindim ama tavan o kadar yüksekti ki herhangi bir gemide olamazdım!

Ne gam, suyun hareketi tavana aksettiğine göre demek hâlâ deniz kenarında bir yerdeydim.

Su kenarındaki şehirleri her zaman çok sevmişimdir, buna da şükür, diye düşündüm.

İyi de neredeydim ben?

Gözlerimle etrafı tararken odanın mızmız aydınlığında başucumdan sarkan bordo kordonu gördüm ve tam püskülüne asılmak üzereyken hatırladım; beni yattan alıp Dolmabahçe Sarayı'nın yatak odalarından birine taşımışlardı. Oysa ben bir çocuk sevinciyle beklediğim Savarona'da

haftalarca kalmayı umuyordum. Hatta bana özel ısmarlanmış şezlongu, Dolmabahçe Sarayı'nın önüne kıçtan karaya demirlemiş yatımın batıya bakan tarafına koydurtmuştum ki İstanbul'un o efsanevi günbatımını uzandığım yerden seyredebileyim.

Bir akşamüstü ateşim çok yükselince yattan Dolmabahçe Sarayı'na taşınmam için bir sedye getirmişlerdi. Halsizdim, ayağa kalkabilecek gücüm yoktu, yine de sedyeye şiddetle itiraz etmiştim. Saraya naklimi güneş battıktan sonra geç bir saatte yapacak olsalar dahi, bulunduğumuz mevki son derece hareketli bir suyoludur, günün her saatinde oradan vızır vızır gemi, vapur, tekne, balıkçı kayığı geçer. Hiç kimsenin beni sedyede görmesine izin veremezdim, hele de Hatay sorunu henüz kesin sonuca bağlanmamışken.

Bu yüzden deniz trafiğinin tenhalaşmasını bekleyip beni yatın salonundaki koltuklardan birine oturttular, önce yata yanaşan motora indirdiler, sonra da sarayın rıhtımına çıkardılar.

Taşınma operasyonu sırasında kendimdeydim, hâlâ direktifler verecek gücüm vardı.

Yatağımın odamda Boğaz manzarasını görebileceğim şekilde yerleştirilmesini isteyince, hayatla bağımı koparmamış olmama çok sevindi arkadaşlarım çünkü yattan ayrılırken ağzımı bıçak açmamıştı. Ben hayatla olan bağımın incelmesine değil, çok hevesle beklediğim yatımdan ayrıldığıma üzülmüştüm oysa.

Zaten neyi çok istemişsem sahip oldum da elimde uzun kalmadılar, kayıp gittiler.

Hiç istemediğim hallere düştüğüm de oldu, ki sonuncusunu şu anda yaşamaktaydım işte; sen gel ülkenin saray rejimine son ver, kendi hayatın sonlanırken, ölümünü beklemek için seni o saraydan sürgüne yollananlardan birinin odasına yatırsınlar.

Hayatın cilvesi işte tam da buna denir!

Ben ki uygun bir taş parçasının bile konforlu yastık sayılabileceği cephelerde ömür tüketmişlerdenim, ölmeye bir saray odasında yatmamalıydım ama adamakıllı hasta olunca, fikrimi soran olmadı. Devasız bir derde düştüğümü öğrendiklerinden beri hele, etrafımda dolanıp her dediğimi yapanlar şimdi an oluyor beni duymazlığa geliyorlar.

Meğer sarayda ikamet etmek de lafını dinletmek anlamına gelmiyormuş!

Zaten sarayın ihtişamı da onu sadece dışından görenler içinmiş.

Zamanın dışına düşmüş bir masal-saray gibi burası; elektrik kesintileri olabiliyor, musluk suyu berraklaşmadan önce bir süre bulanık akıyormuş ama itiraf edeyim yeri çok iyi seçilmiş; sarayın şafak söküşleriyle güneş batışlarına doyum olmuyor ve ancak bu nedenle aratmıyor bana Savarona günlerimi; çünkü ben yatımda kalırken, şafak vakti birbirinin içinde eriyen kızıl ve mor tonların dansını seyretmeden kamarama girmezdim. Eğer kaşıntılarım tam da Savarona'nın keyfini

sürerken dayanılmaz hale gelmeseydi, "Ne şanslı insanmışım," diyecektim.

Diyemedim!

Bacaklarımda başlayan kaşıntı bütün vücuduma yayılmaya başlamıştı. Sürdüğüm merhemler fayda etmiyordu. O günlerden birinde yaverlerimden Kılıç Ali'nin kayınvalidesi Hakkiye Hanım'ın gönderdiği limon sirkesine batırılmış tülbentleri dizlerimden ayak bileklerime kadar bacaklarıma dolamışlardı. İyi gelmişti, kaşıntı azalmıştı, ferahlamıştım.

Laf aramızda, Kılıç Ali'nin genç eşi Füreya ve annesi Hakkiye Hanım, her derde deva ayaklı bir çift ansiklopedi gibidirler, bilmedikleri yoktur. Füreya'yı mesela, yabancı konukları ağırladığım akşamlar mutlaka soframa davet ederdim ki hem selis Fransızcasıyla ecnebilerle sohbet etsin hem de mutfaktaki personele Türk tatlarını tanıtacak en güzel, en özel yemekleri tayin ve tarif etsin. Hakkiye Hanım ise sanki diplomalı bir botanikçiymiş gibi hangi bitkinin hangi derde deva olacağın bilir. Kaşıntılarım başladığında ilk ona başvurmuştum, hazırladığı terkipleri bir süre kullandıktan sonra Hakkiye Hanım,

"Paşam, sanırım sizin kaşıntınızın devası beni aşıyor, Mim Kemal'e mi danışsanız acaba," demişti.

Neler yapmamıştık ki bu kaşıntılarım için!

Florya'daki evde sadece yattığım odayı değil, mutfak ve banyolar dahil bütün odaları baştan aşağı ilaçlatmıştık. Kabahatin sivrisinek veya herhangi bir böcekte değil, benim karaciğerimde olduğunu henüz bilmiyorduk. Sonra öğrendik,

teşhis Almanya'dan ve Fransa'dan getirilen hekimlerle birlikte kondu.

Siroz!

Bu lanet hastalığın adını bir süre yanımda telaffuz etmeye çekindiler nedense.

Neymiş, diye sorduğumda ağız çalkaladılar.

Gerçeği benden saklamalarının sebebi, umudumu yitirmezsem zaman içinde belki bir çare bulunur sanmaları mıydı acaba?

İyi niyetli aptallarım benim! Onlar teşhisi benden saklamak gayreti içindeyken ben çoktan tıp kitaplarını karıştırmış, hastalığımın ne olduğunu öğrenmiş, hatta Fransızcasına çok güvendiğim Afet kızıma, getirttiğim Fransızca tıp dergilerindeki açıklamaları da gizlice tercüme ettirtmiştim.

Gizlice evet, çünkü yaverlerim etrafıma ördükleri sevgi duvarıyla gerçeği benden saklamak niyetindeydiler, bunu anlamıştım.

Allah'ın işine karışılmaz ama ben de bu dünyada kalan zamanımı öğrenmek zorundayım; gitmeden önce, yapmam gereken işlerim var. Mesela hesabını bilmeyen kız kardeşimin yaşadığı sürece kimseye muhtaç kalmamasını ama parasını da bir anda çarçur etmemesini sağlayacak bir formül, bu işlerden anlayan kişilerle konuşup bir ödeme planı hazırlamalıyım.

Manevi çocuklarıma başladıkları tahsili tamamlayacakları miktarı ayırmalı, kızlarıma tahsil giderlerinin yanı sıra ayrıca çeyiz paraları da tahsis etmeliyim. Bir de elbette şahsi

servetimi bağışlamak istediğim Türk Dil ve Tarih Kurumu gibi kurumlar var. Bütün bu işlerin gerçekleşmesi zaman alabilir, bu yüzden ne kadar ömrüm kaldığını öğrenmek zorundayım ben.

Beni çok seven yaverlerim, moralim bozulursa ölümümü çabuklaştırırım korkusuyla doktorlarıma gerçeğin benden saklanmasını tembihlemiş olabilirler.

O yüzden hep geleceği de düşünen ve mantıklı bir insan olan İsmet'le istişare etmeliyim. O beni anlar da, kapımda nöbet tutan yaver ordusu, bırakır mı acaba pek hoşlanmadıkları İsmet'i yanıma? Doktorlar ziyareti yasakladı, diyecek olsalar, doktorlara saygıda kusur etmemek için, bilirim İsmet asla ısrarcı olmaz. Bu yüzden kızlarımdan biriyle İsmet'e haber gönderip, yaverleri de iyice tembihlemem lazım. Az sonra odamda güneşin batışını seyretmem için beni pencerenin önüne taşımaya geldiklerinde söylerim onlara; eğer unutmazsam.

Çok unutkan oldum son zamanlarda.

Okuduklarım da aklımda kalamıyor artık ve bu yüzden günün çoğunu yatağımda hatıralarıma dalarak geçiriyorum... Gündoğumları ve günbatımları hariç! Şafak ve gurup vaktinde beni penceremin önüne taşıyorlar ki o muhteşem renk senfonisinin keyfini çıkarayım. Sürekli bir şeyler üretmeye çalışmış, yerinde duramamış biri için ne zor bir son!

Neyse ki düşünecek çok şeyim var.

Gözlerimi yumduğumda sırayı bozmayarak önce çocukluğum geliyor aklıma.

Özellikle de dayımın çiftliğinde tazı gibi koşuştuğum, karga kovaladığım, uçurtma uçurduğum günlere uçuyorum ben de! Ne güzeldi tabiatla haşır neşir olmak!

Fidana, ağaca, ormana, çayıra ve her türlü hayvana olan sevgim sanırım çocukluğumu bana uçsuz bucaksız gözüken tarlaların, fidanlıkların içinde geçirdiğim günlerimden kaldı.

Toz toprak içinde dönerdim eve ve yemeğimi yer yemez yine tarlalara, meyve bahçelerine koşardım. Peşimden gelmeye çalışan kız kardeşimi ve annemin evlatlığı Naciye'yi beklemez, siz evde bebeklerinizle oynayın diye geri yollardım onları. Ağlarlardı bazen, o zaman da kızardım. Naciye'yi kaybedeceğimizi bilsem, öyle mi yapardım hiç! Gözümden bir yaş damlası mı süzüldü ne, burnumun kenarı kaşındı... Fazla hassaslaştım son zamanlarda.

"Bir şey istiyor galiba," dediğini duydum Salih'in. Üzerime eğilmişti.

"Hayır, uykusunda mırıldanıyor. Uyandırma sakın," dedi Muzaffer.

"Ama şimdi uyursa gece uyuyamaz."

"Gecesi gündüzüne çoktan karıştı zaten. Bırakalım ilaç zamanı gelene kadar uyusun!"

Düşüncelerimi böldüklerinden, içimden, "Çekilin başımdan," demek geliyordu ama tuttum kendimi. Çocukluğumda kırdığım kalplere üzülürken, iyi niyetle başımı bekleyen yaverlerimin kalbini kırmaya hiç hakkım yok!

"Uyumuyorum," diye mırıldandım.

"Uyumuyorsunuz madem, gözlerinizi niye kapalı tutuyorsunuz, karşınızda çok güzel bir günbatımı var."

"Sinemalarımı seyrediyorum."

"Sinemalarınızı?"

"Evet, gel sen de benimle birlikte seyret, diyeceğim de bendeki dürbün sende yok."

Salih üzerime daha çok eğilip, yüzüme dikkatle bakmayı sürdürünce, Muzaffer,

"Belki Şarlo'yu seyretmek istiyordur, odaya beyazperde mi ayarlasak?" diye sordu.

Ankara'daki köşkte sinema odamız vardı, Şarlo'nun filmlerini sık seyrederdik.

Şimdi bu işgüzarlar bana Şarlo seyretmem için gerekli teçhizatı getirmeye kalkarlar diye endişelendim.

"Geçmiş günlerimi düşünüyordum," diye fısıldadım.

"Hangilerini?"

"Beni en mutlu eden anları elbette."

"Zaferle sonlanan savaşlarınızı yani..."

"Allah rüyamda bile bana bir savaş daha göstermesin, Salih," dedim sesimi azıcık yükselterek, "çünkü dünya üzerinde savaştan daha kötü bir şey yoktur!"

Salih'le Muzaffer bakıştılar, aklım gitti zanneden Muzaffer, "Acaba kaşıntılar mı başladı yine?" diye mırıldanarak nöbetçi doktoru çağırmak için telaşla uzaklaştı.

Gençliğini savaş alanlarında tüketmiş muzaffer bir askerin savaştan nefret ettiğini söylemesini bunadığıma yormuştu

herhalde. Keyfim çoktan gitmiş zaten, varsın beni bunadı zannetsinler ama kaşıntılarım sakın ola ki başlamasın, ben bunamaya bile razıydım.

Kaşıntıların suçlusu bulunduğundan beri bana ne bir yudum rakı ne bir nefes tütün izni var!

İştahım zaten yok, içki veya kahve içesim ise hiç yok ama ah bir nefes çekebilmek için sigaramdan, neler vermezdim. Fazla değil, tek bir nefes!

İşte ben o tek nefesi çekmeyeyim diye etrafımda gözcüler var da, niye acaba?

Nasılsa ölmeyecek miyim?

Dün bir ara Salih etraftakilere çaktırmadan elindeki kendi sigarasını benim dudaklarıma uzatırken yakalanınca kıyamet koptu. Odadakiler zavallı yaverimi linç ediyorlardı.

Boşuna telaş, benim iyileşebilme umudum yok ki!

Konuşacak halim de yok!

Okuyamıyorum da çünkü ne incecik bir kitabı tutacak gücüm ne bu yatakta hatıralarıma dalıp gitmekten başka yardımsız yapabileceğim bir şey kaldı.

Bundan böyle işim sadece düşünmek ve Hatay'dan gelecek müjdeyi beklemek.

Hele iyi haber gelsin Hatay'dan; ki o konuda elimden geleni yaptım, ayakta duracak halim yokken uzun tren yolculuğunda Adana'ya kadar gittim ve gücümün gerçekten tükendiğini, sonuma çok yaklaştığımı işte ilk kez o yolculukta fark ettim... Ne diyordum ben?.. Ha, müjde geldiğinde eğer hâlâ bu yatakta isem, bir önemli memleket meselesini daha silahlara davranılmadan tamamına erdirmiş olmanın

gönül rahatlığıyla sadece hatıralarımla hemhal olacağım. Düşünmek konuşmayı gerektirmediğinden, bata çıka yüzeceğim hatıralarımın içinde gitme vakti gelene kadar!

Hatay'ın müjdesi keşke ben gitmeden gelse!

Geceleri yatağımda yalnız kaldığımda, sanki aşina olduğum ama kime ait olduğunu tam çıkaramadığım bir ses hiç durmadan fısıldayıp duruyor kulağıma vaktin çok yaklaştığını ve zaman zaman da sanki beni teselli ediyor.

Bilse ki üzüntüm öleceğim için değil katiyen.

Ben öte dünyaya bir çocuk heyecanıyla beklediğim Savarona'nın dümeninde, bulutları yara yara gideceğimi düşünmüştüm ama olamadı işte! "Saçmalama Kemal," diyor kulağıma başka bir ses, "gemi gökte değil, denizde yüzer!"

Ey ses, kime aitsen, *Geometri* kitabını yazmış adama bulutun su olmadığını mı ima ediyorsun?

Bulutlar gökyüzünün dalgaları sayılır, bu bir!

Sen öte dünyaya neyle gidileceğini gittin de mi biliyorsun, bu da iki!

Ecel tuhaf oyunlar oynar biz fânilere, gelir gözlerinin içine bakar, ölüyorum zannedersin, bir de bakmışsın Azrail toz olmuş; yani öyle kolayca ölünmez, bu da üç!

Ben kaç kere gidip döndüm öte dünyanın sınırından! O yola çıktın mıydı dalga, bulut hiç fark etmiyor çünkü ancak hatıraların sırtına binerek gidiliyor öte tarafa. O yüzden hiç durma, hemen hatıra biriktirmeye başla!

Yanıt gelmedi. Ben de başımı çeviremediğim için kiminle konuştuğumu bilemedim, başımda bekleyenlerden biriyle mi, yoksa iç sesimle mi?

Muhtemelen o geveze iç sesimle konuştum çünkü hayatım boyunca susmak bilmedi zaten.

Hep bir şeyler fısıldayıp durdu kulağıma. Çoğu zaman dinledim iç sesimi, özellikle savaşlarda hep doğru yönlendirdi beni.

Bazen de dinlemedim, yaramaz çocukların annelerinin öğütlerinden bıkmaları gibi, sussun, beni kendi halime bıraksın istedim.

Şimdi düşünüyorum da belki ben kafamın içindeki sesleri duymamak için sevmedim yalnız kalmayı. Etrafımı hep dostlarımla doldurdum, onları konuşturdum, hatta bazen zorla konuşturdum.

Ama şimdi artık o kadar yorgunum ki ne başkasını ne kendi iç sesimi dinleyecek gücüm var. Nasılsın, rahat mısın, iyi misin gibi sorulara dahi cevap vermemek için gözlerimi kapalı tutuyorum. Etrafımda dolanıp duran kadim dostlarım, ben konuşamasam da ne istediğimi bildiklerinden hatırımı kırmazlar, diye düşünmüştüm ama heyhat!

Doktorların korkusundan, sigaralarından bir nefes çekmeyi bile esirgiyorlar benden.

Ordular idare etmiş, ülkesinin rejimini ve kaderini değiştirmiş adamın hükmü sadece doktorlara geçmiyor!

Bugünleri ilk gençliğimde görebileydim harp okulu yerine kesin tıbbiyeye gidip doktor olurdum! Doktorların görevi dert dinlemek ve dertlere çare bulmaktır.

Madem öyle, eh ben de biraz doktor sayılırım, az dert dinlemedim! Sadece manevi çocuklarımınkileri değil, yakınlarımın, etrafımdakilerin, çalışanlarımın dertlerini de sanki bir doktormuş gibi dinleyip çare bulmaya çalışmadım mı?

Başta kız kardeşim Makbule olmak üzere, tüm sevdiklerimin eksiklerini gediklerini kapayayım, onları en iyi şekilde yetiştireyim diye çırpınmadım mı?

Keşke kendi çocuklarım olsaydı, diye düşündüğüm anlar çoktur ama ruhen hiç büyüyemeyip hep şımarık bir kız çocuğu kıvamında kalan Makbule'nin kendisi, hatta kocası için de sonu gelmeyen isteklerini gördükçe, çocuğumun olmaması belki de isabetli oldu, diye düşündüğüm anlar da az değildir ama çocuk sevgim baskın çıktı.

İyi bir koca olamadım ama çok çocuklu ve sevecen bir baba oldum ben!

Çok Çocuklu Bir Baba

Hatırlıyorum, Latife benim için, "Fidan veya çocuk fark etmez, boy atmakta olan her şeyi çok sever ve hemen sahiplenir," demişti. Haklıydı, ben çocukları da, fidanları da çok severim ve özellikle büyüme çağlarında gözüm gibi bakarım onlara ki çocuklar doğru değerlerle, fidanlar ise güçlü kuvvetli yetişsin, hiçbir fırtınada yıkılmasınlar. Ben bir ağaca zarar vermemek için Florya'daki köşkümü rayların üzerinde öteye kaydırtmış adamım, ağaçlara sevgim öylesine derindi ki her diktirdiğim fidanı büyüyene kadar dikkat ve sevgiyle izledim. Uzakta kalıp izleyemediklerimi de en ehil bahçıvanlara teslim ettim.

1925 yılının baharında Ankara'daki Orman Çiftliği'ni, "*Milli Ekonominin Temeli Ziraattır*" düşüncesiyle kurdurmuştum ki daha sonra ülkenin dört bir yanında kurulacak onlarca çiftliğe örnek olsun. Bu öncü çiftliğin yerini ziraat mühendisleri Ankara'nın su kaynaklarını inceleyerek seçmişlerdi.

Sonradan başka yerlerde kurulacak çiftlik için de aynı hassasiyeti göstermiştik.

Çocukları da çok severim.

Çocuk sevgisi yüzünden ikisi erkek altısı kız, sekiz manevi çocuğum oldu benim.

Sabiha, Afet, Rukiye, Nebile, Zehra, Ülkü, Abdürrahim ve Mustafa.

Manevi çocuklarımı, İsmet'in çocuklarının da gittiği Çankaya'daki ilkokula yazdırdım. Bedava eğitim veren devlet okullarında devlet büyüklerinin, bakanların, milletvekillerinin çocukları her kademeden memurun, işçinin çocuğuyla birlikte okurdu. Hiçbir çocuğun bir diğerine üstünlüğü yoktu. Manevi çocuklarımın öğretmenlerine saygısızlık etmelerine asla müsaade etmediğim gibi, onlar için torpil de yaptırtmadım. Derslerini, sınavlarını dikkatle takip ettim ama fikir ve düşüncelerini, hatta isteklerini bana korkusuzca söylemeleri için her zaman teşvik etmişimdir çocuklarımı.

Benden korkmalarını, pısırık olmalarını katiyen istemedim.

Evlat edindiğim kızlardan biri Zehra'ydı.

Zehra, öksüz ve yetimdi. Bu kimsesiz çocuğu Amasya yolculuğumda yetimler yurdunu ziyaretimde tanımıştım. Yanımda Ankara'ya getirdim, ilkokulu Ankara'da okuttum. Orta ve lise eğitimi için Üsküdar'daki Amerikan Koleji'ne yatılı yolladım. Mezun olunca onu İngiltere'de edebiyat eğitimi için Oxford Üniversitesi'ne bağlı bir koleje yazdırmıştım. Manevi ablaları Sabiha ve Rukiye'yle mektuplaşmalarından,

okulunda mutsuz olduğunu, kimseyle arkadaşlık kuramadığını öğrenince üzüldüm. Madem yurtdışında yalnızlık çekiyordu, ona hemen İstanbul'da bir okul ayarlardım. Ders yılının bitmesini beklemeden, Zehra'yı memlekete geri getirtmek üzere Londra Büyükelçisi olan dostum Fethi Bey'den yardım rica ettim. Fethi, Zehra'ya Fransa'ya kadar bizzat refakat edip, Calais şehrinde Paris'e gidecek trene yerleştirdi. Paris'te bu kez oradaki konsolos tarafından karşılanıp, İstanbul'a gidecek trene bindirilecekti. Kısacası yurduna sağ salim ulaşması için herkes elinden geleni yapmaya hazırdı.

Zehra ne yaptı biliyor musunuz?

Paris'e giden trenin penceresinden düşerek vefat etti!

İntihar mı etti, yoksa hava almak için indirdiği pencereden başı dönerek mi düştü, hiçbir zaman öğrenemedik. Çok sarsılmıştım. En çaresiz kaldığım anlardan biridir vefatını öğrendiğim an!

Bir zavallı çocuğa güzel bir hayat verebilmek için çırpın, sonra ölüm haberini al!

Gecelerce uyuyamadım. Onu kendi yoksul ortamında bıraksaydım acaba daha mı doğru yapardım sorusu uzun süre kafamı ve vicdanımı sorgulayıp durmuştu.

Neyse ki diğer manevi çocuklarımda böyle acılar yaşamadım. Aksine beni başarılarıyla çok gururlandıran kızlarım da oldu.

Mesela Sabiha!

Sabiha'yı on iki yaşındayken evlat edinmiştim.

Annesini ve babasını kaybetmiş, ağabeyleriyle yaşayan bir çocuktu ve illa okumak istiyordu. İlkokulu Ankara'da bitirince onu İstanbul'a Üsküdar Amerikan Koleji'ne yolladım, sonra da Fransızca öğrenmesi için Paris'e. Okullarında büyük bir başarı gösteremedi ama Sabiha uçmaya hevesliydi, Paris dönüşü Eskişehir Havacılık Okulu'nda pilot olarak yetişti. Bombardıman ve akrobasi uçaklarını kullanmayı da öğrendi, Dünyanın ilk kadın savaş pilotu unvanını kazandı, sekiz bin saatten fazla uçtu ve Amerikan Hava Koleji tarafından dünya havacılık tarihine adını yazdıran yirmi havacıdan biri seçildi. Ona "Gökçen" soyadını ben verdim.

İyi yetişen ve iz bırakan bir diğer kızım, Selanik doğumlu Afet'tir.

Afet'i de İzmir'de ilkokul öğretmenliği yaparken tanımış, üniversiteye gitmek istediğini öğrenince hemen Cenevre Üniversitesi'ne göndermiştim; hatta doktorasını dahi yaptı. Doktora tezinin konusu "Türk Halkının ve Türk Tarihinin Antropolojik Karakteri" idi. Yurda dönüşünde Ankara'daki Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde akademik kariyerinde yükselmeye devam etti.

Sabiha ile Afet, kızlarımın arasında en başarılı olanlardır.

Aralarında beni hayal kırıklığına uğratanlar da oldu.

Rukiye mesela!

Çocuklarının hepsini okutmaya gücü yetmediği için, babasının özel ricasıyla, Rukiye'yi dokuz yaşındayken evlat edinmiştim. Sabiha ve Zehra'yla birlikte büyüdüler. İlkokulu bitirince onu da İstanbul'daki Fransız lisesinde, Notre Dame

de Sion'da okuttum. İyi bir öğrenciydi, liseden sonra arkasını getirir, yüksek tahsil de yapar sanıyordum. Bu konuda ısrar da ettim çünkü genç Cumhuriyetimizin eğitimli erkekler kadar eğitimli kadınlara da ihtiyacı vardı; yüksek tahsilli kadınların sayısı arttıkça daha fazla kız çocuğu okumaya özenir diye umut ediyordum. Osmanlı'nın son üç yüz yıllık eğitim-öğretim açığını ancak böyle kapayabilirdik, kadın, erkek her gencin yüksek eğitim alması, kadınların da meslek sahibi olmasıyla.

Ama Rukiye başarılı lise eğitimine rağmen üniversiteye gitmek yerine Orman Çiftliği'nin Koruma Birliği Komutanı Yüzbaşı Hüsnü Erkin'le evlenmeyi seçti.

Neymiş, âşık olmuş! Oysa ben onu eğitimli genç kadınlar kervanına katmak istemiş, önce meslek sahibi olur, sonra evlenir, diye düşünmüştüm. Kısmet böyleymiş, dedim ve kızıma İstanbul'da, Dolmabahçe Sarayı'nda çok güzel bir düğün yapmakla yetindim.

Beni hayal kırıklığına uğratan kızlarımdan diğeri ise Nebile'dir.

Yetim olan Nebile, Çapa Öğretmen Okulu'nda okurken bana kendi gelmişti. On yedi yaşındaydı ve daha iyi bir tahsil karşılığında köşkte kendisine verebileceğimiz herhangi bir işi yaparak eğitim masraflarını geri ödeyeceğini söylüyordu, sanki ben okuttuğum çocuklardan böyle bir geri ödeme talep edermişim gibi. Onu da lisan öğrensin diye Üsküdar Amerikan Koleji'ne yazdırdım ama kısa zaman içinde anlaşıldı ki dans

etmeyi, şarkı söylemeyi ders çalışmaktan ve dil öğrenmekten daha çok seviyordu.

Okuldaki ikinci yılın sonuna doğru öğretmenleriyle istişareden sonra okumaya niyetli olmadığı anlaşılınca, on dokuz yaşına basmış olan Nebile'yi Viyana Büyükelçiliği'nin Başkâtibi Raşit Bey'le evlendirdik. Ankara Palas'taki düğününde Nebile'yle yaptığımız vals, *The Illustrated London News* dergisinde yayımlanmış, çok ses getirmişti.

Nebile bu evlilikte mutlu oldu mu? Ne gezer!

Üç yıl sonra boşanıp Ankara'ya döndü ve kısa zaman içinde genç bir mühendisle evlendi. İkinci evliliğinde Nebile'ye düğün yapmadım ama nikâhı Dolmabahçe Sarayı'nda kıyıldı. Bu eşiyle nihayet mutluğu yakalar diye ummuştum fakat kulağıma yine pek mutlu olmadığı haberleri geliyor. Kısacası, ben bütün gayretime rağmen Nebile'nin tahtını da yapamadım, bahtını da!

Dileğim bundan böyle Rabbimin onu koruyup kollaması ve ıslah etmesidir.

Manevi kızlarımın sonuncusu olan Ülkü, anneciğimin Selanik'te evlatlık olarak büyüttüğü Vasfiye ile Orman Çiftliği'nin İstasyon Şefi Mehmet Tahsin'in evliliğinden 1932 yılında doğan kızlarıydı. Ben bu bebeği henüz dokuz aylıkken evlat edinmiştim. Pek şirin ve akıllı bir çocuktu. Onu torunum yerine koyup, her gittiğim yere maskot gibi hep yanımda taşıdım. Benim ömrümün onun tahsilini tamamlayacağı yıllara yetişemeyeceği belli olunca, onu da mirasçılarımdan biri yaparak tahsil parasını garantiye aldım.

Ülkü için de tek dileğim, Sabiha ve Afet ablaları gibi onun da ömrünü başarılarının şerefiyle örmesi, benim kızım olarak Türk kadınlarına örnek olmasıdır. Büyürken ben başında olamayacağım için, onu Allah'a emanet ettim.

Manevi oğullarım Abdürrahim ile Mustafa'yı düşündüğümde ise yüzüm hep güler çünkü oğullarımın her ikisi de hayırlı çıktılar.

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Kafkas cephesinde yüzlerce çocuk öksüz ve yetim kalmıştı. Biz Türk subayları, kimsesiz çocuklara elimizden geldiğince sahip çıkmaya çalışmıştık.

Abdürrahim işte o yüzlerce çocuktan biriydi. 1916 yılında onu evlat edindiğimde yavrucak üç yaşına yeni basmıştı. Onu yanıma katıp İstanbul'a götürdüm, ihtimamla büyütmeleri için anneme ve kız kardeşime emanet ettim.

Abdürrahim okula Ankara'da başlamıştı ama lise diplomasını İzmir'deki Mithat Paşa Meslek Lisesi'nden aldı. İyi bir öğrenciydi, yüksek tahsili için onu Almanya'ya yolladım. Berlin Teknik Üniversitesi'nden elektrik mühendisi olarak mezun oldu. Almancasının yanında Fransızca da öğrenmiş, Savarona'nın satın alınma aşamasındaki görüşmelerin tercümanlığını o yapmıştı.

Hayatımın önemli dönüm noktalarında Abdürrahim hep yanımdaydı. Samsun'a gitmek üzere İstanbul'daki evimden ayrılırken, su gibi gidip su gibi gelmem için anacığımın hazır ettiği bir güğüm dolusu suyu arkamdan o döktü. Annemi Latife'yle tanıştırmak için İzmir'e o getirdi. Annemi ve ablası bildiği kardeşim Makbule'yi de tek bir gün bile üzmemiş, hayal kırıklığına uğratmamıştır benim sevgili oğlum.

İzmir'de vefat eden anneme bir evlat olarak son vazifeleri de benim yerime o yaptı.

Latife'yle nikâh törenimizde bulundu. Şimdilerde Ankara Elektrik ve Havagazı İşletmesi'nde önemli bir mevkiye sahip. Sağlığımı merak ettiği için, kalkmış hafta sonu tatilinde beni görmeye İstanbul'a gelmiş. Allah ondan razı olsun da keşke gelmeseydi, halimi görünce çok üzüldü, gözyaşlarını zor zapt etti.

Bir diğer oğlum, Varna doğumlu adaşım Mustafa, mübadele sırasında Bulgaristan'dan Yalova'ya göçmüş bir ailenin evladıydı. 1926 yılındaydık galiba, ona Yalova Çiftliği'nde atla gezinirken rastladım. On bir yaşında, bir deri bir kemik, üstü başı da perişan bir oğlancıktı. Sürüsünü otlatıyordu. Cılız bir küçük çocuğa, koca bir sürünün emanet edilmiş olması ilgimi çekmişti, atımdan indim, konuşmaya başladık. Sorduğum sorulara verdiği akıllı yanıtlar hoşuma gitti. Ayrılırken, çok yoksul olduğunu sezdiğim çocuğun eline bir bahşiş tutuşturmak istedim ama kabul ettiremedim. Israrım üzerine cebinden çıkardığı iki cevizi avucuma koydu, parayı ancak cevizleri alırsam kabul edeceğini söyledi. Asla sadaka kabul etmiyordu. Bu haysiyetli çocuğu yetiştiren ana babayı tanımak istedim. Onlardan oğlanın hasta olduğunu öğrenince ailesinin izniyle Mustafa'yı alıp İstanbul'a getirdim. Şişli Çocuk Hastanesi'nde aylarca tedavi ettirdim. İlkokulu Beşiktaş'taki okulda okudu, sonra onu Kuleli Askeri Lisesi'ne yazdırdım. Mustafa, Kara Harp Okulu'nu bitirdi. Soyadı kanunu çıkınca Demir soyadını aldı. Evlendi. O da diğer manevi oğlum gibi bir gün dahi üzmedi, mahcup etmedi beni. Allah ondan da razı olsun.

Çocuklarımı hatırlayınca, düşündüm de Latife'yi boşamasaydım bizim de çocuklarımız olurdu herhalde. Yirmi üç yaşındaki gencecik karımdan doğacak sağlıklı, akıllı çocuklarımız, Latife'nin mükemmel bir şekilde yetiştireceği oğullarımız, kızlarımız...

Biz ayrıldıktan sonra bir daha evlenmedi Latife. Benim yüzümden evlenmedi.

Şu anda mümkün olaydı dizlerimin üzerine çöker, özür dilerdim boşadığım karımdan; onu boşadığım için değil, onu izdivaca küstürüp bir daha evlenmemesine, dolayısıyla çoluk çocuğa karışamamasına sebep olduğum için.

Ben Latife'nin kalbini kırdığım gibi başka kadınların da kalplerin kırdım, hiç istemeden.

Şu ölüm döşeğinde hayatımın kadınlarla olan safhası sinema şeridi gibi gözümün önünden akarken kırıp döktüklerimi, kadir bilmezliklerimi de hatırlıyorum ve itiraf ediyorum işte, hayatıma giren kadınları andığımda tek bir duyguyla çarpıyor kalbim; pişmanlıkla!

Hele de Fikriye aklıma düştüğü zamanlar yüreğime bir sancı giriyor, boğazıma bir tıkaç oturuyor, gözlerim buğulanıyor. Oysa ben üç yıla yakın bir süre, Ankara'da benimle yaşayan bu narin genç kadının saçının teline dahi zarar gelmesin istemiştim. Onu incitmesinden çekindiğim için annemi ısrarla Fikriye'nin Ankara'ya, önce İstasyon binasındaki ikametgâhımın, daha sonra da Çankaya'daki evimin düzenini kurmak ve vekilharçlığını yapmak üzere geldiğine ikna etmeye çalışmıştım, ki bu ki kısmen doğruydu. Yaşadığım mekânların düzenlemesi, mobilyalarının seçilmesi için evime

bir kadın elinin değmesi gerekmişti. Ama annem ikna olmadı, onun her çabasının benimle evlenmek için yaptığı planın bir parçası olduğuna inanmayı sürdürdü.

Fikriye üvey babam Ragıp Bey'in kardeşinin kızıydı, çok genç yaşta bir yıl bile sürmeyen bir evlilik yapmıştı. Annem bir buna takılırdı, bir de Fikriye'nin ablasının veremden ölmesine. Bana hem dul hem de verem mikrobu taşıma ihtimali yüksek birini layık göremedi bir türlü.

Halbuki Fikriye annemin etrafında pervane olurdu. Babasının özenle yetiştirdiği, Fransızca hocalarından lisan, müzik hocalarından piyano ve ut çalmasını öğrenmiş, sesi de kendi gibi güzel, kocaman siyah gözlü, ince-uzun, hayal gibi bir genç kadındı. Şarkı söylediği zamanlar, billur sesi evin içinde yankılanırdı. Ayrıca at biner, silah da kullanırdı. Ankara'da yaşadığım sürece bana eşlik etmiş ve içinde yaşadığım haneleri sıcak yuvalara dönüştürmüştü. Çok sigara içtiğinden miydi, yoksa yazgısında mı vardı, sağlıklıyken dahi annemin illa mikrobunu taşıdığına vehmettiği vereme, nihayet yakalandı.

Geceler boyu düşünmüşümdür, annem bu kadar direnmeseydi, onunla nikâhlansaydık, Fikriye de bu kadar üzülmeyeceği için belki hastalanmazdı, hastalansa bile iyi bir tedaviyle iyileşebilir, hayatta kalabilir miydi diye. Zaten ben de onu şifa bulması için İsviçre'de bir sanatoryuma göndermiştim ki... İzmir'de Latife'yle tanıştım.

Cumhurbaşkanına Yakışır Pek Latif Bir Eş

Latife, onu gördüğüm ilk anda bende sadece davamıza inanmış heyecanlı bir genç kız intibası bırakmıştı. Konuştukça, daha yakından tanıdıkça, gençliğimde Sofya'da tanıştığım ve asla unutmadığım Dimitrina'yı çağrıştırmaya başladı. Hayır, Dimitrina gibi güzel değildi, ilk görüşte aklımı başımdan almamıştı ama tıpkı onun gibi kültürlü, bilgili, modern bir genç kadındı. Mükemmel Fransızca, Almanca ve İngilizce konuşuyordu. Şahsiyetli ve cesurdu. Paris'te, hukuk tahsilinin ortasındaydı. Bu vasıflarından çok etkilenmiş ve düşünmüştüm, hayatımdan çıkarmak zorunda kaldığım ama yüreğimin bir köşesinde hep saklı kalmış aşkımın yerini almak için mi yollanmıştı bana bu kadar vasıflı bir genç kız, yoksa çıktığım uzun yolda bana yoldaş olmak için mi?

Ben o günlerde "Büyük Zafer"i kazanmış kahraman ordunun başkomutanıydım.

Halkımın bana olan güveni önümüzdeki günlerde de sürecek olursa; zamanının dışında kalmış, içten içe çürümüş ve mevcut padişahın vefatı halinde tahtı hanedanın en yaşlı saray soylusuna geçiren sistemin yerine, halkın iradesine dayanan cumhuriyeti ilan etmeyi düşünüyordum.

Bunu başarabileceğime inananların sayısı çok azdı ama fikirlerimi paylaşanlar da milletin gözünde yücelmiş, üstün nitelikli kişilerdi. Ve ben Birinci Dünya Savaşı sırasında topraklarının beşte dördü kaybedilmiş vatandan elimizde kalanına yeniden kavuşmuş olan halkın ferasetine güveniyordum. Çünkü İstanbul'un resmî binalarındaki İngiliz bayrakları gibi, Antep'in, Maraş'ın, Urfa'nın resmî binalarındaki Fransız bayrakları da indirilmişti, Ege Bölgesi'ndeki Yunan bayrakları da! Yurdun her köşesinde yeniden Türk bayrakları dalgalanıyordu. Kurtuluş Savaşı mucizesinin coşkusu sürmekteyken doğru hamleyi yapmanın, memleketi tek adam rejiminden kurtarıp medeni ülkeler takımına sokmanın tam zamanıydı.

Eğer hayalim gerçekleşecek olur da ben ülkemin kadınlarını Avrupalı kadınlar gibi topluma katmayı başarabilirsem, Latife, kendi ayaklarıyla gelip hayatımın içine cesurca yürüyüvermiş bu genç kız, ideal Türk kadınına mükemmel bir örnek teşkil edebilirdi. Onu düşmanı denize döktüğümüz İzmir'de bulduğuma göre, bu işte gerçekten bir hayır olmalıydı.

Onunla el ele verirsek neleri başarmazdık ki!

Ülkemi dünyanın saygın devletleri arasına yükseltirken yanımda Latife gibi birkaç dil konuşabilen, şahsiyet sahibi, kültürlü, eğitimli bir eşin bulunması, Türk kızlarını eğitimli ve kişilik sahibi bireyler olmaya özendirebilirdi. Vatanım, sevgili ülkem, evleneceğim kadını seçerken dahi seni en iyi şekilde nasıl yücelteceğimi düşünmekteydim ben!

Latife'yle evlendik, hem de ülkemizin tarihindeki ilk resmî nikâhla.

Nikâh memurunun karşısına yine ilk kez şahitlerimizle birlikte, yan yana oturduk ve bizi evlendiren kişiye birbirimizi karıkoca olarak kabul ettiğimizi beyan ettik.

Annem hayatta olsaydı ne yapar eder bize bir de imam nikâhı kıydırırdı.

Allah katında da kabul göreceği için acaba o zaman başka türlü mü tecelli ederdi kaderimiz? Boşanmaz mıydık?

Sanmıyorum çünkü iki buçuk yıl gibi kısa süren evliliğimiz boyunca karşılıklı çok hata yaptık. Latife beni değiştirmek, benden evcil bir koca yaratmak için çırpındı. Ben ise bekârlık huylarımdan, akşam sofralarımdan taviz vermemek için direndim.

Bekârlık huylarım derken asla çapkınlığı kastetmiyorum. Her akşam kurulan dost sofralarımı kastediyorum, ki o sofralarda fikir alışverişleri de yapılırdı, günün yorgunluğu ve gün boyu birikmiş endişelerin gerginliği de atılırdı.

Latife o sofraları sevemedi.

Ben o günkü aklımla Latife'ye yeteri kadar taviz verdiğime emindim.

Bugünkü aklımla o günlere baktığımda, genç eşime daha anlayışlı davranabilirdim, diye düşünüyorum. Karım bir bekâr evini yuvaya dönüştürmek için kendince elinden geleni yapmıştı.

Oturmakta olduğumuz evin tüm eşyalarını belki de bana hoş bir sürpriz olsun diye, bir gün içinde değiştirivermişti.

Uzun ve zor bir günün sonunda Meclis'ten eve döndüğümde içeri girmiş, kendi evime girdiğimden şüphe edip kapıdan çıkıp bir kere daha girmiştim; karşımdaki, içeriye ilk adımımı attığım anda gözüme çarpan değerli halıların üzerine gruplar halinde yerleştirilmiş, sarı ipek kumaşla kaplı klasik mobilyaların serpiştirildiği çok şık bir salondu. Duvarlara tanınmış Türk ressamlarının tabloları asılmıştı. Büfenin ve rafların üzerinde Sevr porseleninden vazolar ve biblolar vardı.

Benim yokluğumda evi bu hale getirebilmek için kim bilir ne gayret harcamış, insanları nasıl koşuşturmuş olmalıydı Latife.

"Bütün bunlar; bu mobilyalar, vazolar, biblolar nereden çıktı?" soruma, "Çeyiz sandığımdan," diye cevap vermişti karım.

Söyleyecek sözüm kalmamıştı. Çeyiz sandığının dolu olmasını gerektiren varlıklı bir ailenin kızıydı. İzmir'den bazı mobilyaların geleceğini de biliyordum. Hatta ben Meclis'e gitmek üzere o gün köşkten ayrılırken bir yük kamyonunu sokağın başında görmüş, acaba Latife'nin çeyizini mi getiriyor, diye düşünmüştüm. Ama akşamüstü eve döndüğümde evi baştan aşağı değiştirilmiş bulacağımı düşünememişim.

Latife benden iltifat bekliyordu.

"Beğendin mi?" diye sordu.

"Çok güzel olmuş," dedim samimiyetle.

Çok güzel olmuştu da benim bir evim vardı, o ev nerede şimdi diye, içimden sormuştum bu soruyu. İtiraf edeyim, gerçekten evin her bir köşesi çok ince bir zevkle döşenmişti ama bu ev benim değil, artık sadece onun eviydi.

Elbette öyle olacaktı, yuvayı dişi kuş yapardı.

Latife her gün sabah erkenden kalkıyor, memlekette satılan yabancı gazetelerin ve dergilerin hepsini aldırıyor, Türkiye hakkında herhangi bir yazı bulursa hemen Türkçeye çevirip, okumam için bana hazır ediyordu. Yazıların üzerinde konuşuyorduk da. Özellikle bir devlet başkanı için bulunmaz bir eşti benim zevcem.

Fakat adını koyamadığım bir şey vardı ki işte o yürümüyordu.

Ayrıldıktan sonra uzun düşünmüştüm, kıymetini bilmediğim evliliğimde kim kusurluydu diye.

Latife'yle aramıza giren, dinî nikâh kıymamış olmamız değildi.

Fikriye'nin talihsiz intiharının gölgesi de değildi.

Elbette Fikriye'nin ölümü konusunda kendimden başka hiç kimseyi suçlamaya da hakkım yoktu ama acaba, diye düşünmüşümdür defalarca, bizi ziyarete geldiği o gün, Fikriye'nin yanımıza gelmesine izin vereydik, ona halini hatırını sorup kibarca ikramda bulunaydık, kapımızın ona her zaman açık

olduğunu ifade edeydik, kalbini kırmadan, hoyratlık etmeden teşyi edeydik onu, canına kıymasını önlemiş olur muyduk?

Ve yine çok düşünmüşümdür, Latife'yle aramıza ölümün soğukluğu girmese, Fikriye'nin intiharının laneti düşmeseydi, sürdürebilir miydik evliliğimizi?

Yanıtı yine kendim vermiştim; hayır, hayır ve yine hayır!

Latife'yle evliliğimizi iki güçlü kişiliğin çatışması bitirdi çünkü hiç gereği yokken aramızda âdeta bir kişilik rekabeti başlamıştı.

İçkime müdahale etmesini sağlığımı koruma arzusuna veriyordum ama sofradaki erkek misafirlerimin uzun oturmasına tepki olarak üst kata çıkıp yüksek topukların yere vurması bağışlanır gibi değildi. Onun gibi özenle ve üstün terbiyeyle yetişmiş bir kızdan beklenmeyecek bir protestoydu. Ben çok sinirlenmiş, yine de uzatmamıştım. Ama genç eşimin istediğini yaptırmaya alışmış güçlü kişiliğini zapt edemediği anlar giderek çoğalıyordu, haliyle aramızdaki atışmalar da!

Yemek yeme alışkanlıklarımız da bir türlü uyuşamamıştı Latife'yle.

Ben boğazına düşün bir adam değildim. Zaten benim gibi, mütevazı evlerin asker ocağında yetişmiş çocukları, eğer bizim Hüsrev gibi paşa konağı çocukları değillerse, karavana yemeklerine alışıktırlar. Nitekim lezzetli pişmiş bir kuru fasulye-pilav benim baş tacı yemeğim olmuştur her zaman. Kahvaltıda ise gül reçelini ve siyah zeytini pek severdim, yoğurt ve ayran vazgeçemediklerimin arasındayken, soframda

sucuk, pastırma, soğan, sarımsak gibi kokulu yiyecekler bulunmasını da hiç istemezdim. Gerçi bu konuda karımla uyuşuyorduk ama Ege Bölgesi'nin otlarına, zeytinyağlı lezzetlerine düşkün Latife'yle yemek zevklerimiz ayrı telden çalıyordu. Onun sağlıklı otlarından ben hoşlanmadım, benim gecenin geç bir saatinde mutfağa gidip aşçım Recep Usta'nın hep hazır tuttuğu fasulye-pilav tencerelerine dalmalarımdan da o hiç hoşlanmadı.

Olgun çağı yakalamış olan benim pek çok alanda hayat tarzımdan ödün verememem ve henüz yirmilerinin başında olan Latife'nin ona aykırı gelen davranışlarıma müsamaha göstermeyen çelik gibi sert yaklaşımı sonlandırdı bu izdivacı!

Boşanmayı ben istedim.

Latife'nin annesiyle babası aramızı yapmak niyetiyle trenle Ankara'ya geldiler. Beni ikna etmeye çalıştılar, Latife topuklarıyla zemini dövdüğü o akşamki gereksiz davranışı için samimi özür beyanlarında bulunmuştu ama ben kesin kararımı vermiştim; bu evlilik ahenk içinde yürümüyordu!

Uşakizadeler kızlarını alıp trenle İzmir'e döndüler.

Aynı akşam mutat sofra arkadaşlarım beni elbette yalnız bırakmadılar, her zamankinden daha da uzun oturduk masada. Odama döndüğümde hava aydınlanmıştı. Yatağıma yorgun girdim.

Ertesi sabah öğlen saatlerinde uyanıp çalışma odama geçtiğimde masama yayılmış gazetelerden Latife'nin derlediği önemli notları boşuna aradı gözlerim.

Bu iş için Hariciye Bakanlığı'ndan bir genç memur mu istetseydim acaba? Yok olmaz! Kariyer yapacak gençlerin hakkını böyle bir servis için yiyemem. Belki birkaç dil bilen bir sekreter... Boşadığım karım gibi İngilizce, Fransızca, Almanca ve hatta Rumcaya hâkim bir sekreteri kim bulacaktı bana?

Yatak odama geri döndüm, bir süre dolandım odada, sonra yatağa iliştim, Latife'nin tarafındaki yastığı aldım, kullandığı esansın kokusu sinmişti yastığa. Bir süre elimde yastıkla oturdum, koku elime de sindi gibi geldi bana nedense. Aslında elime değil de kalbime mi sinmişti emin değilim. Hoşlanmadım duygusallığımdan, elimi yıkamak için banyoya girdim. Banyo kapısının arkasında asılı bornozunu paketlemeyi unutmuşlardı, sabah duş alırken fark etmiştim, onu da kokladım. Latife'nin diğer tüm çamaşırları gibi, bornoz da lavantaçiçeği kokuyordu.

Ben ne yaptım, diye hayıflanmaya başlarken gözümün önüne o beni sinirden deli eden sahne geldi... Biz erkekler aşağıda sofradayken onun tam üstümüzdeki odada topukları ve bastonuyla yere vuruşu. Ne olduğunu anlayana kadar, birkaç saniye deprem oluyor zannetmiştik.

Bu manasız ruh halinden kurtulmak istercesine soğuk suyla uzun uzun ellerimi yıkadım, yüzüme su çarptım. Koşar adım çıktım banyodan, yatak odama geçip giyindim.

Sonra şoförümü çağırttım, kendimi yeni kurulmuş olan Orman Çiftliği'ne attım. Peşimden gelmemesini, beni beklerken, tesislerde oturup bir kahve veya çay içmesini tembihledim

şoförüme. Yalnız gezindiğim vaki değildir. Yanımda yaverlerimin ya da Nuri'nin olmamasını yadırgadı şoförüm.

"Tek başınıza mı dolaşacaksınız?" diye sordu, biraz endişeli.

"Tek başıma dolaşacağım, sakın yanıma birilerini göndermeyin," dedim.

Tabiatı ve ağaçları çok severim ben, hele de boy atmakta olan fidanları; büyümekte olan çocuklara benzettiğim için özel olarak ilgilenirim onlarla. Sağlıklı mı büyüyorlar, böceklendiler mi, budanması gereken dalları var mı incelerim. Fidanlarla uğraşırken diğer dünyevi endişelerimden kurtulurum. Yürümeye başladım ağaçların arasında. Her zamanki gibi tabiatın içinde olmak çok iyi geldi bana. Sakinleştim. Bu evliliğin bana uymadığına kendimi ikna için, iç sesimle fısıldadım birkaç kez daha... da ikna oldum mu, bilemedim.

Latife'nin Ankara'dan ayılışının haftasındaydı sanırım, belki de on gün sonrasındaydı, çeyizinin İzmir'e taşınması için paketleme yapmaya gelecekti birileri.

Eve döndüğümde, salonda sarı renkli kumaşla kaplı kanepe-koltuk takımının yerinde kocaman üç adet sarmalanmış denk duruyordu. Salon neredeyse bomboştu. Gözlerim iki buçuk yıldır alıştığı eşyaları boşuna aradı.

Ürperdim. Müthiş bir yalnızlık hissi çöktü yüreğime.

Mobilyalar evimde durduğu sürece, sahibi de bir gün mutlaka döner kanısı mı hasıl olmuştu bende ki ev boşalınca kar altında çıplak kalmış gibi üşüdüm.

Kulaklarım aynı akşam Latife'nin ökçeli terliklerinin tıkırtısını âdeta hasretle bekledi.

Yok, olmaz... Bu duygulardan hemen kurtulmalıydım, çocuk oyuncağı değildir evlilik müessesesi. Verdiğim kararın arkasında durmaya mecburdum. Kendimi Latife'nin beni kızdıran hallerini hatırlamaya zorladım:

Köpeğimiz yavrulamıştı, biz Latife'yle Çankaya Köşkü'nün terasında hasır koltuklara yerleşmiş, minicik oyunbaz yavruların önümüzde oynaşmasını seyrediyorduk.

"Şunlara baksana, Fikriye, ne şekerler," deyivermişim ben.

Latife'nin, "Ama bu kadarı da çok fazla," diyerek yerinden fırlaması üzerine fark etmiştim dilimin sürçtüğünü. Defalarca özür dilemiştim. Zaten hayattayken eş olarak seçmemiş olduğum ve artık aramızda olmayan zavallı hasta bir kadını kıskanmanın manasızlığını defalarca tekrar etmiştim.

Onun bu gibi saçma hırçınlıkları da yıpratmıştı evliliğimizi ama soframda konuklarımı ağırladığım salonun tam da üst katındaki odada ayakkabısının topuklarını yere vura vura yürüdüğü o meşum gece, katlanmaya çalıştığım hırçınlıklarına tüy dikmişti.

Ben bir daha evlenmedim.

Evliliği başaramamış olmanın hüsranıyla, bazen düşünmüşümdür, madem bir daha evlenmeyecektim, cumhurbaşkanının evini hakkıyla idare etmek üzere keşke kız kardeşim Makbule'yi seçip, bu yolda yetiştireydim, anacığımın ruhunu da şad edeydim diye.

Ama Makbule'nin mizacı ve birikimi ne benim gönlümde yatan eğitimli, kültürlü, kişilik sahibi Türk kadını modeline

uyuyordu ne de kalabalığı bol evimi çekip çevirebilecek kişiydi kardeşim ve bunda ne yazık ki benim payım büyüktü.

Okul yaşı geldiğinde kızını okula göndermek istemeyen anneme karşı çıkmak bir yana, annemin tarafını tutmuştum. İtiraf edeyim ki ilk gençliğimde ben oldukça dikkafalı, kadınların okumasına karşı önyargılı bir ergendim.

Neticede Makbule'yi okula yollamadık, eski yazıyı hiç öğrenemedi. Gönderseydik de öğrenebilir miydi emin değilim çünkü zora hiç gelemezdi kardeşim. Sonuçta okula gönderilmeyen Makbule eski yazıyı asla sökemediği gibi Cumhuriyet döneminde öğrendiği Latin harfleriyle yazarken dahi, imla kurallarını hiçe sayarak, yazılarını konuştuğu Rumeli ağzıyla yazdı hep ve yolladığı mektuplarla notlarda bana ağabey yerine ısrarla *"abey"* yazmayı sürdürdü.

Çok da müsriftir. Bu yüzden Makbule'ye anneme hitap ettiğim gibi *"başımın tacı"* yerine, *"başımın tatlı belası"* demeyi daha uygun görmüştüm ama beni çok sık sinirlendiren kardeşime, ona en kızgın olduğum anlarda dahi hislerimi hiç belli etmedim, düşüncelerimi asla yüzüne vurmadım. Birlikte büyüdüğümüz Nuri'nin dışında, hakkında hiç kimseyle konuşmadım, hiç kimseye onu asla şikâyet etmedim.

Sadece Nuri bilirdi kız kardeşime her istediğini verdiğimi, borçlarını ödediğimi, kocasıyla birlikte batırdığı yatırımlarda kaybettikleri zararları dahi kapadığımı. Hatta kocasıyla yeni bir eve taşındıklarında hediye ettiğim radyo bozulunca, tamir parasını da benden istemesini bile gülerek karşıladığımı, çünkü Nuri benim her şeyimi bilen can yoldaşımdı.

Ben Makbule'nin saçının firketesinden, bakkal çakkal masraflarından tutun, pek düşkün olduğu kürk mantolarına, kürk şapka ve manşonlarına kadar harcamalarını bir gün bile gocunmadan ödedim çünkü kardeşim bana anacığımdan yegâne emanetti. Onu kırarsam, annemin kemikleri sızlar, diye düşündüm hep. Ben ki çileli anacığımı baş tacı etmeye daha okul sıralarındayken yemin etmiştim, onu kaybettikten sonra yerine Makbule'yi koydum ki anacığımın ruhu öte tarafta huzur bulsun.

Makbule de beni ağabey değil, baba bellemişti zaten.

Hem madem altısı kız ikisi erkek olmak üzere sekiz manevi evladım vardı benim, kız kardeşim de dokuzuncu olarak evlat kontenjanıma niye yerleşmesin ki!

Ne var ki Makbule giderek isteklerinin sonu gelmeyen şımarık bir kız evlada dönüştü.

Kaç kere evli olmadığıma şükretmişimdir çünkü hiçbir kadın böyle kaprisli bir görümceye dayanamazdı.

İtiraf ediyorum işte, ben ki bana inanan üç beş kişiyle birlikte hanedanlığa son verip cumhuriyeti kurmayı başarmıştım, Makbule'yi idare etmeyi başaramadım. Bu konudaki beceriksizliğimi de sadece Nuri yüzüme vurmuş ve bana,

"Yeni bir rejim kurmak müsrif bir kadını idareden vallahi daha kolaydır," demişti.

Nuri, bana kardeşimden de daha yakın arkadaşım, gittin gideli seni her vesileyle hatırlamaktayım. Yazgıya karşı gelmenin mümkün olmadığını da ölüme defalarca birlikte meydan

okumuş olduğumuzdan iyi biliriz biz ikimiz. Fermanı yazılmadıysa, bir kulu öldürmek mümkün değildir, beni ateş hattında sol göğüs cebimdeki saatin korumuş olduğu gibi mesela, kurşun gelir tam kalbine isabet eder, yazgında ölüm yoksa ölmezsin!

Beni ölümden kurtaran yazgım, bana, *"Yapayalnız kal,"* diye de buyurmuş olmalı ki ben ömrümü hep kesif bir ormanın içinde tek başına bir ağaç gibi sürdürdüm.

Gülerken, hatta gülümserken çekilmiş fotoğraflarım çok azdır; Fikriye'nin intiharından sonraki fotoğraflarımda ise sanki gözlerimde hep ince bir hüzün var. Belli etmesem de çok üzülmüştüm hayatımda önemli yeri olan iki kadından birinin kara toprağa, diğerinin İzmir'deki babaevine gidişine. Ve eminim bu boşanmadan sonra çok yakınlarımın dışındakiler beni kadın kıymeti bilmez biri olarak algılamıştı.

Oysa ben ömrüm boyunca kadınları hem sevdim hem çok saygı duydum onlara.

Özellikle de bizim kadınlarımızın ne kadar becerikli olduklarını, köylük yerlerde kocaları kahvelerde tavla, iskambil oynarken tarlalardaki mahsulü onların kaldırdığını, evlerini çekip çevirmenin yanı sıra çocuklarını doyurmak için yoktan var ettiklerini de iyi bilirim.

Fedakâr ve kahramandır bizim kadınlarımız.

Kurtuluş Savaşı'nın Kadın Kahramanları

Çok az kişi bilir Kurtuluş Savaşı süresince bir avuç eğitimli kadının, cephelerde sargı bezi hazırlamak, yara sarmak, askerlerin yemeklerini pişirmek, bulaşıklarını yıkamak gibi işleri kotarmak ve ayrıca yöre kadınlarını da bu işler için örgütlemek üzere İstanbul'dan kalkıp cepheye koştuklarını.

İstanbul'da, Haliç'teki Feshane binasında işgalci İngilizlerin kilit altında tuttuğu silahların cepheye ulaştırılmasında kadınların çok önemli katkıları olduğunu da bilirim ben.

Cesaretlerini her hatırlayışımda kalbim onlara karşı derin bir minnet duygusuyla çarpar çünkü çok ince ayrıntılarla düşünülmüş, tehlikeli bir silah kaçırma operasyonunun başarıyla sonuçlanmasında katkıları çok büyüktür.

Kurtuluş Savaşımızın bu sayfasını anmak bana çok keyif verdiğinden daha yeni anlatmıştım, Birinci Dünya Savaşı'nda

aynı tarafta çarpıştığımız için, Almanya'dan beni tedaviye gelen Alman doktorlardan birine.

Şöyle olmuştu; İstanbul işgal altındayken, ordumuzu dağıtıp silahlarını gasp eden işgalci İngilizler, bu silahları Haliç'teki Feshane binasına depolamışlardı, binanın kilitli kapıları önünde silahlı İngiliz askerleri gece gündüz nöbet tutuyorlardı. Cephede savaşan bizler, bu silahlara acilen ihtiyacımız olduğu için her şeyi göze alıp tehlikeli bir plan yapmış, İstanbullu cambazlarla anlaşmıştık.

Feshane binasının deniz tarafına çalışırken motoru çok gürültü çıkaran bir tekne getirttik. Kaptanı teknenin motorunu hava kararmaya yüz tuttuğunda çalıştırmaya başladı ki deniz tarafından gelebilecek sesleri bastırsın.

Gece yarısından sonra İngiliz askerleri cadde tarafındaki ana kapıda nöbetteyken, deniz tarafından bahçeye sızan cambazlar Feshane binasının damına tırmanmış, damın kiremitlerini tek tek sökerek damdan depoya doğru bir yol açmış, iplerle silahların bulunduğu alana inip silahları teker teker elden ele geçirerek önce dama, damdan da yine elden ele bahçeye sevk etmişlerdi. Bahçedeki gönüllü kahramanlar da bu silahları sahile yanaşmış sandallara yükleyip, açıkta bekleyen balıkçı takalarına ulaştırtmışlardı. Dikkat çekmemek için köhne balıkçı takalarıyla denizden yollanan silahlar İnebolu'ya doğru yola çıkmıştı.

Bu balıkçı takaları dışarıdan bakanlar için, bereketli bir avın sonunda evlerine dönen yorgun balıkçılardı ama

düşmana yakalandıkları takdirde vatan uğruna ölümü göze almış kahramanlar sıfatıyla şehit olacaklardı.

Neyse ki sakin bir akşamdı, rüzgâr yoktu. Tanrım korumuştu onları.

Şimdi gelelim bu macerada silahları İnebolu'da teslim alıp cepheye sevk etmeyi üstlenen kadınların kahramanlıklarına: Gözü kara köylü kadınlarını, İstanbul'dan vatanın kurtuluşu için Anadolu'ya geçmiş yine bir avuç eğitimli kadın örgütlemişti. Kazasız belasız İnebolu'ya ulaşan silahları, takalardan indirildikten sonra kağnılara istifleyenler de Anadolu'nun bu kahraman kadınlarıydı. Silahların üstüne çuvalları, çuvalların üzerine soğanlarla patatesleri yaydılar. Soğanlarla patateslerin üzerine serdikleri örtülere kundak bezlerine sarılı, ağızları emzikli bebelerini yatırdılar ve o kağnıları çeken öküzleri alacakaranlıkta savaş noktasına yönlendirdiler.

Görünüşte, bebeleri ve mahsulleriyle pazardan veya tarladan eve dönerken yollarını kaybettikleri için karanlığa kalmış köylü kadınlardı.

Gerçekte ise vatan savunmasında en önemli unsur olan silahları cepheye ulaştırmak amacıyla İstanbul'dan cepheye koşmuş şehirli kadınlar ve onlar kadar cesur köylü kadınlardı.

Patateslerle soğanların üstünde uyuyan bebelerin altında silahların olabileceği, yolu kontrol altında tutan işgalci muhafızlar dahil hiç kimsenin aklına gelmemişti ve böylece İstanbul'da cambazların marifetiyle başlayan macera, İnebolu'da silahları teslim alan köylü kadınların cesaretiyle menziline ulaştırılmıştı.

Memleketimin bu kahraman kadınlarını ben nasıl sevmem, nasıl saygı duymam onlara!

Aslında ben kadınları hep sevdim, bulunduğum ortamlardaki mevcudiyetlerinden her zaman mutlu oldum. Zaten Harbiye'den mezun olduktan sonra kadınlar arkadaş toplantılarımdan, daha sonraki yıllarda da meclislerimden, sofralarımdan hiç eksik olmadılar.

Ben onlarla arkadaş oldum, sırdaş oldum, sevgili oldum da soruyorum işte şimdi, niye bir kadınla üç yıl olsun sürecek bir hayat arkadaşlığını bana nasip etmedin, Tanrım?

Yoksa kalbini kırdıklarımın mı ahı tuttu beni?

Belki de yapayalnız bir ağaca dönüşmeme sen neden oldun, Dimitrina, unutamadığım Miti'm benim! Farkına bile varmadan her kadında seni aramış olabilirim çünkü gerçekten âşık olduğum ve en cesur hayallerimi paylaştığım ilk ve tek kadın sendin! Sana geleceğe dair tasavvurlarımdan söz ettiğimde beni gözlerini kırpmadan dikkatle dinlemiş, sonra da içini çekerek, "Dilerim hayallerinin hepsi gerçekleşir," demiştin bana, "ama bil ki gerçekleşmesi çok zor, çılgın hayaller bunlar, Kemal!"

Gerçekleşmesi Zor Çılgın Hayaller

Çılgın asla değil ama gerçekleşmesi zor hayallerdi benim kurduklarım.

Zihnimde ilk olarak Sofya günlerimde filizlenen fikirler, Bandırma Vapuru'yla Samsun'a doğru yola düştüğümüz günlerde olgunlaşmaya başlamıştı.

Vatanı düşman ordularından kurtardığımız takdirde, çağın gerektirdiği modernleşmeyi başlatmak düşüncesi bir süredir uykularımdan eder olmuştu beni. Hayalimde cahil kalmış bir milleti okuryazar yapmakla yetinmiyor, evlere hapsederek hünerlerinden, zekâlarından faydalanamadığımız kadınlarımızı sosyal hayata katmanın yollarını da arıyordum.

O günlerin birinde bir avuç eğitimli kadının Halide Edib'in Beyazıt Meydanı'ndaki kürsü konuşmasından sonra

örgütlenip, Halide Edib'e katılarak Anadolu'ya geçmeleri, Kurtuluş Savaşı'na omuz vermeleri beni umutlandırmıştı. Eğer düşmanı yurdumuzdan kovabilirsek, zaferimizde vatanı için ölmeyi göze almış kahraman askerlerimiz kadar, kahraman kadınlarımızın da payı olacaktı.

İngiliz Hükümeti, Birinci Dünya Savaşı sırasında cephedeki askerlere hastabakıcılık yapmak, yemeklerini pişirmek üzere cepheye koşan ve ayrıca askere çağrılan erkeklerden boşalan postane, belediye gibi kamu hizmeti veren kurumlarda çalışıp gündelik hayatın akışını sağlayan kadınları ödüllendirmek için, savaş sonrasında kadınlara oy kullanma hakkı vermişti.

Biz de bu savaştan yüzümüzün akıyla çıkar, istiklalimize kavuşursak cephedekilere yardımcı olan kadınları mutlaka ödüllendirmeliydik.

Ama önce elbette savaşı kazanmak, sonra da ne zamandır hayalini kurduğum rejimi ilan etmek gerekiyordu çünkü görüyordum ki Büyük Savaş sonrasında kurulan yeni dünya düzeninde artık imparatorluklara, krallıklara yer yoktu.

Dünyanın güçlenen yeni devletleri birer birer cumhuriyet rejimine dönüşmekteydi. Hatta tahtında sembolik bir kralın oturduğu İngiltere bile halkın seçtiği meclisle idare ediliyordu.

Demek ki cumhuriyet, yani halkın idaresi, en muteber rejimdi.

Ben sadece Kurmay Okulu'nda öğrenciyken değil, savaşlar dahil her yerde, karargâhlarda, hatta çadırlarda dahi sürüyle

kitap okumuş, dünyayı gözlemlemiş ve şu karara varmıştım; Osmanlı'nın kanını kapitülasyonlar emiyordu. Kurtuluş Savaşımızı zaferle sonlandırabilirsek, Avrupa devletlerine kuşlara arpa serper gibi cömertçe saçtığımız imtiyazları hemen geri almalıydık.

Kanımızı sülük gibi emen kapitülasyonlara kesinlikle son vermeliydik.

"Hasta Adam" yakıştırmasından kurtulup artık biz de muteber devletlerin arasına katılmalıydık. Ve eğer savaş lehimize sonlanırsa, zamanın ruhuna ve teknolojisine ayak uyduramamış, gırtlağına kadar borca batıp iflas bayrağını çekmiş, vadesi dolmuş Osmanlı saltanatı yerine, Yeni Dünya'ya cumhuriyet rejimiyle katılmalıydık!

Evet, çılgın bir hayaldi ama çağı yakalamak için en doğru seçenekti.

Gerçekleşmesi imkânsız gibi duran bu hayali kurmuş ve sadece birlikte büyüdüğüm, en yakınım Nuri'yle paylaşmıştım. Çağı yakalamak için biraz cesaret gerekiyordu ki bende cesaretten fazlası vardı.

"Hayal fakirin tek sermayesidir derler ya, eh oldukça zengin sayılırsın," diyerek, benimle dalga geçmişti arkadaşım. Haksız sayılmazdı ama ben bu konularda çok okumuş, çok gözlemlemiş ve çok düşünmüştüm. Hayaller gerçekleştirmek için kurulurdu, her ne kadar zor, hatta çılgın dahi olsalar!

Zaman içinde fikirlerimi uzun sohbetlere oturduğumuz akşamlarda, Nuri'den başka sadece bir elin parmağını

geçmeyecek sayıda arkadaşıma da açmıştım. Bandırma Vapuru'ndaki arkadaşlardan bazılarıyla, mesela Hüsrev'le de çekinmeden paylaşmıştım. Ne de olsa Almanya'da tahsil görmüştü, çağını yaşaması gereken bir devletin nasıl olması gerektiğinin çok tartışmasını yapmıştı o da kendi çevresiyle.

Birkaç silah arkadaşım daha vardı siyasi görüşlerimizin uyuştuğu ama birinci hedefimizin yurdu düşman işgalinden kurtarmak olduğunu biliyorduk elbette. Umut ettiğimiz zafere kavuşursak, eğer Anadolu'daki nabız yoklamamız da iyi netice verirse, ancak o vakit sıra siyasi hayalimizi gerçekleştirmeye gelirdi ki ona henüz çok vakit vardı. İtibarını ve topraklarını savaşlarla kazanmış bir imparatorluk zaman içinde itibarını ve topraklarını sürekli kaybetmeye başlamışsa kalanı elde tutmak için ne yapılabilir, sorusuna ise bence verilebilecek tek bir cevap vardı: rejimi değiştirmek!

Hayati kararları bir veya birkaç kişiye bırakmamak!

"Aceleci olma, Mustafa! Akıllı ol, sana bahşedilen Kemal adını hak etmek için en doğru zamanı bekle, acele işe şeytan karışır, derler," diye kendime telkinde bulunduğumu, fikrimi rastgele dillendirmediğimi de hatırlıyorum. Ancak zamanlamayı doğru yaparsak kurabilirdik gönlümde yatan rejimi, ki o rejim de sultanın değil, halkın iradesiydi!

O rejim cumhuriyetti!

Bana çok uzun gelen bir zaman dilimde sadece kalbimde taşıdım bu hayali. Nuri, İsmet ve Hüsrev hariç kimseyle paylaşmadım. Tek bir adamın değil, okuryazar takımının dahi değil, halkın iradesini temsil eden, her fikrin tartışmaya açık olduğu rejim üzerine okumaya ve düşünmeye devam ettim.

Doğruluğuna kesinlikle inandığım bir başka husus da hazırlığını yaptığımız Kurtuluş Savaşımız zaferle sonuçlanırsa, bunun son savaşımız olması, bundan böyle yurt savunması gerekmedikçe asla savaşmamaktı. Savaşa son diyebilmek, anaların oğullarını, kadınların kocalarını, çocukların babalarını kaybetmelerine son vermekti. Mezarsız ölülere, bayrağa sarılı tabutlara, kısacası direği kırılan ailelerin yasına son, acılara son, hasretlere son!

Hay Allah... Yine düşüncelerimi böldü birileri. Hiç mi rahat yok bana! Gözlerimi araladım, Kılıç Ali elinde bir battaniyeyle dikiliyordu başımda.

"Dalmış gitmişsiniz Paşam, hava serinledi de üşümeyin diye üstünüzü örtecektim. Uyuyor muydunuz yoksa?" diye sordu. Ters bir laf etmemek için zorladım kendimi.

"Düşünüyordum."

"Hangi savaşınızı? Son şanlı zaferinizi mi?"

"Hatırlamak istediğim son şey savaş," dedim, "savaş insan eliyle hazırlanan bir afettir."

"Yapmayın Paşam, kutlu savaşımız olmasa vatan elden gidiyordu." Güldü yaverim:

"Ben mesela savaşa katılmasam Kılıç Ali olamazdım çünkü gönüllü listenize yazılırken bana adımı siz vermiştiniz."

Doğru söylüyordu. İşgalci İngilizlerin hafiyeleri direnişe katılmak için Anadolu'ya geçen gençleri tutuklatıp mahzene attırdıkları için, Kurtuluş Ordusu'na yazılanların her birine bir lakap takılıyordu ki gerçek isimleri belli olmasın.

Gençlerden biri de adresini Beşiktaş, Kılıç Ali Mahallesi diye verdiği için listeye "Kılıç Ali" diye yazılmıştı. O ismi çok sevmiş, bir daha değiştirmemiş, gerçek adı aile içinde bile unutulup gitmişti... Ne diyordum ben... Hatırladım!

"Ben senin gibi düşünmüyorum, Kılıç! Savaş sözcüğü keşke silinse bütün lügatlerden, hatta bu sözcük tüm dünyada yasaklansa!" dedim yaverime.

Elini alnıma koyup ateşimi kontrol etti, acaba ateşim mi yükseldi diye!

Hastalığım ilerledikçe kafamın da bulandığını sanıyor dostlarım.

Hakları yok değil, yolumu, hem de annemin arzusuna karşı gelerek çocuk yaşta asker olmak üzere seçen, benim. Gençliğini savaş meydanlarında değişik savaş taktikleriyle harp ederek geçiren de benim. Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere yakın arkadaşlarımı ikna edip, fırtınalı bir havada Bandırma Vapuru'yla Samsun'a yola çıkan da ben olduğuma göre savaş karşıtlığımı yüksek ateşe ya da bunadığıma yoruyor olmalarına şaşmıyorum.

Şimdi onlara desem ki, büyük zaferimizin hemen sonrasında, daha tüfeklerimizin dumanı tüterken, ben sadece barışı düşünüyordum, bana inanmazlar.

Oysa her girdiğim savaşta edindiğim intiba şudur: Vatan işgaline karşı savaşılmıyorsa eğer, her savaş harap olan şehirler, yanan yıkılan kasabalar, köylerdir, yetim kalan çocuklar, acılı analar, hayatının geri kalanını muhtemelen sakat yaşayacak genç adamlardır!

Çok genç yaşımdan itibaren, Trablus'tan Makedonya'ya uzanan bir haritanın üzerinde onca savaşta bulunmuş olmamın sonucudur savaş karşıtlığım.

Savaşa savaşa öğrendim savaşın çirkin yüzünü ben.

"Savaşlarımı değil, barışlarımı düşünmek istiyorum," dedim Kılıç Ali'ye.

Yaverlerim bilmezler benim asıl savaş alanımın savaş meydanı değil, müzakere masası olduğunu.

Batı ülkelerine önce ulufe dağıtır gibi, sonrasında ise borçlarımıza karşılık vermeye başladığımız imtiyazların acısını en ağır şekilde Kurtuluş Savaşı sırasında çekmiştik.

Savaş boyunca imtiyazı bizde olmayan telgraf hatlarını kullanabilmek için gizli hatları çekmek zorunda kalmış, silahlarımızı işgal güçlerinin kontrolünden sakınmak için trenlerle değil, hayvanlara çektirdiğimiz kağnılarla, denizde ise ancak taka benzeri yavaş seyreden teknelerle nakledebilmiştik savaş alanlarımıza.

Savaşı kazandık!

Savaşı, bizden kat kat donanımlı, karnı tok, sırtı pek düşmana karşı un çorbası ve kuru ekmekten başka gıdası olmadığı için karnı açlıktan zil çalan, çoğu ayağında çarıkla savaşan, kimi silahlı, kimi av tüfekli, kimi sadece eli sopalı kahraman vatan evlatlarıyla kazandık!

Topraklarımızı gönüllerince paylaşmayı hayal eden Avrupa ülkelerinin elinden şimdi de kurumlarımızı kurtarmaya gelmişti sıra.

Bir borçlanma pl[illegible]malı ve bizim olması gereken kurumlarımızı geri al[illegible] bir savaş daha kazanmalıydık...•

Ama bu seferki savaşı sahada değil, masada, yani ekonomik alanda kazanmalıydık! Sıcak savaşı kazanmaktan çok daha zor bir mücadele olacaktı bu çünkü kahramanlık değil, azim gerektiriyordu ve biz bu konuda becerikli sayılmazdık.

Neyse ki Kurtuluş Savaşı mucizemizin sondan bir evvelki basamağı olan Mudanya Mütarekesi'yle eli sağlam girmiştik Lozan'daki müzakerelere. Azametli Avrupa devletlerinin burunlarını kırmayı, önce Mudanya'da, sonra Lozan'da müzakerelere oturan İsmet'in dirayeti, çelik inadı ve cesareti sayesinde başarmıştık.

Rüzgârlı Tozlu ve Saylı Mudanya

Bizi Osmanlı artığı, kifayetsiz müzakereciler zanneden burnu büyük devletlere ilk dersini İsmet, 1922 yılında Bursa'nın Mudanya ilçesinde, çok zor geçen sekiz gün boyunca vermişti ama süregiden savaşı sonlandırmak için sokaklara dökülen İngiliz halkının, hükümetlerine baskısı sonucu, ateşkes talebi İngiltere'den gelmişti.

Ne de olsa İngilizlerin çok kayıp verdiği Çanakkale'nin hazin hatırası henüz tazeydi İngiliz anaların hafızalarında. Başımı bekleyen yaverlerim hatırlarlar mı emin değilim ama ben ezberime aldığımdan hiç unutmadım; savaş muhabiri olarak Mudanya'ya gönderilen ünlü yazar Ernest Hemingway'in, gazetesine yolladığı haber şöyleydi:

"Mudanya, Marmara kıyısında sıcak ve toz toprak içinde eciş bücüş yollarıyla, ahşap evleriyle, sivrisinek yuvası ikinci sınıf bir sahil kasabası. İsmet Paşa'yla görüşecek olan müttefik generalleri taşıyan İngiliz sancak gemisinin öldürücü teçhizatına karşın, Batılılar buraya barış dilenmeye geliyorlardı, barış istemeye ya da barış koşullarını dikte ettirmeye değil."

Sadece bu yazı bile Kurtuluş Savaşımızın ilk yazılı kazanımı olan Mudanya Mütarekesi'ne eli sağlam girdiğimizin kanıtıydı. Batı dünyasının ve gazetecilerinin pek küçümsediği tozlu Mudanya kasabasında ilk günden itibaren olup bitenler ise, İsmet'in eseriydi.

Mudanya'da, işgalci güçlerin tümünü temsil yetkisine sahip İngiliz Generali Harington ile Türkleri temsil eden komitenin başkanı İsmet Paşa'nın 3 Ekim'de başlayan ateşkes müzakereleri 11 Ekim'e kadar sürmüştü. Küstah İngiliz Generali Harington'a ilk dersini İsmet işte o müzakereler sırasında verirken, ben Mudanya'da yaşananları telefon başında bizzat İsmet'ten, günü gününe takip etmiştim, hem de ne büyük bir keyifle!

Müzakerelerin başladığı ilk gün şöyle bir şey olmuş; taraflar konferans salonunda yerlerini almışlar, General Harington açılış konuşmasını yapmak üzere upuzun boyunun da verdiği azametle sahneye yürürken, İsmet, generalin yanına gidip, ev sahibi olarak kısa bir hoş geldiniz konuşması yapmak istediğini söylemiş ve karşılığında son derece ters bir yanıt almış.

"Sizin konuşmanıza hiç gerek yok, Sayın General, tüm tarafları ben temsil ediyorum!" demiş Harington.

İsmet bozulduğunu hiç belli etmeden gidip en ön sıranın kenarındaki boş yere oturmuş, Harington'ın konuşmasını bitirmesini beklemiş. Adam konuşmasını bitirip sahnenin sağ tarafından salona inerken, İsmet ok gibi fırlamış, sol taraftan sahneye çıkmış, kürsüdeki mikrofonu kapmış ve herkesin şaşkın bakışları altında, düzgün Fransızcasıyla,

"Değerli Delegeler, sizler ülkemizde şu anda bizim düşmanlarımız değil, konuklarımız olarak bulunmaktasınız. Her birinizi ev sahibi sıfatıyla saygıyla selamlıyor, hoş geldiniz, diyorum ve barışa giden yolda yapacağımız hayırlı çalışmada her birimize şans ve kolaylıklar diliyorum."

anlamına gelen kısa bir konuşma yapıp inmiş sahneden.

Yani Harington ve diğer delegelere bu toprakların esas sahibinin kim olduğunu ve onların ise sadece misafir olduklarını pek kibarca hatırlatmış.

Ben, "Trakya'nın düşman askerleri tarafından hemen boşaltılmasını, Edirne ve Bursa'da bayrağımızın yeniden dalgalanmasını mümkün kılan Mudanya Mütarekesi var ya..." diye lafa girerek her fırsatta tekrar tekrar anlatmışımdır aynı hikâyeyi ki herkes müzakerelerin de savaş kadar önemi olduğunu anlasın.

Mondros gibi yüreklerimizi dağlayan bir antlaşmayı kabul etmeyerek, her şeyi göze alıp bizden sayıca çok üstün

işgalcilere karşı canımız pahasına giriştiğimiz mücadelenin sonundaki ilk ateşkesimizdir Mudanya Mütarekesi.

Aynı zamanda uzun zamandan beri masada da kazandığımız ilk zaferdir.

Mudanya Mütarekesi'nin ve o mütarekenin ışığında imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın parlak yıldızını, asla kişisel çekişmelere yedirmem ben. İsmet'in hem asker hem de müzakereci olarak kıymetini bilirim. Onun, burunlarından kıl aldırmayan azametli düşmanlarına verdiği ders bir yana, bu Mudanya Mütarekesi var ya, hep gözden kaçar ama işte bu mütareke para, silah ve her türlü askeri donanım açısından kendimizden kat kat güçlü düşmana karşı, bizim ölmeyi göze alarak kazandığımız zaferin, tarihe not düşümüdür.

Hatta hep mağlubiyetlerimizle sonlanan Rus Savaşı, Rumeli'yi parça paça kaybettiğimiz Balkan ve Yunan savaşları ile Birinci Dünya Savaşı'nın art arda gelen yenilgilerinden sonra, nihayet kazanabildiğimiz İLK zaferdir!

Mudanya Mütarekesi'nin başarısından sonra Lozan'daki barış müzakerelerine de yine ekibiyle İsmet gitmişti ve orada da yine ya hep ya hiç noktasında, çok ama çok ince bir ipin üzerinde yürümüştü.

Bu seferki sıkıntımız sınır tespiti yüzünden değil, Avrupa devletlerinin Osmanlı'dan zaman içinde elde ettikleri imtiyazlardan vazgeçmek istememesinden kaynaklanmıştı. Onlar Osmanlı'nın çöküş yıllarında elde etmiş oldukları imtiyazlardan vazgeçmek istemiyorlardı.

Biz de çizilecek sınırlarımızın içinde, boynumuza asılı kapitülasyon boyunduruğuyla yaşamak istemiyorduk. Hiçbir ülke eğer müstemleke değilse, kendi özkaynaklarının ve kurumlarının gelirini bir başka ülkeye bırakmazdı çünkü!

Anlaşma sağlanamayınca müzakerelere de ara verilmişti ama neticede Avrupa devletlerine ait yabancı kurumların hepsi millileştirilmişti. İsmet'in asla pes etmeyen kararlı duruşu haklılığımızın göstergesiydi. Denizyolları, Demiryolları, Tramvay İşletmesi, Telefon-Telgraf-Posta İdareleri artık sadece biz Türklerindi ve Avrupalılar bu duruma, Sevr Antlaşması'yla saptanan sınırların bugünkü halini almasından çok daha fazla bozulmuşlardı!

Daha önce söylediğim gibi, benim gülen ya da gülümseyen fotoğraflarım pek yoktur ama İsmet'in Lozan'dan yolladığı telgrafta bizi kapitülasyon belasından kurtardığı haberini okuduğumda görecektiniz siz benim patlattığım kahkahaları. Yeri göğü inletmiştim.

Rahmetli Nuri, "Hay Allah, keşke fotoğraf makinemi üzerimde taşısaydım, senin gülen ilk fotoğrafını çekiverirdim," diye hayıflanmıştı.

Sahi, neden benim neşe saçan bir fotoğrafım yoktur acaba?

Şimdi ben bu önemli başarıyı yaverlere hatırlatacağım. Müzakerelerin savaş kazanmak kadar önemi olduğunu aslında bilirler de İsmet'ten pek hoşlanmadıkları için, onun bu konudaki başarısını görmezden gelirler. Ondan hoşlanmamalarının nedeni, İsmet'in mazbut aile babası prensiplerinin, uzayan akşam sofralarına düşkün yaverlerimin hoşuna gitmemesi...

Eh, onların eğlenme tarzı da İsmet'in hoşuna gitmiyor!

Bence bunca acı çekildikten, ölümle burun buruna gelindikten sonra yaverlerimin akşamları biraz dağıtmaya, İsmet'in de ailesine düşkün olmaya hakkı var ama sevseler de, sevmeseler de İsmet'in başarılarını hiç kimse inkâr edemez. Onun inatla ve sabırla Lozan'da yürüttüğü müzakereler sayesindedir ki Cumhuriyet çocukları için bugün böyle sorunlar yok! Vatanımız artık tüm kurumlarıyla birlikte ilelebet bizim!

Yurtta ve Cihanda Sulh

&

Sanatla Yaşamak

Lozan Antlaşması'ndan sonra sıra artık sınırları belirlenmiş vatan topraklarında en doğru rejimi kurmaya ve dünyadaki tüm milletlerle barışık yaşamaya gelmişti. Savaşın tahribatına defalarca şahitlik etmiş bir asker olarak ben yeni kurulacak devletimizin bundan böyle, bir zamanlar topraklarını işgale kalkışan komşularıyla bile barış içinde yaşamasını diliyordum.

Büyük Zafer'i kazandığımızda, işgalci Yunan ordusunun mağlup komutanı Trikoupis'in, Uşak'taki karargâhıma girerken haliyle üstüne basmak durumunda kalıp aşağılanması

için bir askerimin giriş kapısına serdiği Yunan bayrağını gördüğüm an, yerden kaldırtıp katlayarak generale vermiştim. Makamımda ona kahve ikram ederek, "Üzülmeyin Komutan, her savaşın bir kazananı, bir mağlubu olur, bu kez ben galibim çünkü vatan ölümü göze alarak savunulduğundan, kazanma şansım sizinkinden büyüktü," diyerek onu teselli etmiş, hatta, "Bir daha savaşmamak için, haydi sizinle el sıkışıp ilelebet dost kalalım," diye elimi de uzatmıştım. Bütün bunlar, sadece barışa olan inancımdandı. Kapı komşusu düşmanımla o gün el sıkıştık ve o gün bugündür hep dost kaldık.

En hayırlı devlet adamlarının güçlerini savaşa değil, ülkelerini kalkındıracak barışa harcayanlar olduğuna inandığım için daha neler yapmadım ki; bir başka sınır komşumuz olan İran'la sıkı dost olabilmek için bir opera bestelettim mesela.

Birinde halkın çoğunlukla Sünni, diğerinde ise çoğunlukla Şii olduğu iki Müslüman ülke, tarih boyunca ibadet biçimi ayrıntıları yüzünden birbirine düşmanca duygular beslemişti. Oysa aramızda sıcak komşuluk ilişkileri geliştirmemek için hiçbir neden yoktu.

İlk adımı ben attım, İran Şahı Rıza Pehlevi'yi 1934 yılının Haziran ayında ülkeme davet ettim. Davetimi kabul ettiğini öğrenir öğrenmez, Şah'ı en iyi şekilde nasıl ağırlayacağımı düşünmeye başlamıştım. Şah'a on yıl gibi kısa bir süreçte ekonomik alanda vardığımız noktayı göstermenin yanı sıra kültür alanında da ne kadar ileri gittiğimizi ispat için İran'da olmayan bir şeyle onu etkilemek istiyordum.

Araştırdım, İran muhteşem bir edebiyata sahipti, müzik ve tiyatro alanında da ilerlemişlerdi ama operaları yoktu! O halde biz İran Şahı'nı bir operayla etkilemeliydik!

Aklıma yıllar önce ünlü Fars şairi Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinde okuduğum manzum hikâye geldi. Yıllarca birbirleriyle savaşan ve hep dargın yaşayan iki ülkenin liderleri, ikiz kardeşler olduklarını öğrenince, barışmaya karar verirler. İşte ben İranlılara ait bu eseri operaya uygulatarak Şah'a sunacak, son sahnede iki kardeş birbiriyle barışırken ben de komşuma dostluk mesajımı en anlamlı şekilde vermiş olacaktım.

Hiç vakit kaybetmeden işe koyuldum.

Fikrimi librettoyu yazması için çağırdığım Münir Hayri'ye (Egeli) anlattıktan sonra Paris'teki ünlü müzik okuluna devlet bursuyla gönderdiğimiz gencin, her nerede ise mutlaka bulunmasını istedim.

İki gün sonra Adnan Saygun karşımdaydı.

Cumhuriyetimizin ilk operasının hangi sebeple yazılıp sahneye konacağını da ayrıntılarıyla anlattıktan sonra, genç adama bombamı patlattım!

"Hayri Egeli kardeşimiz üç günden beri librettoyu kaleme alıyor. Adnan Bey kardeşim, sen de müziğini besteleyeceksin ve iki ay sonra İran Şahı'yla birlikte Ankara Halkevi'nde ilk Türk operasının açılışını yapacağız!"

Adnan hemen, "Bu imkânsız, efendim," diye itiraz etmişti.

Ben de ona, "Yoktan var edilmiş başkentimizde imkânsız diye bir şey yoktur," demiştim.

"Şu anda biz konuşmakta iken, liselerde ve üniversitelerde operayı seslendirecek güzel sesli gençleri aratmaktayım. Sen de hemen çalışmalarına başla!"

Başroller için Gazi Terbiye Enstitüsü muallimlerinden bariton Nurullah Şevket Bey ve konservatuvar müzik öğretmeni Nimet Vahit Hanım uygundu. Diğer yardımcı rollere ve koroya mekteplerde yapılan taramalar neticesinde, aralarında Semiha'nın da olduğu öğrenciler seçildiler. Orkestranın eksik kalan çalgıcıları ve çalgıları başta İstanbul olmak üzere başka şehirlerden toplanıp getirildi. Her an, her saat, gece ve gündüz aralıksız çalışıldı.

Azmin elinden hiçbir şeyin kurtulmadığının ispatı olarak, Şah Ankara'ya vardığında Halkevi Sahnesi ilk Türk operası *Özsoy* gösteriye hazırdı.

Adnan Saygun, temsil sonrasında verdiği röportajda, "Benim bu operayı hazır etmek için önümde sadece iki ayım vardı, ben o iki ayı hiç uyku uyumayarak dört aya çıkardım," demişti ama İran Şahı'nın dişleri yüzünden kazandığı ekstra zamanı kendine saklamıştı.

Az kişi bilir Şah Rıza Pehlevi'nin ağzındaki protezlerin İstanbul'da yapıldığını. Ziyareti sırasında samimiyeti iyice ilerlettiğimiz Şah, benim diş protezlerime hayranlığını belirtince hemen o akşam protezlerimi yapan diş doktorumu yataklı trenle İstanbul'dan Ankara'ya getirtmiş, ertesi sabah bir dişçide Şah'ın diş kalıbını çıkarttırmış, protezleri hazır etmek üzere aynı akşam yine yataklıyla İstanbul'a geri yollamıştım. Protezlerin hazırlanması için on güne ihtiyaç vardı. Türkiye'ye üç günlüğüne gelen Şah protezlerini beklemek

için Ankara ziyaretini iki haftaya uzatmış, benim Şah'la dostluğum pekişirken *Özsoy* operası da birçok prova imkânı daha kazanmıştı.

Opera Şah'a sunulduğu akşam, perde indiğinde salon alkıştan inliyordu. Oyuncular defalarca selam verdiler. Başroldeki oyuncular ise sahneye en son çıktılar ve halkı selamladıktan sonra Şah'la benim oturmakta olduğumuz locayı işaret ederek,

"Bu değerli eseri hayat sahnesinde gerçekleştiren Barışın Başaktörlerinin önünde saygıyla eğiliyor ve onları da selama davet ediyoruz," dediler.

İşte o zaman Şah'la bana tıpkı sahnedeki oyuncular gibi locamızda ayağa kalkıp önce birbirimize sevgiyle sarılmak, sonra da seyircileri selamlamak düştü.

Yıllarca küs yaşayan iki kardeş devletin temsilcileri İran Şahı Rıza Pehlevi ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ben, dostluğumuzu seyircilerin dinmeyen alkışları arasında ilan etmiştik. İran Şahı Türkiye'den son derece dostane duygular ve ağzında Türk protezleriyle ayrılmıştı!

Barış iyidir, barışmak daha da iyidir ama en iyisi yurtta ve cihanda barıştır!

Türkiye Cumhuriyeti olarak biz onu da başardık!

Yanıma birileri yaklaştı yine, gözlerimi iyice yumdum, uyur gibi yaptım ki gitsinler ve ben de Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra, çağı yakalamak adına art arda yaptığımız çok cesaret isteyen devrimlerimi düşüneyim.

"Uyuyor. Rahatsız etmeyelim, bırakalım uyusun," dedi içlerinden biri.

"Ama o zaman gece uyumaz," dedi diğeri.

"Uyumazsa ben beklerim başını..." Bu yaverim Muzaffer'in sesiydi.

Çıktılar, ben bıraktığım yerden tekrar düşüncelerime döndüm.

Çok eleştiri almışımdır devrimi zamana yayamaz mıydım diye.

Yayamazdım, efendim!

Kangren olan bir uzvu pansumanla tedavi edemezsiniz. Keser atarsınız.

İnsanlarımızın içinde kavrulduğu cehaleti de işte o hızla yok etmeli, kesip atmalıydım.

Bunun için en çabuk yoldan okuryazarlığı temin etmeliydim ki yeni yetişen kuşağı heba etmeyelim. Önce Türkçeye en uygun alfabeyi saptamak üzere araştırma yaptırdım.

Öğrenmesi yıllara yayılan Arap harflerini, Latin alfabesiyle değiştirip vatan evlatlarını üç ay gibi kısa bir süre içinde okuryazar eylemeyi başardık. Latin harflerini sadece okula yeni başlayan çocuklar değil, yediden yetmişe her vatandaş Millet Okullarında üç ay gibi kısa bir zaman diliminde söktü.

Bu başarıda eğitim heyecanımı benimle paylaşan kadınlı erkekli genç öğretmenlerin payı çok büyüktür. Anadolu'ya da dağılıp asırlarca okuma yazmaktan yoksun kalmış insanlara Millet Okullarında kısa sürede okuma yazma öğrettiler. Çocuklar için zaten beş yıllık mecburi eğitim koymuştuk. Harf devrimi ve okuma yazma seferberliği ise kadınlara tanınan imtiyazlarla atbaşı gitti.

Dünyanın her ülkesinde nüfusun yarısı kadındır. Kadınlarını yok sayan toplumlar yerlerinde saymaya mahkûmdur. Buna bizzat şahit biri olarak, kadınlarla erkeklere, sosyal hayatta eşit haklar tanıyarak ülkemi çağdaş ülkeler sınıfına yükselttim.

Cumhuriyet Türkiyesi'nde bundan böyle kadınlarla erkekler el ele vererek kalkınacaktı, cinsiyet ayrımı yapılmadan kız-erkek tüm çocuklar ilkokuldan başlayarak, ortaöğretim, lise ve üniversitelerde birlikte eğitim alacaklar, böylece daha çocuk yaştan itibaren kardeş, arkadaş, yoldaş olacaklardı. Birbirlerini eşit insanlar olarak belleyeceklerdi.

Benimle aynı heyecanı çağdaş eğitime gönülden inanan kadınlı erkekli genç öğretmenler de paylaşınca, inanması zor ama on yılın içinde çağ atlamıştık biz.

İlkemiz ise, "Yurtta sulh, cihanda sulh" idi.

Bu ilkenin ışığında, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşımızda vatanımızı işgal etmiş ülkelerle dahi dostane ilişkiler kurduk.

Lozan görüşmelerinde burnumuzdan getiren Avrupa devletleriyle de barıştık.

Biz Türkler ancak topraklarımıza göz dikilirse savaşacaktık.

İstiyordum ki dünya döndükçe analar ağlamasın, genç kadınlar dul, çocuklar yetim kalmasın, ülkemin gençleri cephelerde heba olmasın. Türkler cennet vatanlarında barış içinde, güle oynaya ve müreffeh yaşasınlar. Müreffeh yaşam için de iktisadi kalkınma gerekiyordu. İşte bu yüzden savaştan hemen sonra ilk iktisat toplantısını varlıklı işadamlarının çok olduğu

İzmir'de gerçekleştirmiştim. İşgalci düşmanı denize kadar kovaladığımız, anneciğimin Hakk'a yürüdüğü ve Latife'yle evlendiğimiz, modernleşmeye açık, ticareti gelişmiş, havası latif, Ege'nin incisi İzmir'de!

Latife'yle evliliğim yürüseydi, "uğurlu şehrim" diyebilirdim İzmir'e ama evlilik ancak iki buçuk yıl dayandı, daha doğrusu, Latife bana, ben de ona ancak iki buçuk yıl dayanabildik.

Aklıma o günler düşünce, içimden usulca *"Mâni oluyor halimi takrire hicabım / Üzme yetişir, üzme firakınla harabım"* şarkısını mırıldanmak geldi.

Acaba onu hayatımdan çıkarmasaydım şu anda ölüm döşeğinde yatmıyor olabilir miydim?

Sesimi elbette duyamaz da yüreğimin sesini duymuş mudur acaba Latife?

Duyabilse ne yapar eder gelir, yine içkimi, kahvemi, sigaramı hizaya sokmaya çalışırdı ama artık o bile yardımcı olamaz bana.

Latife gelmedi elbette ama baktım Salih, iç sesimi duymuş gibi yatağımın yanında bitmiş, "Sen kaç kere ölüme dil çıkarmış adamsın, yine atlatacaksın," gibisinden bir şeyler söyleyip duruyor. Ona iş işten çoktan geçmiş, yolcu yolunda gerek, demek istedimse de ancak sadece elimle sus işareti yapabildim. Konuşmaya mecalim yok çünkü.

Ayrıca şu anda itiraf ediyorum işte; İsmet'le Latife'nin ikaz ettiklerinde beni pek sinirlendiren kehanetleri doğru çıktı; aşırı sigara ve kahvenin beni yiyip bitirdiğine artık ben de inanmaya başladım. Geceleri uykularımı kaçıran mesuliyetlerimin ağır yükü de cabası!

Diyeceksiniz ki vatanını düşmandan kurtarmış, gönlünde yatan rejimi kurmuşsun, yeni harflerle sadece çocuklarla gençler değil, yaşlılar bile okuryazar olmuşlar, kurduğun sistem tıkır tıkır işliyor; daha ne isteyebilir ki bir insan, senin derdin ne?

Benim derdim şu anda Hatay!

Günlerdir yüreğim ağzımda Hatay'dan gelecek haberleri bekliyorum. Yattığım yerde zaman mefhumumu kaybedip çok sık sormuş olmalıyım ki Kılıç Ali, "Hatay bize geçsin, vallahi sizi hemen Hatay'a götüreceğim," demişti geçen gün.

"Hatay bize geçecek," dedim, "ama benim yürüyecek halim olacak mı?"

"Yürümeyin efendim, sizi ben başımın üzerinde bizzat taşıyarak götürürüm trene... Sonra ver elini Hatay!"

Yapar mı yapar, yeter ki ben hayatta olayım.

Ama ben eğer o günü göreceksem, bu sevinci ilk önce Nuri'yle paylaşmak isterdim.

Selanik'teki çocukluğumuzdan başlayarak, delikanlılığımız dahil bu yaşa dek birbirimizden hemen hemen hiç ayrılmadığımız Nuri, ailemden sonra en yakınımdı. Hatta annemin ölümünden itibaren, Makbule dışındaki tek yakınımdı. Her şeyime vâkıftı. Rahmetli anacığımın, hastalıklar kol gezerken doktorun ve ilacın çok az kişiye ulaşabildiği o çaresizlik yıllarında, altı evladından dördünü toprağa verdiğini de bilirdi, Makbule'nin hiç bitmeyen isteklerinden, sızlanmalarından, hatta olur olmaz yatırımlara girip kaybettiği paralardan da haberdardı çünkü biz Selanik'te aynı sokakta komşu evlerde

doğmuş, birlikte büyümüş, aynı kaderi paylaşmıştık. Kalbimi sadece Nuri'ye açar, sırlarımı onunla paylaşırdım.

Ne hatıralarımız vardır onunla ki hayali cihana değer!

1915'in Ağustos ayında mesela Conk Bayırı savunmasında, süngü hücumundaydık ki göğsüme hızla bir kurşun çarpmıştı. Kalbinden vurulan askerin ölmesi gerekirken ben nedense ayaktaydım, silahım elimdeydi.

Hayatta mıydım, yoksa bir hayalet miydim, bir an karar verememiştim.

Yanı başımda savaşan Nuri'ye, "Göğsüme kurşun isabet etti," dedim.

Düğmelerini çözdüğüm ceketimin içine soktuğu elini kalbime doğru uzatan Nuri, elini dışarı çektiğinde parmaklarına kan bulaşmış olduğunu gördük ama ben hâlâ ayakta ve hayattaydım.

Yüzümüzde ağlamakla gülmek arası çok tuhaf bir ifadeyle bakakalmıştık birbirimize.

Sonra ben ceketimi arkadaşımın yardımıyla çıkarıp fanilamı sıyırmıştım ve ancak o zaman anlamıştık Nuri'nin elini sol cebimde kırılan saatin camının kestiğini.

Saat sayesinde ölümden dönmüştüm!

"Çetin Ceviz" adını işte o olaydan sonra takmıştı bana Nuri,

Conk Bayırı'nda omuz omuza savaşarak kazandığımız zaferden dolayı soyadı seçimleri sırasında Conker soyadını da ona ben seçmiştim.

İşte bu Selanik'teki çocukluk günlerimizden beri hiç ayrılmadığım en yakınım, en kıymetli arkadaşım Nuri, geçen yılın başında bırakıp gitti beni. Hem de bir anda!

Artık başka ülkelerde bile değil, neredeyse bir yıldır başka dünyalardayız da acaba o mu fısıldıyor kulağıma Hatay'ın kutlamasını birlikte yapacağımızı?

Bana bir işaret mi veriyor?

"Nuri, bana öz kardeş kadar yakın arkadaşım, eğer Hatay'ın bize geçeceğini sen söylettinse bana bulunduğun yerde biz fânilerden fazlasını bileceğin için, ağzımdan dökülen söz gerçekleşecek demektir! Ben ölmeden mi gerçekleşecek, öldükten sonra mı, onu da söylesene."

Başımı bekleyen yaverim Salih,

"Ölümü değil konuşmak, düşünmek bile yasak," dedi.

Ah yaverim, keşke halim olsa da sana anlatsam kaç kere ölümle göz göze geldiğimi.

O yüzden hiç korkmam ben ölmekten.

Ecelle ilk tanışmam on beş yaşındayken yakalandığım sıtma yüzündendi. İki ay boyunca ateşler içinde yanarak ölüme meydan okumuştum.

İkincisinde 1911 yılında Trablus'a yola çıkmak üzereyken bir huysuz atın beni tepeceği tuttu! Ölüyorum sandılar, İskenderiye'de hastaneye kaldırıldım, tedavim iki hafta sürdü.

Daha beteri olamaz diyordum ki, bir yıl sonra Derne'de dişimdeki çürükler iltihaplandı.

Uykudan çoktan vazgeçmiştim de ağzımdaki apseler gündüzleri de zonkluyordu ve Derne'de dişçi yoktu! Ağrıdan çıldırmak üzereyken Derne'ye Kızılay kafilesiyle benim gibi

kaçak gelmiş bir hekim olan Mim Kemal verdiği ilaçlarla derdime derman olmuştu, etti mi üç! Diş meselem halloldu diye sevinirken bu sefer de bir vuruşma esnasında ufacık bir kireçtaşı şarapnelden fırlayarak sol gözüme girdi. Kan çanağına dönen gözümün üzerine mendil bağlayıp savaşmaya devam ettim ama acıdan bastığım yerde tepinip duruyordum.

Hastaneye gitmek için cepheden ayrılırsam bizim tarafta bir kişi eksilmiş olacaktı ki bunu göze almam mümkün değildi. Bir saat sonra gözümün etrafı morarmaya başlamış, ateşim de çıkmıştı. Beni zorla sahra hastanesine yatmaya ikna ettiler. Hastanede bir aya yakın kaldım. Gözüm kurtuldu diye sevinirken ağrılar tekerrür etmekle kalmadı, artık ışığa da bakamaz olmuştum. Yeniden korsanlar gibi mendil bağladım sol gözüme. Silah arkadaşlarım bir göz doktoruna gitmem için ısrar ediyorlardı ama ben, Eritre taburuna karşı verdiğimiz bu önemli savaşta, kendi safımda silah tutan elimi asla eksiltemezdim.

Gözümün dayanılmaz acısına dayanmaya çalışırken, üzerimize açılan ateşte sağ koluma bir kurşun isabet etti. Kolumu tedavi ettirmek için mecburen gittiğim hastanede gözümü de halletmişlerdi. Siz deyin varan dört, ben diyeyim beş!

Ve üç yıl sonra Conk Bayırı'nda Nuri'yle omuz omuza savaşırken... İşte o malum hadise, hani kalbime isabet eden kurşundan saatim sayesinde kurtulup Çetin Ceviz adını hak edişim... Etti mi altı! Eh, madem ben Çetin Ceviz'dim, yedinci ve son hakkımı da kullanarak bu yataktan çıkmalı ve Hatay'ın müjdesini de Nuri'yle birlikte kutlamalıydım.

A! Ne dedim ben? Nuri'yle kutlayalım mı dedim yine?

Ben bir türlü kabullenemiyorum Nuri'nin ölümünü. Geceleri kötü rüyalar görüyorum uyanınca bitecek zannettiğim, derken uyanıyorum ve hatırlıyorum... Nuri yok!

Gözlerimi yeniden sımsıkı yumuyorum ki bir daha uyandığımda aynı kâbusla karşılaşmayayım. Gözlerimi açıyorum, Nuri yine yok!

Sonunda kabulleniyorum yokluğunu, bu sefer de ciğerim yanıyor cayır cayır.

Gözlerim de yanıyor ama tek bir damla yaş dökmeksizin.

Madem can dostumla kutlama yapacağımı Allah söyletti bana az evvel, demek ben kutlamayı öte tarafta yapacağım!

Olsun, yeter ki Hatay, sandığa atacağımız oyların sayımı sonucunda katılsın memlekete, kutlamayı Nuri'yle öte dünyada yapmaya çoktan hazırım.

Kafamın içini okumuş gibi, "Bu müjdeyi evelallah ülke halkıyla birlikte kutlayacağız. İyi şeyler düşünün, iyi şeyler olsun," dedi diğer yaverim.

"İyi şeyleri bu dünyada beklemek benim için çok geç," dedim ben.

"Allah'tan umut kesilmez. Bunu en iyi siz bilirsiniz!"

Aslında doğruydu Salih'in söylediği çünkü cephede ölümle her yüzleşmemde beni hayatta tutacak bir durum olmuştu ama mucizelerin de sonu gelirdi elbette.

Şüphesiz anacığımın ettiği dualarla adadığı adaklar da işe yaramıştı ama canımı vatanımı kurtarmaya adadığım için Allahım da koruyor olabilirdi beni.

Kurtuluş Savaşımızı kazanıp işgale mâni olamadığımız takdirde, resmî binalarımızın gönderlerinde İstanbul'da İngiliz, Ege'de Yunan, Güneydoğu illerinde Fransız, Akdeniz sahillerindeyse İtalyan bayraklarının dalgalanmasına kahrolmaya devam edecektik hep birlikte. Bu ihtimalin düşüncesi dahi tüylerimi ürpertmişti. Sessizce dua etmiştim Rabbime çırpınışlarımızı hayra vesile etmesi, ölümü göze alarak giriştiğimiz mücadeleyi tez vakitte başarıya ulaştırması için.

Dualarımızı zaten hiç eksik etmemiştik tam yirmi iki gün, yirmi iki gece süren Sakarya Savaşı boyunca. Fevzi Çakmak Paşa, askerin moralini yüksek tutmak için, çadırları tek tek dolaşarak bizzat Kur'an okumuştu. Hatta hiç unutmam, savaşın en çetin günlerinden birinde akşam saatleriydi, İsmet'le harita üzerinde bir sonraki baskınımızın ayrıntılarını çalışıyorduk. Muzaffer'e Fevzi Paşa'yı bulup yanımıza getirmesini söyledim, gitti ve tek başına döndü.

"Paşa, çadırında yüksek sesle Kur'an okuyordu, yanına girmeye çekindim," dedi.

Paşayı getirmediği için kızmamı bekler bir hali vardı. İyi etmişsin, git çadırının önünde bekle, okuması bitince alır gelirsin, demiştim.

Savaşanların maneviyatını yüksek tutmak için dualar çok önemlidir. Kurtuluş Savaşı günlerinde, akşam yemeklerinden sonra biz kurmaylar harita başına geçmeden, erler de çadırlarında uykuya dalmadan önce, hepimiz duyabilelim diye hafızlara yüksek sesle Kur'an okuturduk.

Büyük Taarruz öncesinde de askerlerimizle toplu namaz kılmıştık; bizden sayı ve silah bakımından kat kat üstün ve

karnı tok düşmanla giriştiğimiz savaşta, Rabbimizin yanı başımızda olduğunu hissetmek, hepimizin maneviyatını yükseltmekte çok yardımcı olmuştu.

Ben bir asker olarak bana düşenden, yani işgalcileri geldikleri gibi göndermekten çok daha fazlasını üniformamı üzerimden çıkardıktan sonra yaptım.

Cehalete karşı ikinci bir savaşa giriştim.

Ülkemi teknoloji, sanayi ve sanatta çok gelişmiş Batı milletlerinin seviyesine çıkarabilmek için halkın yüzde doksanının eğitilmesi gerekiyordu.

Bir iki harfin dışında sesi olmayan harflerle, milyonlar kısa sürede nasıl eğitilebilirdi acaba?

Uzmanlara yaptırılan ciddi bir araştırmadan sonra çabuk öğrenilen, kolay okunabilen Latin harflerini seçerek Türk alfabesini oluşturduk.

İlkokul birinci sınıftan üniversite sona kadar ülkenin kız-erkek tüm çocuklarına parasız eğitim sağladık. Yaşadıkları yerlerde okulu olmayan çocuklar için yakın adreslerde kalabilecekleri yurtlar yaptırdık. Okuma imkânı bulamamış kadın-erkek, her yaşta vatandaşı, hatta çok yaşlıları dahi okuryazar yapmak için Millet Okulları açtık. Buralara devam edenler birkaç aylık bir zaman diliminde yeni yazıyı sökmeye başlamıştı.

Bir başka seferberliği de sağlık için yaptık.

Savaştan çıktığımızda uzun süre doğru dürüst beslenememiş Anadolu insanı her tür hastalığın pençesine düşmüştü. Sıtma, ishal, verem başta olmak üzere tifo, tifüs, uyuz, frengi ve cüzzam kol geziyordu. Bit ve pireden geçilmiyordu. Anadolu

insanının yetersiz beslenmeden ve bakımsızlıktan ağzında sağlam diş kalmamıştı. Kimyagerlerimize, doktorlarımıza, sağlıkçılara çok iş düştü. Laboratuvarlarımızda bulaşıcı hastalıklara karşı aşılar üretmiş ve aşı seferberliği başlatmıştık.

Şimdi şu yatakta yatarken bütün bunları niye yaptım, diye düşünüyorum; Mustafa Kemal'i, Atatürk'e beğendirmek için mi, Atatürk'ü Mustafa Kemal'e bağışlatmak için mi?

Çünkü marifetlerimin yanı sıra kabahatlerim de çoktur benim.

Sigara ve kahve vazgeçemediklerimdir mesela.

Hayatım boyunca gül gibi geçinip gittik sigara, kahve ve ben.

İçkiyi savaş alanlarında asla içmedim. İçki akşam sofralarımın keyfiydi ama sigara ve kahve güne gözümü açtığım andan uykuya dalana kadar yoldaşımdı benim.

Tuhaf olan, benim doktorların öğütlerine direnmem gibi, bünyemin de sigara ve kahvenin zararlarına karşı direnmesiydi.

Bunca nikotinden ve kafeinden, akşam sofralarında tükettiğim rakıdan da sonra sersem gibi değil, zıpkın gibi uyanırdım kısalmış gecelerimin sabahlarına.

Gece hayatını, içki masalarında uzayan sohbetleri sevmemin nedeni ise taşıdığım mesuliyetlerin ağırlığını biraz olsun sırtımdan atmama vesile olmalarıydı.

Kadınların bulunduğu meclisleri tercih etmemim nedeni de kadınlara verdiğim değerdendir. Kadınların ne fedakâr ve cefakâr olduklarına, evlatları için her şeye katlandıklarına anacığımın kişiliğinde bizzat şahidim. Çileli ülkemin kadınları yoktan var etmeyi de bilirler, en zor şartlar altında evlerini

sıcak yuvalara dönüştürmeyi de ama itiraf etmeliyim ki hayatıma girmiş kadınlara benim hayrımın dokunduğunu asla iddia edemem.

Çok kadın tanıdım. Çok kadın sevdim kendimce.

İlki henüz lise yıllarımdayken âşık olduğumu zannedip evlenme hayalleri kurduğum ve annemin yüreğini ağzına getirdiğim, benden en az on yaş büyük dünya güzeli bir Rum şarkıcıydı. Selanik'teki gazinoların birinde şarkı söylerdi. Ben harçlığımı arkadaşlarımla onu dinlemeye gitmek için biriktirir, ön masalardan birine oturup ağzının içine düşerdim. Birkaç cümlelik sohbetten ileri gitmeyen bu büyük aşk uzun süremedi elbette.

Fikriye gibi kalplerini kırıp hayatlarını söndürdüklerim de oldu, Corinne ve Madam Bauer gibi dostluklarından haz alıp saygıda asla kusur etmediklerim de; ya da Dimitrina gibi kör kütük âşık olduklarım da. Dimitrina'yla aşkımız mutlu sonla bitememişti ama iyi ki yaşanmıştı çünkü her insan gerçek aşkı bir kez olsun tatmalıdır bence, vuslat mümkün olmasa da hatırası yeter!

Gençliğimde bende iz bırakan başka kadınlar da olmuştu, benim gibi gece hayatını seven genç bir adamın gönül ilişkilerinin olması kaçınılmazdı ama beni gerçekten etkileyen kadınlar hep zekâları ve kişilikleriyle öne çıkanlar oldu.

Mesela yıllarca mektuplaştığım Corinne Lütfü, şehit düşen bir arkadaşımın dul eşiydi. Askerlik arkadaşım Lütfü hayattayken, Beyoğlu'nda oturdukları evde hafta sonları müzikli akşamlar düzenlenir, edebiyat ve şiir okumaları yapılırdı. Lütfü, Balkan Savaşı'nın henüz başlarında şehit düşünce

eşine yazmış olduğum taziye mektubuyla başlayan dostluğumuz, yıllar boyu mektuplarda devam etmişti. Ben memleketin veya dünyanın neresinde olursam olayım Corinne mektuplarında bana İstanbul'dan havadisler verirdi, ben de ona bulunduğum yerlerden. Sadece yazışmalarla süren ve biraz da karşılıklı hayranlık içeren bir arkadaşlıktı bizimki.

Hep öyle kaldı.

Bir de saraylı Mevhibe Sultan vardır hatıralarımın arasında.

Mevhibe, ileri görüşlü Sultan Abdülmecit'in kızı Cemile Sultan'ın torunuydu.

Abdülhamit'in emriyle Taif zindanlarında boğdurulan Celalettin Paşa'nın da baba tarafından torunu olduğu için, ilerici görüşlere sahip, hürriyet âşığı bir kadındı. Başından iki evlilik geçmiş, Osmanlı'nın fırtınalı günlerinde tüm servetini kaybetmişti.

İstanbul'un işgali sırasında benim de bulunduğum bir davette karşılaşmıştık.

Davet sonrasında memleketin hali üzerine kafa yoran birkaç arkadaşla birlikte Mevhibe Sultan'ın evine gitmiş, şafak sökene kadar hep aynı konu üzerine konuşmuştuk. Ben o akşam Mevhibe Sultan'ın evinden çok derin duygularla ayrıldım çünkü kalbi vatanı için çarpan ve yine vatanı için çok şeyi göze alabilecek münevver bir kadınla tanışmıştım.

Mevhibe'yi bir süre sonra benim gibi kendini vatanı kurtarmaya adamış birkaç arkadaşıma daha tanıştırdım. Arkadaşlarımın da Mevhibe'ye olan güvenleri pekişince, ona bir vazife vermiştik.

Mevhibe, saraylı olduğu için pek çok davete katılıyor, işgalcilerin üst düzey subaylarıyla sohbet etme imkânı buluyordu, acaba bizim bazı bilgilere ulaşmamıza yardımcı olur muydu? Bu tehlikeli görevi kabul edeceğinden pek emin değildik ama yanılmışız.

Mevhibe bize bilgi sızdırmaya başlamıştı. İşte o günlerin birinde, ben sancılı ve ateşli bir mide krizi geçirdim ve ısrarı üzerine onun evinde bakıma alındım. Aramızda haliyle duygusal bir yakınlaşma olmuştu.

Hastalığı atlattıktan sonra, Kurtuluş Savaşımızın hazırlıklarını yapmak üzere Samsun'a gitme kararını aldığımda, Mevhibe'ye benimle birlikte gelmesi için teklifte bulundum.

Onu ikna etmek için, Halide Edib Hanım'ın da Anadolu'ya geçiyor olduğunu söylemekle kalmadım, halkı direnişe ikna etmek için sizler gibi kadınların yardımına ihtiyacımız var, diye dil de döktüm. Ama Mevhibe Sultan aniden bir başka kimliğe bürünmüştü sanki. İkna olmadı.

Ben Samsun'a hareket ederken bize casusluk yapmayı dahi göze almış bulunan Mevhibe, İtalya'ya doğru yola çıkmak üzereydi.

Uğradığım hayal kırıklığını tarif edemem.

Cumhuriyet kurulduktan sonra, Prenses Mevhibe'nin İstanbul'a geri geldiğini, bir ara Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nda oyunculuk yapmış olduğunu öğrenince hiç şaşırmamıştım çünkü çok iyi piyano çalardı, sesi de güzeldi. Daha sonraki yıllarda ise, turnelerin yorgunluğuna dayanamadığı için Osmanlı Bankası'nda santral memuru olarak çalışmış.

Kaderimizi kararlarımız tespit ediyor, benimle Anadolu'ya geçeydi belki de bambaşka bir hayatı olacaktı ama bende asla ısrar yoktur, sadece teklif vardır.

Her neyse, kısacası, demek istediğim şu ki, ey kadınlar, ne yaparsanız yapın benim size saygım tamdır çünkü hayat bana öğretmiştir ki sizler hangi sosyal sınıftan gelirlerseniz gelin, mücadeleci, cesur ve beceriklisiniz. Cumhuriyet öncesinin şartlarında bile, mesela Balkan Savaşı sırasında seferberlik ilan edildiğinde evlerde erkek kalmayınca, çocuklarınıza ekmek parası getirebilmek amacıyla çalışma haklarınız için direndiğinizi, gösteri yaptığınızı bilirim. Hatta Sirkeci'deki çinili Büyük Postane'nin merdivenlerine yan yana oturup, postaneye girişi önleyerek yaptığınız eylem sonucunda, derdinizi dinletip İstanbul Belediyesi'nin temizlik işçileri olarak çalışmaya başladığınızı duyduğum zaman size hayranlığım daha da artmıştı, her birinizle gurur duymuştum.

Eylem yapmakta ne kadar da haklıydınız!

Erkek memurlar savaş nedeniyle orduya çağrılınca, Posta İdaresi gazeteye kadın memur çalıştırmak için ilan koydurmuştu. Sizler başvurduğunuzda sadece gayrimüslim kadınların kabul edileceğini öğrenmiş, bu haksızlığa isyan etmiştiniz. Sizin de doyurmak zorunda olduğunuz çocuklarınız, bakılmaya muhtaç yaşlılarınız vardı evlerinizde. Açlık ve çaresizlik "Müslüman kadın evinden dışarı çıkamaz" safsatasına, büyük bir isabetle isyan etmenize sebep olmuştu.

Kurtuluş Savaşı sırasında silahların kaçırılmasına verdiğiniz destek de takdire şayan kahramanlık destanlarınızın arasındadır.

Kadınlar dirayetleri, cesaretleri ve türlü hasletleriyle evlerinin içine kapanıp kalmamalıydılar. Eğitildikleri takdirde onlar da sanattan siyasete her konuda fikir yürütebilecek bilgiye sahip, meslek sahibi genç kadınlar olacaklardı. Bir ülkenin ancak kadınların da eğitilmesi ve sosyal hayata katılmasıyla kalkınabileceğine olan inancıma sarılarak, yetki elime geçtiğinde, Türk nüfus kâğıdı taşıyan kız-erkek, her çocuğa ilkokul birden üniversite sona kadar bedava tahsil imkânı sağladım.

Kızları yeni yasalarla sosyal hayatın her alanında erkeklerle eşitlemekle yetinmedim; miras paylaşımında kız çocuklara düşen üçte bir miras hakkını, kadın-erkek ayrımı yapmadan eşitledim. Yine yetinmedim, kademeli olarak başlayıp, sonuçta erkeklerle kadınların seçme ve seçilme haklarını da eşitledim. Kısacası Türkiye Cumhuriyeti'nin aile birliğinde, eğitim alanında, sosyal ve siyasi alanında kadınlarla erkekler arasında ayrım kalmadı. Henüz İsviçre, İtalya dahil pek çok Avrupa ülkesi kadınlarına bu hakları tanımamışken hem de!

Çünkü ben kadınlara hep güvendim ve hep saygı duydum onlara... da... neler oluyor orada?

Başımda bekleyen Kılıç'la Salih'in fısıldaşmalarını duyuyorum... Hayrettir, savaşlara katılmış askerlerin top tüfek gürültüleri yüzünden genellikle kulakları iyi duymaz, bizim İsmet bu yüzden sağırdır mesela ama benim kulaklarımın maşallahı var... Duydum işte, birisi gelmiş beni görmeye, izin verilmeyince geri dönmüş... Demek ben de pek iyi

duymuyormuşum ki kim gelmiş tam anlayamadım ama tahmin ettim; beni görmek isteyen kesin İsmet'ti.

Doktoru ziyareti yasak etti bahanesiyle sokmamışlardır yanıma... Kıskanç herifler! Yok, haksızlık etmemeliyim yaverlerime, aralarında benim için can vermeye hazır olanları var, bilirim. Ama bana sevgileri ve bağlılıkları o kadar büyük ki, benim sevdiklerime karşı tuhaf bir kıskançlıkları olduğunu seziyorum. Onlardan biri de İsmet'tir.

Son zamanlarda İsmet'le aramız biraz şekerliydi.

"Devlet işleri akşam sofralarında halledilmez" manasında bir cümle sarf ettiğine dair bir dedikodu gelmişti kulağıma. Keşke gönül düşüreceğime, açıkça soraydım arkadaşıma çünkü yılların içinde fikir ayrılığına düştüğümüz çok oldu ama küslük asla vaki olmamıştı aramızda.

Birbirimizin kıymetini biliriz biz.

Ben İsmet'in dirayetine inandığım için geceleri rahat uyurum. Bunu bildiklerinden belki, biraz da kıskançlıkla, beni bir an bile yalnız bırakmayan Salih'le Kılıç'a, "İsmet mi geldi?" diye sorsam, söylemeyecekler. Onlar İsmet'i sevmez, nedeni ise onun da tıpkı Latife gibi sabahlara kadar süren içkili sofralarımdan hiç hoşlanmaması ve bunu açık etmese de belli etmesidir.

İsmet ve Latife bu sofraların benim sağlığıma getireceği zarardan korktular.

İsmet mazbut ve bahtiyar bir aile reisi olarak akşam yemeklerini kendi evinde ailesiyle yemeği tercih etti; Latife

eşim olduğu kısa süre içinde sağlığımı düşünerek sofralarıma mâni olmaya kalkıştı.

Oysa yaverlerim ve sofralarımın diğer müdavimleri, bunca cefaya dayanıp, defalarca ölümle yüz yüze gelmeme rağmen hayatta kalabildiğime göre, kalan günlerimi keyfimce yaşama hakkım olduğunu düşündüler.

Her biri kendi açısından ayrı ayrı haklıydı.

Her ne yapıyorlarsa benim iyiliğim için yapıyorlar, diye düşünmek en doğrusu da, iyiliğimi benden fazla düşünenlere karşı çocukluğumdan beri yüreğimde bir tahammülsüzlük vardır.

Annem de mesela benim iyiliğim için askeri okula gitmeyeyim diye çok direnmişti, asker olursam şehit düşeceğimden ödü patlıyordu. Anacığım boşuna korkmuş, cepheden cepheye savrulup en ağır şartlarda savaştım, kalbime isabet eden kurşun dahi beni öldüremedi ama şu işe bakın ki İsmet'le boşandığım eşim Latife'nin kehanetleri doğru çıktı; aşırı sigara, kahve ve içkinin beni yiyip bitirdiğine artık ben de inanmaya başladım.

Aslında Latife'yle evliliğimiz de bu yüzden yürümemişti. Genç karım sağlığıma aşırı dikkat gösteriyor, sabahın erken saatlerine sarkan sohbet masalarından hiç hoşlanmıyor, o masalarda içtiğim sigara ve içkinin, hatta gün boyu tükettiğim kahvenin miktarını dahi kısıtlamaya kalkışıyordu. Benim mesuliyetlerimi taşıyanların sağlığına çok dikkat etmesi gerekiyormuş!

Neredeyse yarı yaşımdaki kızın günlük düzenimi kendine göre tanzime kalkışmasını hazmedememiştim. O zamanki aklımla bugünleri görememişim!

Görebileydim belki de bugün bu yatakta yatmak yerine şu anda kıçtan kara rıhtıma bağlı duran Savarona'yla Marmara'nın dalgalarını yara yara Mudanya'dan İstanbul'a dönüyor olurdum.

Neden mi başka yerden değil de Mudanya'dan?

Çünkü Mudanya Mütarekesi, Kurtuluş Savaşı zaferimizin kâğıt üstündeki ilk kabulüdür ve ben ne zaman Mudanya'yı düşünsem ruhuma bir ferahlık yayılır da ondan. Eğer bu yataktan kalkmak nasip olursa, önümüzdeki yıl mütarekenin yapıldığı ekim ayında Mudanya'yı Nuri'yle birlikte ziyarete karar verdim... Aa! Nuri'yle birlikte mi dedim ben yine?

Nuri, en sevgili arkadaşım, senin lafındı; "Umut fakirin ekmeğidir," derdin.

Eğer beni yukarıdan takipteysen, duydun herhalde şu anda benim de umuda sarılan bir fakir olduğumu. Bir an için unuttum bu yataktan kalkamayacağımı.

Ama bir başka konuda umutluyum.

Hatay meselemizi oylayarak halletme kararı aldık! Ben şimdi yüreğim ağzımda Hatay'ın topraklarımıza katılışının müjdesini bekliyorum.

Etrafımda dolanan yaverlerim, yurdumu işgal eden devletlerin bize reva gördüğü Anadolu'nun orta yerinde birkaç ille sınırlı haritayı nasıl buruşturup attığımızı ve kahraman silah arkadaşlarımızla bugünün Türkiye'sini nasıl kurduğumuzu

hatırlatıyorlar, beni olumlu sonuca ikna için... Ama o kahramanlık destanını anarken, kahramanlarının arasına, dikkat ettim, İsmet'in adını katmamaya özen gösteriyorlar, sanki tarih İsmet Paşasını unutabilirmiş gibi.

Halim olsa, onlara anlatacağım: Benim çocuğum Cumhuriyetimizdir ki ben çocuğumun bebeklik yıllarının ve ilk gençlik döneminin sancılarını göğüslerken en büyük yardımcım İsmet'ti.

Sen de bilirsin Nuri, birlikte yoksul, zengin, kadın-erkek ayırmadan bütün vatandaşları kısa sürede okuryazar yapmak için Latin harflerini seçerek, omuz omuza cehaletle de savaşmıştık.

Sıtmasından veremine, cüzzamından dizanterisine, uyuzuna binbir hastalığı sonlandırmak için Hıfzıssıhha'yı kurmuştuk ki kimyagerlerimiz aşı üretebilsinler.

Yoksulluğu bitirmek için köylünün ve tüccarın kredi alabileceği bankalar da kurduk.

Açmış olduğumuz un, şeker, basma, kundura, çimento, kâğıt fabrikaları da cabasıydı.

Bu başarılarımızı cihana duyurmak için uluslararası fuarlara mı katılmadık, liman liman dünyayı dolaşıp yerli mallarımızı tanıtacak gemi turları mı düzenlemedik, güzellik kraliçeleri mi yollamadık uluslararası müsabakalara.

İtibarımız o kadar yüksekti ki, hangi yıldı o, Keriman'ı dünya güzeli seçmişlerdi. Kısacası kuruluş tarihinden sadece birkaç yıl sonra dünyanın takdirini kazanmış bir ülkeydik. Ve

bu zaferde İsmet en büyük destekçilerimden biriydi. Bunları anlatmak istiyorum yaverlerime ama gücüm yok!

Her neyse... Ben şimdi hasta yatağımda, yüreğim ağzımda Hatay'ın da topraklarımıza katılışının müjdesini beklerken etrafımda dolanan yaverlerim bana hiç endişelenmemem gerektiğini söylüyorlar da... bende beklemeye mecal kalmadı.

Artık çok yorgunum!

Yıllarca sabahlara kadar süren akşam yemeklerini düzenleten ve konuklarımı çeşitli konularda konuşmaya zorlayan ben değilmişim gibi, şimdi tek başıma kalmak, sadece ömrümün bana ait sinemalarıyla oyalanmak istiyorum.

Geçmişe dönmek, çocukluğumu, gençliğimi, aşklarımı, başarılarımı, hatta hüsranlarımı da düşünmek, hatıralarımın içinde bata çıka yüzmek niyetindeyim. Düşünmek istemediğim sadece savaşlarım. Dilerim savaş benim ülkemden, benim halkımdan, komşu ülkelerden, hatta dünyanın tüm ülkelerinden uzak olsun!

Salih bana neden endişelendiğimi sordu. Endişeli değilim, dedim. O bilirmiş, hemen anlarmış halimden. Boşuna telaşlandığımı söylüyor.

İyi de bu sefer işgal ordularına karşı savaşan ne benim kahraman askerim ne de müzakere masasında oturacak kişi İsmet!

Bu sefer kararın vebali birkaç kişinin boynunda olmayacak, halk karar verecek!

Endişem bu yüzden. Bu seferki kararda benim hiç dahlim yok! Ya istemediğim bir sonuç çıkarsa!

Ne yaparız o zaman?

Madem halk oylamasını kabul ettin, çaresiz sonuca da katlanacaksın!

Ne demişler, gülü seven dikenine katlanır!

Hayatın boyunca zoru seçtin, bari giderayak kolay gelsin Mustafa, diye telkinde bulundum kendime, adımın Kemal'ini özellikle kullanmadan, çünkü Kemal kolaya kaçmayı hiç sevmez! Kemal adını zoru çözmeyi sevdiğim için hak etmiş biriyim ben.

Matematik hocamın bana hediye ettiği bu isme hep layık olmaya çalıştım. Muhteşem hocalarım oldu benim. Hocalarım gibi dosttan yana da çok şansım olmuştur; çoğu, günlerdir başımda bekleyen Salih, Kılıç Ali ve Muzaffer gibi kul köle olmamışlardır bana ama İsmet başta olmak üzere hepsi iyiliğimi istemiştir.

İsmet'e gelince... Son birkaç yıldır fikirlerimi, görüşlerimi tartışanların arasındaydı İsmet. Ayrıca içtiğim sigarayla içkinin, hatta kahvenin de miktarını çok bulduğunu doktorummuş gibi hep yüzüme vurdu, sohbet masalarında sabahlamamın sağlığımı bozacağını ima edip durdu ve nitekim haklı çıktı; akıl sağlığım değil ama karaciğerim iflas etmiş!

Neyleyim ki ben İsmet gibi gece hayatı olmayan mazbut bir Anadolu şehrinde büyümedim, benim delikanlılık çağımda hâlâ Osmanlı'ya ait olan Balkan şehirlerinde yaşayan Müslüman erkeklerin büyük çoğunluğu nasıl tek bir namazı kaçırmazlarsa, akşam oldu muydu bir kadeh rakıyı da ihmal etmezlerdi. Alkol pek çok eve sokulmazdı, benim

anacığım gibi dindar hanımlar izin vermeyeceğinden değil, bir Müslümanın evinde alkol bulunmasın diye!

Bu yüzden işlerinden evlerine dönerken, erkekler koltuk meyhanelerinde birkaç tek atarlardı. Yoksa nasıl dayanırdı yürekleri Balkan Savaşı öncesinde bile ayan beyan olan gidişatın sonuna! Görünen köy kılavuz istemiyordu.

Ben de suyun öte tarafında büyüdüğüm için içkiyle aram iyiydi.

Her ne kadar yaverlerim hastalığımın savaş alanlarındaki kötü şartlardan, çektiğim endişelerden ve yorgunluktan kaynaklandığını söyleseler de doktorlarım alkolün damlasını dahi yasakladıklarına göre bu çöküşün nedeni sabahlara uzanan gecelerimden olmalı.

Neyse, atayım bu tatsız konuları aklımdan. Anneciğim ne derdi bana: "Mustafam, hep iyi düşün ki iyi şeyler olsun." Annemi düşününce çocukluğum geldi aklıma. Ah, o çocukluğumun kâh çileli kâh neşeli yılları! Selanik'teki evimizde tahta atımın üzerinde savaşa gittiğimi, dayımın çiftliğinde karga kovalarken düşman kovaladığımı farz ettiğim günlerime ve çocukken hayalimde kurduğum savaş oyunlarına rağmen, annemin büyüdüğümde illa sarıklı bir hoca, en kötü ihtimalle de bir çiftlikte rençper olacağıma dair beklentileri!

Neyse ki gerçekleşmedi annemin benim için kurduğu hayaller.

Ben hiç pes etmeden sadece kendi hayallerimin peşinden gittim ve çoğunu gerçekleştirmek bir yana, daha fazlasını

yaptım. Kolay mı oldu? Asla! Ama itiraf etmeliyim ki şans en zor anlarımda hep benden yana oldu.

Beni, bana ceza olsun diye sürdükleri yerlerde, Suriye cephesinde mesela büyük başarı kazandım.

Yine bir sürgün olduğunu bildiğim Sofya'daki askeri ataşeliğim sırasında hayırlı dostlar edinmekle ve gerçek aşkımı bulmakla kalmadım, kadınların da erkekler gibi hem eğitimli hem de cemiyet hayatının içinde olduğuna şahitlik ettim, bizim kadınlarımızın bu haklardan mahrumiyeti bir ukde olarak yerleşti yüreğime.

Benim delikanlılık dönemimdeki gecelerde müzik, eğlence, dans ve kadın hiç eksik olmamıştı ve bu saydıklarımın hepsi Selanik'te yaşarken devam ettiğim pavyonlarda, meyhanelerde mevcuttu. Oralardaki kadınlar sadece eğlenmek için vardı, okuyup beğenmiş olduğum bir edebiyat eserinden söz edecek olsam faraza, çevremdekiler beni deli zannedebilirlerdi.

Sofya'da ise durum değişikti. Arkadaş olduğumuz genç kızlarla sadece dans etmiyor, okuduğumuz kitaplardan, seyrettiğimiz tiyatrolardan, gezdiğimiz sergilerden de konuşuyorduk ve ben içimden hayır duaları okuyordum bize Fransız ve Rus romanlarını okutan lise öğretmenlerime. Şehirdeki tiyatroları, konserleri, sergileri de kaçırmamaya çalışıyordum çünkü sanatın güzelliğini ve gücünü keşfetmek hayatıma başka bir boyut katmıştı. Kısacası kadın-erkek arkadaşlığının üst seviyedeki haline ben ilk kez Sofya'da şahit olmuştum.

Yine böyle müzik dinlenen, edebiyat sohbetleri yapılan bir sanat akşamının sonunda evime döndüğümde, ey yüce Allahım, saraylar veya konaklarda doğmamışlarsa çileden başka şey bilmeyen Osmanlı kadınlarına da nasip et Bulgar kadınlarının yaşayabildiği güzellikleri, demiştim. Bizim ülkemizde evlerine kapatılan kadınlarımızın, analarımızın, kız kardeşlerimizin de yaşamdan, neşeden, müzikten, sanattan kâm alma şansı olsun.

Sonra çileli ömründe çektiği onca sıkıntıdan dolayı gözlerinin içi ancak çocuklarının iyi haberleriyle gülen anacığımı düşünmüştüm içim burkularak; dünyası mahallesiyle sınırlı olan, uzakta oturan bir akrabasını ziyarete gittiğinde kendini sefere çıkmış farz eden, tüm hayatı çocuklarının etrafında dönen anacığımı. Sanırım biraz da onun yüzünden istemiştim vatanımdaki kadınların da güzel günler görmesini, mutluluğu tatmasını.

Başımızın tacı analarımız, ev kadınlığı ve analığın dışında başka sıfatları olmadan ömür geçiriyor, çoğu kez kocaları, çocukları dahi onların hünerlerinin, zekâ pırıltılarının farkına varamıyor, marifetleri ancak mutfaktaki maharetleriyle, işledikleri örtülerin, yastıkların nakışlarıyla ve ucu ucuna denkleştirmeyi başardıkları aile bütçeleriyle sınırlı kalıyordu.

Kadınlarımızı yok sayarak, evlere kapatarak onların ışığından, yeteneklerinden, ilhamlarından yararlanamadığımız için mi acaba toplum olarak eksik kalmıştık?

Oysa serpilip gelişmelerine izin verilse, onlara da tahsil imkânı tanınsa, meziyetleri fark edilse, fikirleri dinlenseydi

çok daha mutlu ve müreffeh bir toplum olurduk. Düşmanla savaşmak kadar değerli bir çaba olurdu kadınları da sosyal hayata katmak. Kim bilir ne kızlar vardı bizim kızlarımızın da arasında, akıllı, hünerli, hayalleri olan ama kabiliyetlerinin farkına bile varılmadan, enerjilerinden istifade edilemeden solup giden!

Bu düşünceler gece yatağıma yattığımda üşüşüyorlardı zihnime, uykuya dalamıyordum.

Hele Selanik'teki kız kardeşim Makbule aklıma gelince bir sıkıntı basardı yüreğimi.

Zavallı Makbule okula gönderilmediği için eski yazının hakkıyla üstesinden gelemedi, ancak Cumhuriyet sonrasında, Latin harflerinin kolaylığı sayesinde okuryazar olabildi ama kim bilir belki de çok geç kaldığı için okumayla pek arası olmadı.

Kardeşler ne kadar değişik olabiliyor! Bense okumayı, hatta her an yeni bir şey öğrenmeyi hiç kimsenin zorlaması olmaksızın düstur edinmiştim kendime. Sofya'da kaldığım süreçte Fransızcamı daha da geliştirmeye, Bulgarca da öğrenmeye çalışıyor hem de Almanca ders alıyordum.

Bu şehirdeki gündelik hayatın içine karışmış akıllı, kültürlü kızları gördükçe kendi memleketimde kadınların tek başlarına ancak aynı sokakta oturan komşulara kadar gidebilmesi ve eğitimlerine özen verilmemesi beni ilk kez rahatsız etmişti.

Düşünüyordum, gözlemliyordum ve değişiyordum. Sofya beni âdeta yoğuruyor, hamuruma güzel tatlar, çeşniler katıyordu. Günün sonunda yatağıma uzandığımda ise kafamın

içinde bir ses beni daha önce hiç rahatsız etmemiş durumların muhasebesini yapmaya zorluyordu.

Bu ses hayatım boyunca susmak bilmedi.

Belki de ben sırf bu yüzden, kafamın içindeki sesi duymamak için sevmedim yalnız kalmayı. Etrafımı hep insanlarla doldurdum, onları konuşturdum, onları dinledim. Ama artık o kadar yorgunum ki ne başkasını ne de iç sesimi dinleyecek gücüm var. Nasılsın, rahat mısın, iyi misin gibi sorulara dahi cevap vermemek için gözlerimi kapalı tutuyor, sadece düşünmek, ömrümün bana ait sinemalarıyla oyalanmak istiyorum. Geçmişi hatırlamak beni yormuyor fakat duygusal çalkantılar yaşatıyor.

Sırtıma yine ağrı saplandı! Hafifçe inlemiş olmalıyım ki Salih yine üzerime eğilmiş, nefesimi dinliyordu. Hep aynı şey!

"Hayrola, niye öyle dikkatle bakıyorsun yüzüme?" diye sordum.

"Istırabınız varmış gibi geldi de... Biraz şerbet getireyim mi?"

Şerbet, çorba, su... İkram değişse de durmadan aynı soruyu soruyorlar.

"Salih, bana hiçbir şey getirme, sadece beni rahat bırak," dedim, "hastabakıcı hanıma da söyle, odama girmesin. Ben istersem başucumdaki zile basıp çağırırım onu."

Yine aynı soru.

"Uyuyacak mısın?"

Ne fark edecek, Salih?

Boş bulundum... "Sinemalarımı seyredeceğim."

Yaverim gözlerinin yaşlandığını görmemem için yine bana arkasını döndü. Ama artık öğrenip anlamışlardı ne kastettiğimi.

Salih rahat vermeyecek bana, yine eğildi yatağa.

"Biraz su?"

Elimle hayır işareti yaptım.

Sevgili dostum, fedakâr, vefakâr yaverim, su içmek filan istemiyorum, hepiniz beni yalnız bırakın ki çok az kalan zamanımda sadece beni bu dünyada çok mutlu etmiş anlara döneyim, son kez hemhal olayım onlarla. Bu ihtiyacı size nasıl anlatabilirim ki? Herhalde ölüm öncesinin telaşı olmalı bu, ancak benim durumuma geldiğinizde anlarsınız ne demek istediğimi de, dilerim hiç bilmeyin. Size ölüm uykunuzda gelsin, ölümü hasretle beklemeden, çekmeden, etrafınıza da çektirmeden alıp gitsin sizi ecel. Bir andan fazla sürmesin ölüm korkunuz ama ölüm biçimini seçemiyoruz, heyhat!

Onca savaşa katıldım ben, bir düşman kurşunu mesela, alabilirdi canımı.

Üstelik bu kadar çok cephede savaşmış birine savaşırken ölmek pek yakışırdı ama olmadı. Suikastlardan bile beni koruyan, kısmetime büyük başarılar yazan kader, cömertliğinin bedelini bana ölürken ödetiyor. Beni huysuz eyleyerek, halsiz bırakarak, en hususi işlerim için bile başkalarının yardımına düçar ederek, serseriliklerimin, hoyratlıklarımın, kırdığım kalplerin bedelini ödetiyor bana!

Şimdi biri başımda duran, diğer ikisinin de kapımın arkasında dikildiklerine emin olduğum yaverlerim Salih, Kılıç Ali ve Muzaffer'e odama kimseyi sokmayın, demek istedim

ama uzun cümle kuracak nefesim yok. Bu kadarına razıyım da aklımı sakın benden alma ki Tanrım, kalan ömrümün son dakikalarını sadece Dimitrina'yı düşünüp, onun hatırasıyla baş başa geçirebileyim. Birbirimizi ilk gördüğümüz andan başlayarak, ebediyen ayrıldığımız güne kadarki her dakikayı hatırlayarak, sıcaklığını, kokusunu hissederek dünyadan onun hayaliyle ayrılayım. Evet, çok hastayım ama aklım başımda, sakın bunak muamelesi yapmayın bana; cennet hepimizin umduğu gibi sevdiklerimizle buluşacağımız bir bahçe ise eğer, henüz hayattayken bunu hayal etmek bile yetecek ölümü hasretle beklememe. Yalnız bırakın beni.

İçimden geçenleri duymuş gibi, üzerimdeki örtüyü düzeltip çıktı odadan yaverim.

Nihayet yalnız kaldım!

Yine biri girdi odaya. Gözlerimi yumdum hemen. Beni uyuyor zannetsinler diye ancak etrafım boşalınca açıyorum gözlerimi ve Boğaz'ın Marmara'ya açıldığı o noktada, kızıl ufka yaslanmış minarelerin güne veda ettikleri, dünyanın en güzel gurubuna bakıyorum.

Kaç günbatımı daha seyredebilirim, kaç şafak sökümü kaldı nasibimde acaba?

Pazarlığa otursam, bir iki nefes sigara ya da tek bir yudum rakıya karşılık, on, hatta on beş gurup seyrinden vazgeçtim, desem, sesim duyulur mu yukarıdan?

Belki duyulur da, rahmetli annem oralardaysa, mâni olur. Haddine düşmez elbette Allah'ın işine karışmak ama yeryüzündeki ömrüm uzasın diye değil, günahlarıma bir yudum rakı daha eklenmesin diye yalvarır yakarır Rabbine.

İlahi anneciğim, rakı günah, tütün günah değildi senin gözünde. Oysa doktorların dediğine göre tütünün zararı alkolden daha da fazlaymış, damarları tıkıyormuş. Annem bir yudum alkol içmedi ama kimseyi dinlemedi, tüttü baca gibi ömrünün sonuna kadar, tüm Makedonyalılar gibi çok inatçıydı, çok! Onu hastalığı mı, yoksa hayatı boyunca benim yüzümden çektiği evlat çilesi mi öldürdü emin değilim ama kendi hastalığımın adını da biliyorum, sürecini de.

Gördüm ki bu kez asla yenemeyeceğim bir düşmanın karşısındayım.

Az vaktim kalmış, çok azzz!

Oysa nasıl çocukça bir hevesle beklemiştim ben bu yatı. Geniş salonlarına uzun masalar kurdurup dostlarımı ağırlarken, kâh Adalar'a kâh Karadeniz'e açılacaktım. Hız yaparken geminin ucuna gidecek, Trablusgarp'ın yakıcı sıcağında kavrulurken hasretle hayal ettiğim gibi, yüzümü kuzeyin serin rüzgârına verecektim. Sonra kâh kış güverteden Boğaz'ın soğuk sularına çivileme atlayacak kâh Florya'nın ılık denizinde yorgun bir balık gibi sırtüstü süzülecektim.

Ama madem bana bu son savaşımda yenilmem emredildi o yüksek mevkiden, emre uyulacak çaresiz. Zaten çok yorgundum uzun zamandır. Sık sık başım ağrıyor, üşüme nöbetleri geliyordu, son zamanlarda ise göbeğim neredeyse hamileliğinin sekizinci ayında bir kadının karnına dönmüş, saçlarım da iyice dökülmüştü. Yurtdışından Fissinger adında bir uzman doktor getirmişlerdi. İşte bu Fissinger gözümün tam içine bakarak bana ne demişti biliyor musunuz?

Sizin büyük bir kumandan olduğunuzu bütün dünya biliyor ama şu andan itibaren komuta bende! Ben ne dersem onu yapacaksınız, demişti ve bana bağdaş kurmayı dahi yasaklayıp üç ay boyunca yatağımda sırtüstü, dümdüz uzanmamı emretmişti.

Üstelik bir yudum içki ve tek bir sigarayı bile yasaklayarak. Karaciğerim ancak bu şekilde iyileşirmiş.

Hatay meselesi Lozan'da sonuca bağlayamadığımız konulardan biriydi, doktorun emrine uyacaktım ama memleket için benim sağlığımdan da önemli, hatta acil müdahale gerektiren bu durum zuhur etti. Böyle söylediğimde Kılıç Ali kızıyor, "Sizden önemli ne olabilir ki bu memleket için?" diye soruyor. Ben de ona, "Benim naçiz vücudum bir gün er veya geç toprak olacaktır ama Türkiye Cumhuriyeti ilelebet baki kalacaktır. Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'nin meselesidir. Benden elbette daha önemlidir," diyorum.

Afet'i evlendirdiğimi, Ülkümün okulunu bitirdiğini görmek nasip olmayacaktı bana, bunu anladım da şu Hatay meselesini halledebileydim keşke!

Biz Hatay'ın özerkliğini sağlamıştık da hangi devletin denetimine gireceği ancak orada yapılacak oylamada belli olacaktı. Haber gelmişti, Milletler Cemiyeti'nin görevlendirdiği komisyon Türkleri azınlıkta, Araplarla Ermenileri çoğunlukta gösteriyormuş... Bak sen!

Hatay'daki Türkler Antakya'da büyük bir miting düzenleyerek bu sayımı yok saydırmayı başarmışlardı ama bu sefer

de Suriye gazeteleri benim felç geçirdiğimi, Fransız gazeteleri ise öldüğümü yazmaya başlamışlar. Bu saçma sapan dedikoduları önlemenin, rahat durmayan Fransızlara benim hayatta, o yöredeki Türklerin de sahipsiz değil, himayemiz altında olduğunu bir gövde gösterisiyle hatırlatmak şart olmuştu.

Gövde gösterisi yatakta yatarak yapılamaz ki!

Sırtüstü yatmak doktorlarımın emri, sürekli yatmadığım takdirde ise ölüm Allah'ın emriydi fakat Hatay'ı çözmeden de bana rahat yoktu!

Çok değil, sadece bir haftacık erteleyecektim doktorların emrini.

Doktorlarıma, "Dünya işleri yine karışmaya başladı, ben memleketin güney bölgelerine kadar uzanıp oralarda dönen fesatlara müdahale edeyim, döner dönmez hiç kıpırdamadan sırtüstü yatacağım," diye söz verdim. Onlar da nasıl olsa gidici, bırakalım ne istiyorsa yapsın, demiş olmalılar ki, yanımda özel doktorumla trene binerek düştüm yollara.

Ankara'ya varışımız 19 Mayıs Gençlik Bayramı'na rastladı.

Resmigeçidi izlerken yoruldum.

Yataklı trenle Mersin'e giderken dinlenirim, diye düşünüyordum fakat tren güneye doğru ilerledikçe kompartımanın sıcağı daha da boğucu bir hal aldı. Uykusuz ve zor bir gecenin sonunda Mersin'e vardık.

Hava yine hem çok sıcaktı hem rutubetliydi. Askeri töreni izlemek ve konuşmaları dinlemek için uzun süre ayakta kaldım. Zorlandığımı gören Kılıç'la Salih onlara yaslanmamı fısıldadılar kulağıma.

"Asla," dedim, "halkım beni ayakta duramayacak kadar güçsüz görmemeli. Ölümcül hasta olduğum lafı dışarı sızarsa Suriye'deki aç kurtlara yem oluruz!"

Geçit töreninden sonra şantiyeler ve çevredeki örenyerleri gezildi. Giderek şişen karnımla ayakta durabilmekte zorlanıyor ama çektiğim acıyı belli etmiyordum. Bu gezi benim son savaşımdı... Yok, yanlış anlamayın, Fransızlarla değil, nefsimle olan savaşım... ağrılarıma, acılarıma, yorgunluğuma karşı direndiğim ve gayretimin galip geldiği son savaş!

Ertesi günü, odamda yatağımdan hiç çıkmadan gramofonda sevdiğim şarkıları çalarak geçirdim.

Rumeli türküleri beni çocukluğuma, Yunan ezgileri ilk gençliğimde tutulduğum tavernadaki Rum kızına, şansonlar sadece mektuplaşmalarda gelişip bir türlü ete kemiğe bürünememiş ilişkime, İstanbul şarkıları ise hiç istemeden zarar verdiğim zavallı Fikriye'nin hatırasına götürdü.

Birbirinden değişik notalar bana hayatıma girip çıkan sevgililerimi hatırlattı, yüreğim kâh hasretle kâh pişmanlıkla doldu.

Latife'yi hatırlatacak bir ezgiyi bulmaya ise boşuna çalıştım. Kısa süren evliliğimin beni duygulandıran bir şarkısı yoktu ne yazık ki! Karım klasik müzik dinlemeyi severdi ve o evliliğin hamurunda aşk değil, mantık vardı.

Latife'yle birbirimizi tanıyamadık, anlayamadık. Birlikte duygulanarak dinleyebileceğimiz ya da bize mutlu anlarımızı hatırlatacak ikimize ait bir şarkımız, bir müzik parçamız dahi olmadığı gibi yeni evliler olarak baş başa kalabileceğimiz

bir zamanımız da olamadı. Çünkü savaştan henüz çıkmış bir ülkede yepyeni bir rejimi oturtmakla, hiç eğitim görmemiş insanlara devrimi benimsetmekle meşguldük. Latife'yi daha fazla yıpratmadan onu babasının evine geri yollarken üzgündüm. Hem gencecik bir kadının hayallerini paramparça etmiştim hem de eğer liderlerin eşleri ülke kadınlarına örnek olabiliyorsa, boşanarak ben ülkemi çok değerli bir örnekten mahrum kılmıştım.

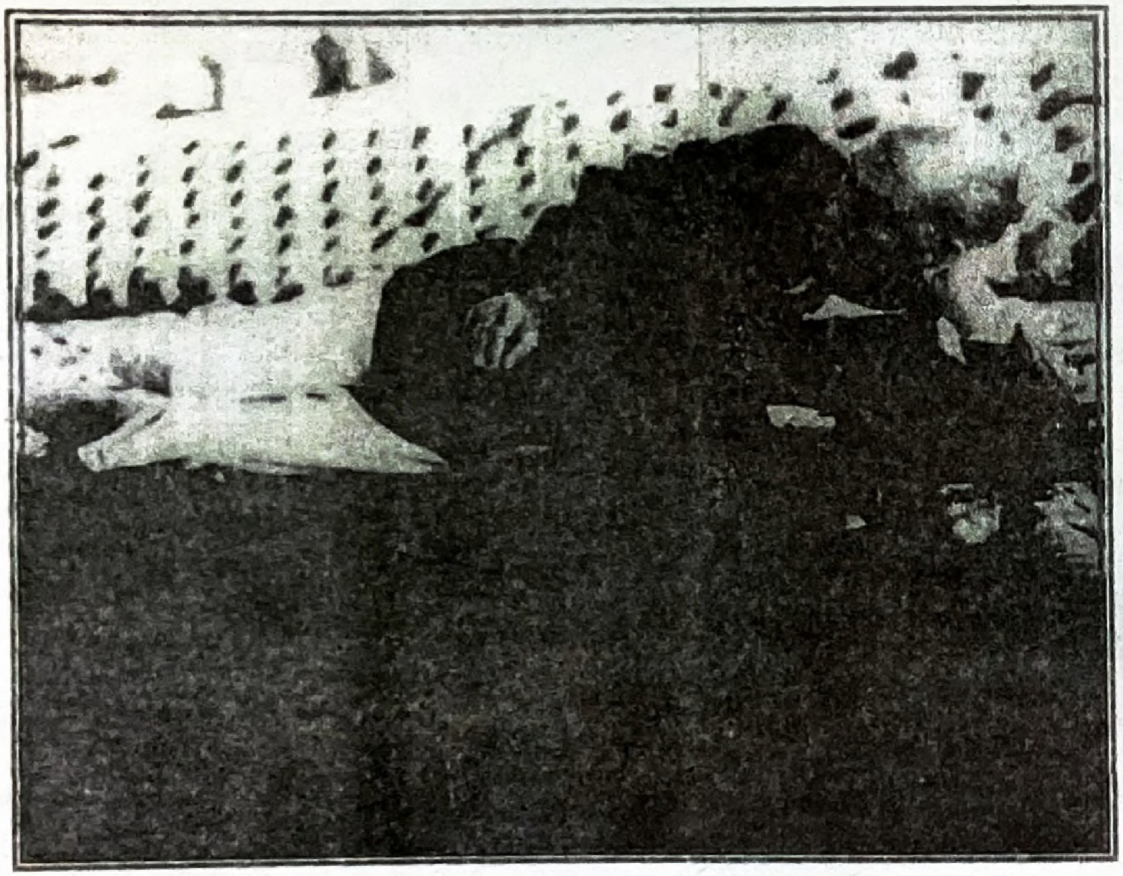
Bir daha evliliği hiç düşünmedim çünkü anlamıştım ki benim için öncelik hep memleket meseleleri olacaktı. Bir kadına bağlanmaktan ürken ama yalnız kalmayı da sevmeyen, çok kalabalık masalarda ağırlayacağım dostlarla tan ağarana kadar konuşarak, zıt fikirleri çarpıştırarak sabahlayan yapayalnız bir adamdım ben!

Tıpkı kayın ormanında aykırı bir servi gibi; diğer ağaçlar toprağın altında kökleriyle birbirlerine bağlanırken, onlara karışamayıp kökü dimdik aşağı uzayan yapayalnız bir servi... bendeniz!

Şimdi ise her zamankinden de yalnızım çünkü bana yalnızlığımı ve yorgunluğumu unutturan, o sabahlara kadar süren kalabalık masalarım artık hiç olmayacak. Bundan böyle sadece zihnimin sinemalarında gezineceğim, elbette bana en keyif veren sahneleri seçerek.

Madem öyle, haydi Mustafa Kemal, dön bakalım yüreğinin en derininde sakladığın aşkın aziz hatırasına! Dimitrina'm, bana seni ilk gördüğüm halinle görün, üzerinde seni pembe bir güle benzeten elbisen, başının üzerine topladığın saçlarına

inciler serpilmiş olsun, gözlerinde ise benim uçbeyi kıyafetimden dolayı ürkek bakışın. Ben önünde reverans yaparak seni dansa kaldırayım ve sonu hiç gelmeyecek bir valse ayak uyduralım birlikte. Ne dersin?

Bölüm 3

✣

Aylardan Kasım

Ölüyorum.

Ölümümü doktorlar benden saklamadılar. Ömrümde ayların, hayır, haftaların değil, sadece ayların kaldığını söyleyen doktorumun üzülmememem için bana iltimas geçtiğini anlamayacak kadar da saf değilim. İlahi doktor, ömür boyu ölümün üzerine yürümüş biriyim ben, ölümden neden korkayım ki!

Tedaviye başladıktan sonra, kendimi biraz daha iyi hissedince kalkıp Bursa'ya gitmiştim.

Çelik Palas'ta her zamanki gibi akşam beni bekleyen Bursalı dostlarımın donatılmış masasına oturdum. Yedik, içtik. Oradan da Merinos Fabrikası'nda tertiplenen baloya uğradık arkadaşlarla.

Masamıza doğru yürürken tangolar çalan orkestranın yanından geçiyordum, durdum, orkestra şefine, "Sarı Zeybek," diye seslendim.

Aydın efelerinin müziğini çalmaya başladı orkestra.

Pistin ortasına yürüdüm, kollarımı kartal kanatları gibi kabarttım, ömrü çok az kalmış bir insanın son gücüyle derin bir nefes çektim içime ve dizlerimi yere vura vura zeybek oynamaya başladım. Dizlerimi yere vurdukça doktorlarıma, hastalığıma ve ölüme meydan okuyordum sanki.

Ara sıra yaverlerimin şaşkın ve perişan yüzleri çarpıyordu gözüme, dehşet içindeydiler, oracıkta düşüp öleceğim sanıyorlardı. Yüzlerindeki endişeli merhameti gördükçe, büsbütün bileniyordum, daha hızlı vuruyordum dizlerimi tahta zemine. Küt! Küt! Küt!

Ve hayret, doğrulacak gücü bulup ayağa kalkıyordum, omuzlarım kartal kanatları gibi bir kere daha kabarıyordu, kollarım yanlara açılıyor, parmaklarım sanki benim irademdışında şaklıyordu. Kendi etrafımda dönüp yere çökmeye başlıyordum ve yine önce sağ dizimi, sonra sol dizimi daha da bir şiddetle vurup meydan okuyordum hayata, dostlarıma, beni sevenlere ve günahları kadar sevmeyenlere.

Beni sevmeyenlere mi şaştınız?

Umudun tükendiği anda deli cesaretiyle düşmanın üstüne yürüyerek milletini esaretten kurtaranı kim mi sevmez?

Getirdiği sistemle, siyasal İslam'ın çanına ot tıkadığı için cehaletten beslenenler sevmez. Cehaletten beslenenleri hurafelerle, yalanlarla besleyerek kesesini dolduranlar, üçkâğıtçılar, fırsatçılar da sevmez. Rüşvetle beslenenler, "El kesesinden sultanım, develer olsun kurbanım," diyenler de sevmez elbette!

Ama kim olurlarsa olsunlar, ben o akşam o salonda bulunanların hepsi için müthiş bir tevekkül ve gayretle oynamaktaydım veda zeybeğimi.

Yere son çöküşüm sonrasında ayağa dikilirken bir anda aklımdan geçti, hasta ve tükenmiş bedenimden fışkıran bu enerji bir mucize olmalıydı.

Benden mucizeyi hayatım boyunca hiç esirgememiş Allahıma şükrettim.

Oysa daha bir gece önce, yatağımda kaşıntılarımla boğuşurken, çocukları çok sevmeme rağmen benden tek bir evladı dahi esirgedi diye sitemler etmiştim kaderime.

Bir ses mi duydum, bana mı öyle geldi?

"Sanki çocuğu senden yüce Rabbim esirgedi, Mustafa, sen kendi maymun iştahın yüzünden hangi kadında karar kılacağına karar veremedin. İstasyon binasındaki evinde ince, uzun parmakları piyanonun tuşlarında gezinirken, kocaman mahzun gözleriyle gözlerinin içine bakan Fikriye, çocuğunun annesi olmaya can atıyordu. Ama sen ne yaptın?

Türk kadınına örnek teşkil edecek diye kendine eş olarak üç yabancı dili su gibi konuşan, üniversite mezunu, malumatlı ve şahsiyetli Latife'yi seçtin.

Yıllarca savaş yönetmiş, emretmeye alışmış bir asker adamın şahsiyet çatışmasına tahammül edemeyeceğini o gencecik kız nereden bilsin! O evlilikteki suçluyu da başka yerde arama, suçlu sendin! Ayrıca gerçekten hiç âşık oldun mu sen?" diye soran başucumdaki ses, kesin Nuri'nin peşimi

bırakmayan ruhu olmalıydı, diğerleri cesaret edemezler çünkü bana bunları söylemeye.

Oldum be Nuri! Çok fena âşık oldum, ayağım yerden kesildi hatta. Ama o günlerde sen yanımda değildin ki bilesin. Ben de toy oğlanlar gibi, aşkımı sana mektupta anlatacak değildim herhalde.

Böyle dedikten sonra sanki Nuri beni onaylamadığını söyleyecekmiş gibi, onu duymamak için ellerimle kulaklarımı kapadım. Hatta bir ara yüzünü de görür gibi oldum. Bulutların arasından endişeli gözlerle bakıyordu. Bakma bana öyle, Nuri, diye fısıldadım, beni en iyi sen tanırsın, ecelin üzerine yürüdüğüme kaç kez şahit oldun, bu benim son dansım, son zeybeğim. Söyle rahat bıraksınlar beni, yanına zeybek oynayarak geleyim.

Bu sözleri içimden söyledim elbette, neyse ki iç sesimi kimse duymuyor, sık sık rahmetli çocukluk arkadaşımla sohbete oturduğumu bilseler, çıldırdığıma hükmederlerdi.

Tekrar sağ dizimi kırıp sol dizimi yere vurdum, sonra sol dizimi kırıp sağı vurdum yere ve Allahım, dedim, bana ayağa dikilecek gücü ver.

Orkestra zeybeğin son notalarını çalarken nihayet dizlerimin üzerinde doğruldum ve masalardaki gözü yaşlı kadınlar mendilleriyle gözyaşlarını silerken, erkekler de uzaklara bakarak yaşlı gözlerini saklarlarken (ne de çabuk yayılmış kötü haber) nedense bir kahkaha fırladı dudaklarımdan.

Yılan ıslığı gibi tuhaf tınılı bir kahkaha.

Ben gülmüştüm ama benden başka kimse gülmüyordu.

Becerdin, Mustafa Kemal! Hıçkırığı kahkahaya çevirmeyi de becerdin, aferin sana, dedi iç sesim.

Sonra ben salondaki herkesi ayrı ayrı selamladım, dört tarafıma reveranslarımı yaptım, sert adımlarla salondan geçip kapıya yürüdüm, merdivenleri dimdik indim. Kapıdan çıkmadan önce vestiyerdeki görevliden silindir şapkamı, eldivenlerimi ve bastonumu aldım, çıktım.

Kapının önüne dizili arabaların yanından hızla geçerken şapkamı başıma geçirdim, eldivenlerimi giydim, soğuk gecenin içine doğru arkama hiç bakmadan aynı hızla yürümeye devam ettim.

Evlerin, bahçelerin, dükkânların önünden geçtim. Hava dondurucu derecede soğuk ve rutubetliydi ve ben çok sert adımlarla çok hızlı yürüyordum.

Nereye gittiğimi bilerek ama yolun ne zaman biteceğinden habersiz, son mekânıma doğru, ayakta duracak gücü nereden ve nasıl bulduğuma şaşarak yürüdüm, yürüdüm, yürüdüm.

Bir yol kavşağında gücüm tükendi. Durdum. Titremeye başladım.

"Bizim bir arabamız yok muydu?" diye bağırdım geceye doğru.

Bir araba durdu yanımda, demek beni takipteymişler, birileri koşuştular arabanın kapısını açtılar, içine girdim ve işte o zaman yıkıldım.

Salih yanımdaki pencerenin camını kapamaya çalışırken, "Ne güzel bir geceydi," demişim, fısıldar gibi.

Benim hayattan kâm aldığım son gecem, son eğlencem, son yürüyüşüm, son mücadelemdi.

Ah ama şu Hatay meselesi!

Onunla ilgili mücadeleyi odamın dört duvarı arasında vereceğim.

Son zaferim olacak o!

Ne Bursa'daki gibi kendimi tüketen bir zeybek oyunuyla ne gecenin ayazına meydan okuyarak sınayacağım gücümü. Bu kez yatağımda savaşacağım. Kan ve can karşılığı geri kazandığımız şehrin sadece ve yalnız benim ülkemin toprağı olduğunu dünyaya ispat için bir başka yol buldum!

Bu savaş silahsız, kansız, ölümsüz bir mücadele olacak.

Ne demiştim ben, "Yurtta sulh, cihanda sulh!" demiştim!

Ben sözümden dönmedim, Hatay'ı kazanacaksak, oylamayla kazanacağız, tıpkı seçim yapar gibi!

Canımı dişime takıp başucumda sarkan kordona asıldım çektim, Salih hemen girdi odaya.

"Bir haber var mı?" diye sordum.

"Ne haberi? Ha, şu haber... Hatay meselesi. Henüz yok ama..."

"Tamam. Çıkabilirsin."

"Kalayım yanınızda."

"Kalma, uyumak istiyorum."

Salih çıktı.

Ben yattığım yerde, hafızamın albümünden resimler seçeceğim, iki günden beri yaptığım gibi. Artık çocukluğuma mı döner gözlerim, gençliğime mi... Yaşanamamış sevdalarıma,

yıpratılmış ilişkilerime mi, yoksa Trablusgarp'ta olduğu gibi kaybedilmeye mahkûm savaşlarımıza mı?

Sahi, ne boşuna bir çırpınıştı Trablusgarp'ın beyhude savunulması, evet, din kardeşlerimizdi onlar ama başka bir dil, bambaşka bir soy ve çok değişik hayaller, düşüncelerle kardeş olunabilir mi?

Olunamadı nitekim! Ben az kaldı bir gözümü kaybediyordum, Trablusgarp'ın yobazlarını bastırmak için savaşırken... Ah Enver, ah, yine aklıma düştün!

İkinci Meşrutiyet sonrasında Trablusgarp'ta gerici zorbalar bir şeyhin aklına uyarak, devlet memurlarıyla halkın üzerinde baskı kurmuştu. Gerici aşiret müritlerinin şeriat isteriz çığlıklarını susturmak için beni seçen ittihatçılar, benim şiddetle savunduğum "ordu ve siyaset birbirinden ayrılmalıdır" düşünceme karşıydılar ya, ben gericileri bastırdığım takdirde önemli makamlara oturacaklar, şehit düşersem de benden kurtulacaklardı.

Bir taşla iki kuş!

Yolladılar beni Trablusgarp'a!

Ordularda emir demiri kırardı, başıma gelecekleri bile bile Trablusgarp'a 1908 yılının bir Eylül günü denizyoluyla gittim. Menzilime varır varmaz, şehrin belediye başkanının yanına çıktım, onu bana destek vermeye ikna ettim ama kısa bir süre sonra polis müdürü, isyancıların şehri ele geçirdiğini, birkaç devlet memurunu da esir aldıklarını ve eğer Trablusgarp'ı hemen terk etmezsem beni öldüreceklerini söyledi. Madem nereden baksam sonunda illa ölüm vardı, üzerlerine yürüyüp sonuç almaya çalışacaktım.

Yanıma Arapça bilen yaverimi alarak isyancıların toplandığı mekâna gittim, liderlerinin bulunduğu odayı öğrenip içeri daldım, "Sizler kimsiniz? Amacınız nedir, ne istiyorsunuz?" diye bağırdım.

Şaşırdılar.

Genç bir zabitin böyle tek başına toplantıyı basamayacağını, bulundukları mekânın mutlaka askerlerle kuşatılmış olduğunu sandılar. Hiç bozuntuya vermedim. Konuşmaya, pazarlık etmeye çalıştılar. Öğrendim ki meğer amaçları sadece menfaatleriymiş. Onlara menfaatlerine halel gelmeyeceği sözü verip, ellerinde esir tuttukları üç Osmanlı memurunu da yanıma alarak dağılmalarını sağladım.

Daha sonra, oradaki Meşrutiyet karşıtı isyanları da benzeri yöntemlerle bastırmak üzere Bingazi'ye geçtim. Bizlerle aynı soydan olmayan, aynı dili konuşmayan, her türlü medenileşme çabasına tahammül gösteremeyen insanlarla nafile uğraşmakta olduğumuz kanısı işte o günlerde oluşmuştu bende. Ama oraları da vatan toprağıydı madem ve ben bir askerdim; vazifem vatanımı iç ve dış düşmanlara karşı korumaktı.

I. Dünya Savaşı sonrasında vatan bellediğimiz toprakların hepsini teker teker kaybetmeye başladığımız günlerde çok düşünmüşümdür peygamber sancağını korumak için Afrika'da ölümü göze alan Türk askerlerini; menfaatleri uğruna İngilizlere yanaşan ve bizi arkadan bıçaklayan Araplar için savaşarak gücümüzü böleceğimize, tüm kuvvetimizle Rumeli'yi kurtarmaya odaklansaydık, batı sınırımızı muhkem hale getirseydik Balkan faciasını asla yaşamazdık diye.

Her neyse, olan olmuş!

Ben şimdi kendi vatanımın sınırlarına odaklanmalı, Hatay'ı düşünmeliyim.

Karnımdaki ağrıların sırtıma da vurması yüzünden perişan vaziyetteyken, teselli mükâfatı olarak son bir zaferle kapayayım defterimi, Rabbim.

Giderayak bu zaferi esirgeme benden. Bu zafer eğer benim olacaksa, başarım bu toprakların ilk kansız, silahsız ve şehitsiz zaferi olarak geçecek tarihe.

Halk sandığa gidip oyunu atacak, oylar sayılacak ve Hatay'ın Türkiye toprağı mı, yoksa Suriye toprağı mı olduğu oyçokluğuna göre kesinleşecek.

Delikanlılar hayatlarının baharında ölmeden; analar, babalar, eşler, çocuklar gözyaşlarına, acılara boğulmadan belirlenecek bir zafer veya yenilgi haberi!

Olumlu sonucunu hasretle beklediğim sayım umduğum gibi çıkmazsa yanında bir teselli mükâfatı olacağı için çok fazla üzülmeyeceğim. Bu işi savaşmadan, şehit vermeden, kan akıtmadan bitirdik, hayırlısı olsun, diyeceğim ve milletimden kesinlikle tutmaları için bir söz isteyeceğim: Bundan böyle bu ülkenin tek ve biricik savaşı iktisadi ve kültürel alanda kalkınmak için verilecek ki halkımız eğitilsin, refaha kavuşsun; mutlu, sağlıklı ve barış içinde yaşasın.

Artık bildiğimiz manada savaş olmayacağı için, bize zafer de yok, hezimet de yok çünkü Osmanlılar olarak her ikisine de tıka basa doyduk!

Son zaferimiz Cumhuriyetimizin ilanıdır!

Şimdi iktisadi ve fikri açıdan kalkınmanın zamanı.

Kalkınmanın formülü ise *"Yurtta sulh, cihanda sulh"* olacak!

Kalan son gücümle, üstüne basa basa tekrar ediyorum ki aklınızda kalsın!

Yurtta sulh, cihanda sulh!

Ama ben bilirim, hainler çıkacaktır, emperyalistlerin önlerine atacakları yemlere kapılanlar, eğitimsiz kitleleri Allah'la kandıranlar, Cumhuriyet düşmanları çıkacaktır.

Bu yüzden eğitilmemiş tek bir çocuk, okuma yazma bilmeyen bir kişi bile kalmamalı ki, en başta onlar için Türkçeye çevirttiğim Kur'an-ı Kerim'de yazılanları kendi anadillerinde okuyup anlasınlar; asırlardır din adına nasıl sömürüldüklerini kendi gözleriyle görsünler, akıllarıyla tartsınlar.

Daha çok şey söylemek istiyorum da şu anda yine gözlerim kapanıyor... Nicedir tiyatrolarda verilen on dakikalık aralar gibiydi zaten benim uykularım, hep kısa süreli, hep tavşan tedirginliği içinde ama artık çok yorgunum, uzun ve derin bir uykuya ihtiyacım var.

Yaverlerden birinin üzerime eğildiğini hissettim yine, nefesimi dinliyor olmalı.

"Allahaısmarladık," dedim içimden, "yokluğumda barış içinde kalın! Komşularınızla, dostlarınızla, hatta düşmanlarınızla dahi hep ama hep barış içinde yaşayın e mi!"

Söylediklerimi duymadı.

"Seni hiç unutmayacağız," dedi, "sayende var olduk çünkü!"

"Saçmalama yaverim, hiçbir vatan tek bir adamın eseri değildir," dedim yine iç sesimle, beni duymadığını bildiğim halde.

Sonra, bu kez de gönül sesimle son defa, insanüstü fedakârlıklar ve gayretlerle var edilmiş vatanımı, en doğru değerlerle yetişmekte olan Türk gençliğine emanet ettim.

İçim rahat gidiyordum, biliyordum ki ihaneti gören kuşağın torunları onlara emanet edilen değerleri gözleri gibi koruyacaklar, Cumhuriyetlerini çağdaş medeniyetlerin en itibarlısı yapmaya çalışacaklar ve ülkeleri işgal edilmedikçe asla savaşa bulaşmayacaklardı.

Çünkü ben onlara çok önemli iki vasiyette bulunmuştum:

"YURTTA SULH, CİHANDA SULH"

ve

"HAYATTA EN HAKİKİ MÜRŞİT İLİMDİR"

Odam birden nereden geldiğini bilemediğim bir ışığa boğuldu.

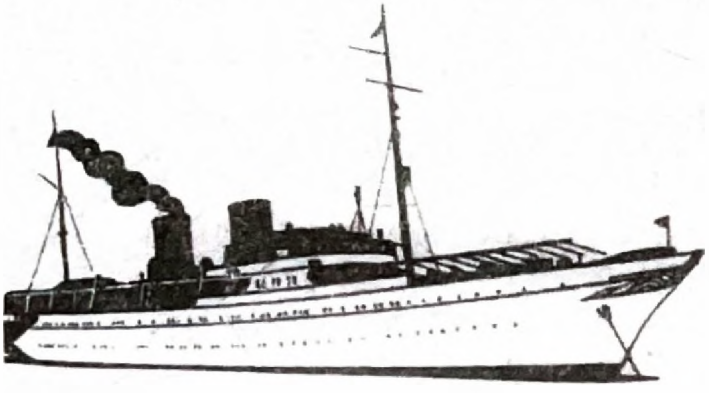
Yatağımın çevresindeki dostlarımın suretleri bu nurlu aydınlıkta teker teker silinirken ben ışığa doğru su gibi aktım.

Günlerden Perşembe'ydi.

"Atatürk'ün askeriyim," diyebilmeyi isterdim ama bana ancak Atatürk hakkında yazanlardan biri olmak düştü.

Okuyacaklarınızı, O'nun hakkında yazılmış pek çok kitabı okuyup inceleyerek edindiğim birikimi yüreğimdeki Atatürk sevgisiyle harmanlayarak yazdım. İstedim ki okurlarımı bu kitapta İyi Asker ve Kurucu Devlet Adamı Atatürk'ün değil, çocuk Mustafa'nın, delikanlı Mustafa Kemal'in, dost, âşık, evli, boşanmış ve en sonunda hasta ama her dem yalnız bir adamın iç dünyasına götüreyim. Hatalarım olduysa O, beni kocaman yüreğiyle umarım bağışlar.

Sevgili Okurlarım, sizler de öyle yapın, e mi?

Benden Atatürk'e dair bir kitap talep eden yayıncılarım Faruk Bayrak ve Vedat Bayrak'a, *Aylardan Kasım Günlerden Perşembe*'nin yazım sürecinde yardım ve desteklerini esirgemeyen sevgili menajerim Barbaros Altuğ'a, çok değerli dostum yazar Mehmet Murat Somer'e, kitabımı yayıma hazırlayan editörüm Beyza Ertem'e, kapak tasarımını yapan Hamdi Akçay'a, düzeltmen Yılmaz Akan'a, sayfa tasarımcısı Simge Sunar'a ve kitaplarımın hazırlanış süreçlerinde her daim sabırla kahrımı çeken asistanım Gül Bakioğlu'na sonsuz teşekkürlerimle.

Kitabın İçinde Geçen Kişilerin Dökümü:

İsmet (İnönü) - (1884, İzmir - 1973, Ankara): Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı, ikinci cumhurbaşkanı; TSK'nin ilk genelkurmay başkanı.

Nuri (Conker) - (1882, Selanik - 1937, Ankara): Asker ve siyasetçi. Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluk ve silah arkadaşı.

Fethi (Okyar) - (1880, Pirlepe - 1941, İstanbul): Asker, diplomat ve siyasetçi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci başbakanı.

Fevzi (Çakmak) - (1876, İstanbul - 1950, İstanbul): Mareşal, asker, siyasetçi ve devlet adamı. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1920 yılında kısa süre harbiye nazırı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk milli savunma bakanı ve ikinci genelkurmay başkanı.

Hüsrev (Gerede) - (1886, Edirne - 1962, İstanbul): Asker, siyasetçi ve diplomat.

Mim Kemal (Öke) - (1884, İstanbul - 1955, İstanbul): Türk askeri hekimi, milletvekili.

Semiha (Berksoy) - (1910, İstanbul - 2004, İstanbul): Opera şarkıcısı, tiyatro oyuncusu ve ressam.

Kılıç Ali (Ali Kılıç) - (1885, İstanbul - 1971, İstanbul): Asker ve siyasetçi, 1920-1938 yılları arasında milletvekili; Türkiye İş Bankası ve Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün kurucularından.

Füreya (Koral) - (1910, Büyükada, İstanbul - 1997, İstanbul): Seramik sanatçısı. Şakir Paşa ailesinin üyesi; Cevat Şakir Kabaağaçlı

"Halikarnas Balıkçısı" dayısı, ressam Fahrünnisa Zeyd ve Aliye Berger teyzeleridir.

Enver (İsmail Enver Paşa) - (1881, İstanbul - 1922, Türkistan): Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında sırasıyla harbiye nazırı, Erkân-ı Umumiye reisi, Osmanlı Orduları başkomutan vekili, Başkomutanlık kurmay başkanı; Talat ve Cemal Paşa'yla beraber İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetim kadrosunda, fiili olarak devletin siyasi kaderini belirleyenlerden.

Salih (Bozok) - (1881, Selanik - 1941, İstanbul): Asker ve siyasetçi. Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluk arkadaşı ve sonraları yaveri.

Keriman (Halis Ece) - (1913, İstanbul - 2012, İstanbul): 1932 yılında "Dünya Güzeli" seçilmiş mankendir; amcası operet bestecisi Muhlis Sabahattin Ezgi, halası besteci Neveser Kökdeş'tir.

Sultan Mevhibe (Celalettin Osmanoğlu) - (1887, İstanbul - 1953, İstanbul): Sultan Abdülmecit'in kızı, II. Abdülhamit'in kardeşi Cemile Sultan'ın torunudur.

***Aylardan Kasım Günlerden Perşembe*'yi yazmak için başvurduğum kitapların dökümü:**

1) *Tek Adam* Cilt I, Şevket Süreyya Aydemir
2) *Tek Adam* Cilt II, Şevket Süreyya Aydemir
3) *Tek Adam* Cilt III, Şevket Süreyya Aydemir
4) *Kendi Sözleriyle Atatürk*, Emel Dilman
5) *Ankara'da Bir İngiliz Kadını*, Grace Ellison
6) *Devrim Yılları*, Hıfzı Topuz
7) *Beni İki Kadın Çok Sevdi*, Oğuz Akay
8) *Mustafa Kemal Atatürk – Mücadelesi ve Özel Hayatı*, İpek Çalışlar
9) *Yunus Nadi – Kemalizmin Muhafazakâr Yorumu*, Pınar Aydoğan
10) *Atatürk*, Lord Kinross
11) *Latife Hanım*, İpek Çalışlar
12) *Makbule*, Murat Bardakçı
13) *Atatürk'le Yaşamak*, Aydoğan Yavaşlı
14) *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, Hazırlayan Sami Onal
15) *Mustafa Kemal Atatürk ve Eskişehir (Bağlantılar-Buluşmalar)*, İlyas Küçükcan
16) *Cumhuriyetin 100 Günü*, Emrah Safa Gürkan
17) *Atatürk Devrimi (Bir Çağdaşlaşma Modeli)*, Prof. Dr. Suna Kili
18) *Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal*, Charles H. Sherrill
19) *Atatürk'ü Yaşayanlar*, Derleyenler Prof. Dr. Gönül Bakay & Leyla Pekcan
20) *Atatürk Üzerine*, Prof. Dr. Emre Kongar
21) *Subay ve Komutan ile Söyleşi*, M. Kemal Atatürk
22) *Atatürk'ün Gizlenen Bursa Nutku*, Reşit Ülker